

Ανοικτή Φυλακή

μια χωροκοινωνική
προσέγγιση

Ελένη Γκλίνου
Βεατρίκη Γαβριελάτου

Ανοικτή Φυλακή:
μια χωροκοινωνική προσέγγιση

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2012-2013

Ανοικτή Φυλακή:
μια χωροκοινωνική προσέγγιση

Βεατρίκη Γαβριελάτου
Ελένη Γκλίνου

επιβλέπουσα: Κυριακή Τσουκαλά

Σεπτέμβριος 2013

Εικόνα εξωφύλλου:
Geometry of Life, Korkut Bostanci
Palace of the Grand Master, Rhodes

πηγή: http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Greece/South_Aegean/Dodekanisos/Rhodes/photo778919.htm

επεξεργασία: Β. Γαβριελάτου, Ε. Γκλίνου

Ευχαριστίες

Η παρούσα ερευνητική εργασία εκπονήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2012-2013 υπό την επίβλεψη της κ. Κυριακής Τσουκαλά, καθηγήτριας του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στην οποία οφείλουμε ιδιαίτερες ευχαριστίες για την άριστη συνεργασία και τις συμβουλές της καθ'όλη της διάρκεια της μελέτης.

Επίσης, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τη Χαρίκλεια Παντελίδου, Διδάκτορα του Α.Π.Θ., για την καθοδήγηση, τις πολύτιμες συμβουλές και το ενδιαφέρον που έδειξε σε κάθε βήμα του συγκεκριμένου πονήματος.

Ευχαριστούμε ακόμη, τη φίλη και συνάδελφο Αφροδίτη Μανάκου, για την υπομονή και τις υποδείξεις της.

Τέλος, οφείλουμε θερμές ευχαριστίες στις οικογένειές μας, χάρη στους κόπους των οποίων καταφέρνουμε να ανταποκρινόμαστε στις φοιτητικές μας υποχρεώσεις υπό άριστες συνθήκες.

Βεατρίκη Γαβριελάτου
Ελένη Γκλίνου

Σεπτέμβριος 2013

Περιεχόμενα

15 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ Α

21 Προβληματισμός περί εγκλεισμού και κοινωνίας

27 Ιστορική αναδρομή: ποινή και εγκλεισμός

27 Από τις κοινωνίες εγχάραξης στις κοινωνίες εγκλεισμού

29 Ο εγκλεισμός ως τιμωρία - η γέννηση της Σωφρονιστικής

34 Εγκλεισμός και φυλακή

38 Η έννοια της ανοικτής φυλακής

43 Ανοικτή φυλακή και κοινωνικός ιστός

ΜΕΡΟΣ Β

49 Φυλακή, χώρος και αρχιτεκτονική

55 Φυλακή και αστικό τοπίο

58 Ο χώρος στην ανοικτή φυλακή: μελέτη παραδειγμάτων

59 I. Η φυλακή, ο έγκλειστος και η πόλη

59 Ιδιωτικό-Δημόσιο

63 Σχέση «μέσα- έξω» - όριο - ζώνες κίνησης

70 Η οργάνωση χώρου κατά τις αρχές της ανοικτής έκτισης

73 Διατάξεις και αρχές οργάνωσης

79 Ένταξη στο περιβάλλον

II. Εντοπισμός και σχολιασμός ποιότητων χώρου

83	ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ
83	Κλίμακα
86	Είσοδος
89	Δίκτυο κυκλοφορίας
90	Μορφή και ανοικτή φυλακή
105	Δομημένο - αδόμητο
108	Ιδιωτικό - δημόσιο πεδίο και συνάθροιση
110	Διαβαθμίσεις προσπελασιμότητας
114	ΠΤΕΡΥΓΕΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΚΕΛΙΩΝ
119	ΤΟ ΚΕΛΙ
123	Χρόνος
124	Κοινωνική διάσταση του χρόνου
125	Χρόνος και εγκλεισμός
126	Χρόνος και το «ανοικτό» της φυλακής
131	ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ
135	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
161	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
165	ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ
171	ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εισαγωγή

Η ανά χείρας ερευνητική εργασία αποτελεί μια σύνθεση των μελετών, παρατηρήσεων, ιδεών και σκέψεων που καταγράφηκαν κατά την επαφή μας με ένα πεδίο διερεύνησης πολυσύνθετο και εξαιρετικά ενδιαφέρον.

Στην περίπτωση των φυλακών, ο χώρος παράγεται και χρησιμοποιείται υπό όρους και συνθήκες που αποκλίνουν από τις ιδανικές. Οι υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και κάθε έκφανση της καθημερινής ζωής του χρήστη-υποκειμένου αλλάζουν άρδην, εξαιτίας της ανάγκης απόδοσης δικαιοσύνης. Σε αυτές τις ριζικές μεταβολές υπακούει αντίστοιχα και ο χώρος που τις παραλαμβάνει και συνήθως τις επιβάλλει. Συνεπώς, κρίθηκε άξια περιγραφής η σημασία του χώρου έκτισης μιας ποινής, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο συμβάλλει στην επιτέλεση του έργου της Σωφρονιστικής επιστήμης.

Ωστόσο, η ανακάλυψη μιας έννοιας θεμελιωδώς οξύμωρης, όπως αυτή της ανοικτής φυλακής, υπήρξε το έναυσμα για την εκπόνηση μιας πρωτότυπης έρευνας. Μέσα από μια σειρά προβληματισμών σε σχέση με την κοινωνική απομόνωση και τον εγκλεισμό, μια σύντομη θεώρηση του ποινικού πλαισίου και της γέννησης και εξέλιξης του σωφρονισμού γενικότερα, ο αναγνώστης εισάγεται στη φύση του θεσμού της φυλάκισης. Εν συνεχεία, οι συνθήκες και ο τρόπος λειτουργίας των ανοικτών καταστημάτων κράτησης μελετήθηκαν από μηδενικής βάσης, σε μια προσπάθεια κατανόησης της υπόστασης και των αρχών που διέπουν το θεσμό στο σύνολό του.

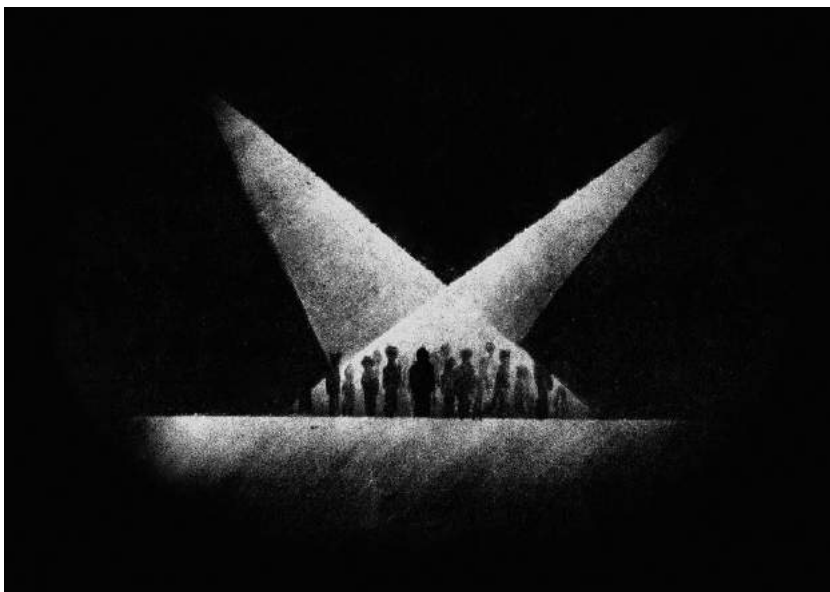
Παράλληλα, διατηρείται σταθερά αμείωτο το ενδιαφέρον για τη διάσταση του χώρου, που τέθηκε εξ' αρχής ως η κύρια μεταβλητή προς έρευνα. Αναδύεται, κατ' αυτόν τον τρόπο, ένας ενιαίος προβληματισμός που αντλεί τα συστατικά του από κάθε συνισταμένη της ανοικτής φυλακής, άλλα θέτει σαφώς ως κεντρικό άξονα τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται χωρικά η έννοια του «ανοικτού» σε αυτή την ιδιαίτερη κατηγορία φυλακών.

Μέρος Α

«Δεν μπορεί κανείς να εκπαιδεύει έναν άνθρωπο για
την ελευθερία κάτω από συνθήκες εγκλεισμού»

Sir Alexander Paterson*

* Ο Sir Alex Paterson ήταν Βρετανός ποινικόλογος του 20ου αιώνα.

1.

Προβληματισμός περί εγκλεισμού και κοινωνίας

«Οποιαδήποτε ομάδα προσώπων-κρατουμένων, πρωτογόνων, πιλότων ή ασθενών- αναπτύσσει μια δική της ζωή που αποκτά νόημα, λογική και γίνεται φυσιολογική από τη στιγμή που θα την πλησιάσεις».
(εικ. 1)

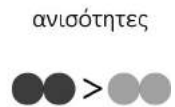
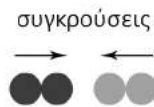
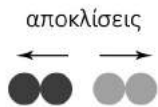
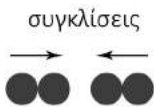
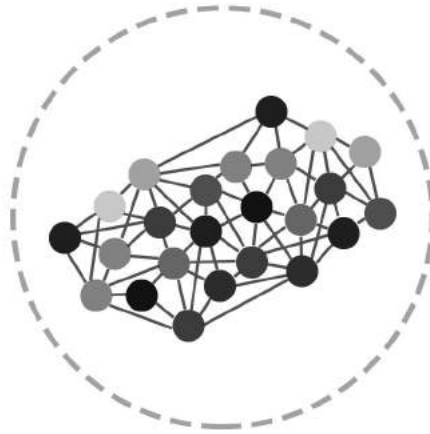
Erving Goffman

Ο δεδομένος κοινωνικός κόσμος προκύπτει ως ένα πλέγμα συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης πολλαπλών κοινωνικών κατασκευών του «εγώ». Στο διαδραστικό αυτό πλαίσιο, η σύνθεση των δημοσίων διαστάσεων των ατόμων είναι εκείνη που συγκροτεί τις κοινωνικές δομές και αναπτύσσει τα οργανωμένα πρότυπα σχέσεων, στα οποία συγκαταλέγονται αναπόφευκτα ανισότητες, συγκρούσεις και αποκλίσεις.

Μια κοινωνία, κατά το πρότυπό της, παρέχει στα μέλη της τη δυνατότητα εκπλήρωσης αναγκών ή επιθυμιών, που μπορούν να επιτευχθούν μόνο κατά τρόπο συλλογικό. Αυτή η ομαδική εργασία των μελών, για τη σφαιρική επιτυχία της κοινωνίας, ως μέσο για τη μεμονωμένη επιτυχία τους, προϋποθέτει το σεβασμό και την τήρηση κάποιων κανόνων ή συνθηκών, θεσμών και αξιών, ορισμένων από το εκάστοτε χρονικό, χωρικό και πολιτισμικό υπόβαθρο.

Η κοινωνική πραγματικότητα, ωστόσο, περιλαμβάνει πολλαπλές πτυχές. Ο χώρος μέσα στον οποίο ζούμε είναι ένα κατεξοχήν πεδίο ετερογένειας, ένας χώρος με τόπους ποικίλους και πολύμορφους, τόπους

2.

που άλλοτε συνδέονται μεταξύ τους ανά σύνολα και άλλοτε εξουδετερώνουν, αντιστρέφουν ή αναιρούν νοήματα και επιμέρους θέσεις του κοινωνικού ιστού.

Σύμφωνα με τον Foucault, τα πιο δυναμικά στοιχεία ενός «όλου» εντοπίζονται στην ύπαρξη του «άλλου» που αυτό εμπεριέχει· χώροι και κοινωνικο-χωρικές συνθήκες που αποκλίνουν από την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων μιας κοινωνικής πραγματικότητας και ενσαρκώνονται ως κάτι ασύμμετρο, αλλόκοτο, ως «άλλο». Στο πεδίο αυτό, του «άλλου», ο Foucault εναποθέτει τις λεγόμενες ετεροτοπίες απόκλισης, πεδία στα οποία περιλαμβάνονται άτομα με συμπεριφορά αποκλίνουσα από εκείνη του μέσου όρου. Με βάση λοιπόν, την παραδοχή ύπαρξης ενός «κανόνα» διαμορφωμένου από το μέσο όρο μιας κοινωνικής συνθήκης, συναντώνται σε κάθε κοινωνία και κουλτούρα οι **«χώροι των άλλων»**: χώροι από τους οποίους αναδύονται οι αντιφάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας και σκιαγραφούν το σύνολό της μέσα από την ποικιλομορφία της ιδιότυπης αυτής συνύπαρξης (εικ.2).

Διαχρονικά, οι κοινωνίες επιχειρούν να ελέγξουν την κοινωνική ετερότητα, ορθώνοντας τείχη γύρω από εκείνους που ταυτίζονται με αυτήν. Στη συγκεκριμένη προσπάθεια, οργανώνουν επιβλεπόμενες ταξινομήσεις συμπεριφορών και χώρων, κατά το κυρίαρχο μοντέλο της «πόλης των θυλάκων», με το θύλακα να αποτελεί το χώρο εναπόθεσης της ετερότητας (Σταυρίδης, 2010). Οι διάφορες ετερότητες, ποικίλες και ως προς τη μορφή τους, προβάλλονται στο χώρο άλλοτε νοητά και άλλοτε απτά, συγκροτώντας το σύνολο που αφορά σε μια συγκεκριμένη κτιριακή δομή.

Ο E. Goffman στο βιβλίο του «Τα Άσυλα» ορίζει ως άσυλο «...ένα μέρος διαμονής και εργασίας, όπου ένας μεγάλος αριθμός ατόμων διαχωρίζεται από την ευρύτερη κοινότητα, για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και διάγει έναν περιοριστικό και αυστηρά διαχειριζόμενο τρόπο ζωής»¹. Η φυλακή, το ψυχιατρικό ίδρυμα, το νοσοκομείο, το πανεπιστήμιο, το σχολείο, όλα αποτελούν παραδείγματα ασύλων και παράλληλα τόπων όπου οικοδομείται μια διάσπαρτη και επιμέρους οργάν-

1 Goffman, E., 1968. *Asylums*. Harmondsworth: Penguin Books.

νωση εξουσίας (David Harvey, 1989: 379)· μια εξουσία που επιδιώκει να θέσει υπό έλεγχο δραστηριότητες και πρακτικές, μέσω της **πειθαρχίας**. Σε ένα γενικό πλαίσιο, η πειθαρχία αναφέρεται στη διακυβέρνηση ατόμων και ομάδων και συνεπώς παραπέμπει άμεσα στην έννοια της εξουσίας, ταυτόχρονα όμως διαποτίζεται και από τις έννοιες της εκπαίδευσης, της γνώσης, της μάθησης και του κοινού βίου. Απώτερος σκοπός είναι η μεταμόρφωση των ατόμων σε πειθήνια όντα, καθώς οι τεχνικές εφαρμογής της αφορούν πρωτίστως στον έλεγχο του χώρου και του χρόνου. Μια από τις κυριότερες μεθόδους χωροχρονικού ελέγχου είναι αυτή του εγκλεισμού.

«Η πειθαρχία απαιτεί πολλές φορές την περίφραξη, τον καθορισμό ενός χώρου διαφορετικού απ' όλους τους άλλους, ενός χώρου περιχαρακωμένου, επίλεκτο χώρο της πειθαρχικής μονοτονίας»².

Michel Foucault

Ο **εγκλεισμός**, ως χωρική έκφραση του περιορισμού, αποτελεί μια συνθήκη που παράγεται σε πολλαπλά επίπεδα. Η χωρική παράμετρος δεν αποτελεί τη μοναδική προϋπόθεση, είναι ωστόσο αδιαμφισβήτητη μια από τις πιο ισχυρές. Ο αποκλεισμός και η απομόνωση των ατόμων από τα κοινωνικά δρώμενα διασφαλίζει αποτελεσματικά την εφαρμογή μιας εξουσίας, η οποία τους ασκείται με τη μέγιστη δυνατή ένταση, χωρίς εξισορρόπηση από καμία άλλη επιρροή. Η μοναξιά, άλλωστε, αποτελεί την βασική προϋπόθεση για την ολική υπακοή (Michel Foucault, 1975: 269).

Η εμπειρία του εγκλεισμού, η βίαιη αποκοπή του ατόμου από το οικείο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του, και η ένταξή του σε ένα άγνωστο περιβάλλον ιδιαίτερων συνθηκών, όπου στερείται αυτονόητων υλικών αγαθών και υπηρεσιών, καθώς επίσης και μεγάλο μέρος της αυτονομίας του, συνδέεται με ποικίλες αρνητικές ψυχολογικές

² Foucault, M., 1984. *Des espaces autres*. Paris : Éditions Gallimard, σελ. 188.

συνέπειες. Το πλήγμα αυτό φαίνεται όχι μόνο να βαραίνει τις ομάδες εκείνες που υφίστανται τον απηνή αποκλεισμό, αλλά επισκιάζει και την κοινωνία βαθιά, στις αρχές και τις αξίες ύπαρξής της. Άλλωστε, δεν αποκλείονται οι περιπτώσεις στις οποίες ο εγκλεισμός ατόμων γίνεται εθελοντικά, υποδεικνύοντας την ανάγκη για απομόνωση από μια δήθεν ελεύθερη κοινωνία.

Ο εγκλεισμός ορίζει και περιχαρακώνει κοινωνικές κατηγορίες σε ιδρυματικές δομές που αναπαράγουν, σε κάθε επίπεδο, την έννοια της πειθαρχίας, ως προς την οργάνωση του χώρου, των ανθρώπων και των μεταξύ τους σχέσεων. Το άτομο αντιμετωπίζεται πλέον σαν μια ειδική μονάδα και προς αυτήν την κατεύθυνση ο χώρος υποδιαιρείται εσωτερικά, δημιουργώντας ξεχωριστές θέσεις για τον καθένα. Η χωρική υποδιαίρεση συνοδεύεται και από ανάλογο καταμερισμό των ανθρώπων στο χώρο, ο οποίος υποστηρίζει τον έλεγχο και το συντονισμό των δραστηριοτήτων τους. Η τελεσφόρα λειτουργία όλων των παραπάνω, έρχεται εις πέρας με τον προγραμματισμό και την εφαρμογή ενός ιεραρχικού συστήματος σχέσεων εξουσίας, που κατατάσσει τους ανθρώπους βάσει των μεταξύ τους σχέσεων, καθέτων ή οριζοντίων.

Κατά συνέπεια, κάθε ιδρυματική δομή εγκλεισμού αποτελεί μια **μικροκοινωνία**, που επιδιώκει να μιμηθεί ένα ιδανικό κοινωνικό μοντέλο, αυτό της πειθαρχικής κοινωνίας. Η εξουσία που εφαρμόζεται στα κοινωνικά πλαίσια ως μέσο πειθάρχησης των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σε αυτήν, περιγράφεται εδώ με τρόπους και τεχνικές μέσω των οποίων η ίδια η κοινωνία επιχειρεί να αναδείξει το νομοτελειακό χαρακτήρα της. Ωστόσο, η σχέση εξουσίας και κοινωνίας, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αναπαράγεται στις επιμέρους κοινωνικές δομές, φέρνει στο προσκήνιο ποικίλα ζητήματα που αφορούν στην ανθρώπινη φύση και συγκεκριμένα στη σχέση μεταξύ υποκειμένου, εξουσίας και «υποτέλειας». Η έκφραση αυτού του δυναμικού συστήματος μέσα από δομές που απομονώνουν, εγκλείουν και εξουσιάζουν, είναι εκείνη που τίθεται επί τάπητος ως προς την αντικειμενική της λειτουργία.

Σε αυτό το πλαίσιο, αναλογεί τελικά το ζήτημα της τάξης και της ομα-

λότητας στην κοινωνική σφαίρα. Η ετερότητα, η μη κανονικότητα, η αταξία φαίνεται να συγκροτούν αναπόσπαστα συστατικά του σώματος της αστικής ζωής, μέσω της οποίας ωστόσο, παγώνονται επικράτειες αμοιβαίου αποκλεισμού μεταξύ ταυτότητας και ετερότητας.

Ιστορική αναδρομή: ποινή και εγκλεισμός

Από τις κοινωνίες εγχάραξης στις κοινωνίες εγκλεισμού

Στη συνείδηση της κοινωνίας, ήδη από τις απαρχές της, το έγκλημα οδηγεί αναπόφευκτα στην **ποινή**. Το ποινικό δίκαιο, σε συνδυασμό με θεσμοθετημένους εκπροσώπους της πολιτείας και της δικαιοσύνης, είναι αυτό που προσδιορίζει τη φύση των εγκλημάτων και προβλέπει την τιμώρησή τους.

Το ποινικό καθεστώς περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα τακτικών επιβολής ποινών. Ωστόσο, η επιβαλλόμενη ποινή σχηματίζεται συναρτήσει πολλών παραγόντων. Ο βαθμός σοβαρότητας του εγκλήματος, η δυσaréσκεια που θα προκληθεί στον παραβάτη και ιδιαίτερα το χωρικό και χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου επιβάλλεται και εκτελείται η ποινή, συμβάλλουν στον προσδιορισμό της ανάλογης τιμωρίας. Μάλιστα, ανάλογα με τον τύπο ποινής που υιοθέτησαν, οι κοινωνίες διακρίνονται σε κοινωνίες εξορίας (ελληνική κοινωνία κατά την κλασική περίοδο), εξαγοράς (γερμανικές), εγχάραξης (δυτικές κοινωνίες περί το τέλος του Μεσαίωνα) και εγκλεισμού.

Στις κοινωνίες εγχάραξης, η ποινή φανερώνει μια διάθεση στυγνής ανταπόδοσης για την εγκληματική πράξη και εξουδετέρωσης ή στιγματισμού, αδιαφορώντας για το άτομο του εγκληματία. Ο βασανισμός ως τιμωρία εμφανίζεται στη Μεσοποταμία της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ., προβλέ-

πεται στην Αθήνα της αρχαϊκής εποχής από τους νόμους του Δράκοντα και επιβάλλεται περίτρανα στους αιρετικούς κατά το Μεσαίωνα. Τους Σκοτεινούς Αιώνες διαδέχεται η Αναγέννηση, αλλά ακόμη και κατά τον 17^ο αιώνα, η δικαιοσύνη βασανίζει δημόσια τον παραβάτη. Τον στιγματίζει κυριολεκτικά και μεταφορικά, με εκθαμβωτικά βασανιστήρια δημόσιου χαρακτήρα. Παρά ταύτα, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, με το Διαφωτισμό να έχει θέσει σημαντικά θεμέλια, παρατηρείται μια σταδιακή μεταστροφή. Η αντίληψη ότι ο παραδειγματισμός είναι αντίγραφο του εγκλήματος (Foucault, 1975: 109) και διαπράττεται ανενδοίαστα από τη δικαστική εξουσία και τους εκτελεστές, φαίνεται να καταστέλει το δημόσιο χαρακτήρα της τιμωρίας.

Οι δημόσιες εκτελέσεις και οι βασανισμοί γίνονται πλέον αντιληπτοί ως ένας φαύλος κύκλος βίας, ως ένας αυτοσκοπός για την εξύμνηση της δύναμης της δικαιοσύνης. Βαθμιαία εξασθενούν και συνεχίζουν πιο «σιωπηλά», με το διαχωρισμό της απόφαση της ποινής από την εκτέλεσή της. Η ανθρώπινη πλευρά του καταδίκου εξακολουθεί να μη γίνεται σεβαστή, επιχειρείται, ωστόσο, να παρουσιαστεί μια δικαιοσύνη πιο «ικανή» και «επιδέξια» που δε νομιμοποιεί τη βία. Στόχος δεν είναι πια το βασανισμένο και διαμελισμένο κορμί. Παρ' ότι μετάβαση στην εποχή της μη σωματικής τιμωρίας δεν έχει πραγματοποιηθεί απόλυτα, ο στιγματισμός, τον οποίο η δικαιοσύνη επιθυμεί να επιφέρει μέσω της ποινής, λαμβάνει πλέον χαρακτήρα μεταφορικό: μετατοπίζεται από το σώμα στην ψυχή.

Το σώμα θεωρήθηκε συχνά φυλακή της ψυχής, η οποία κρίνεται πλέον περισσότερο άξια τιμωρίας, ούσα η πηγή της συμπεριφοράς. Ωστόσο, λόγω αδυναμίας διαχωρισμού των δύο, το σώμα εξακολουθεί να υφίσταται μέρος της τιμωρίας (εικ.3). Ως προς την εκτέλεσή της όμως, η ποινή δεν επικεντρώνεται πλέον στο βασανιστήριο, αλλά στην απώλεια ενός αγαθού ή δικαιώματος. Ο εγκληματίας, εχθρός της κοινωνίας, εκτοπίζεται, χάνει την ιδιότητα του πολίτη και διακρίνεται από αγριότητα: είναι τρελός, κακούργος, άρρωστος, μη κανονικός. Θα περιέλθει, μέσα από αυτή την αντικειμενοποίηση, στη δικαιοδοσία μιας επιστήμης που θα φροντίσει να τον θεραπεύσει.

3.

Ο εγκλεισμός ως τιμωρία- η γέννηση της Σωφρονιστικής

Ο εγκλεισμός ως μορφή τιμωρίας έλαβε τη θέση που κατέχει στο σημερινό ποινικό σύστημα πριν από δύο περίπου αιώνες. Η πρότερη χρήση του είχε χαρακτήρα βοηθητικό ή εξασφάλισης, με την έννοια της κράτησης-συνήθως για μικρό χρονικό διάστημα- των υπόδικων ή των μελλοθάνατων μέχρι την εκτέλεση της ποινής τους. Οι Διαφωτιστές, αντιδρώντας στις απάνθρωπες και σκληρές τιμωρίες του Μεσαίωνα, κατορθώνουν την υιοθέτηση νέων ποινών. Η ατομική ελευθερία ανάγεται σε ύψιστο αγαθό, με αποτέλεσμα η στέρησή της καθ'αυτή να συνιστά την τιμωρία.

Ο νέος χαρακτήρας φυλάκισης δημιουργεί την ανάγκη για βαθύτερη και καλύτερη γνώση της λειτουργίας των στερητικών της ελευθερίας ποινών. Γεννιέται κατ' αυτόν τον τρόπο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η επι-

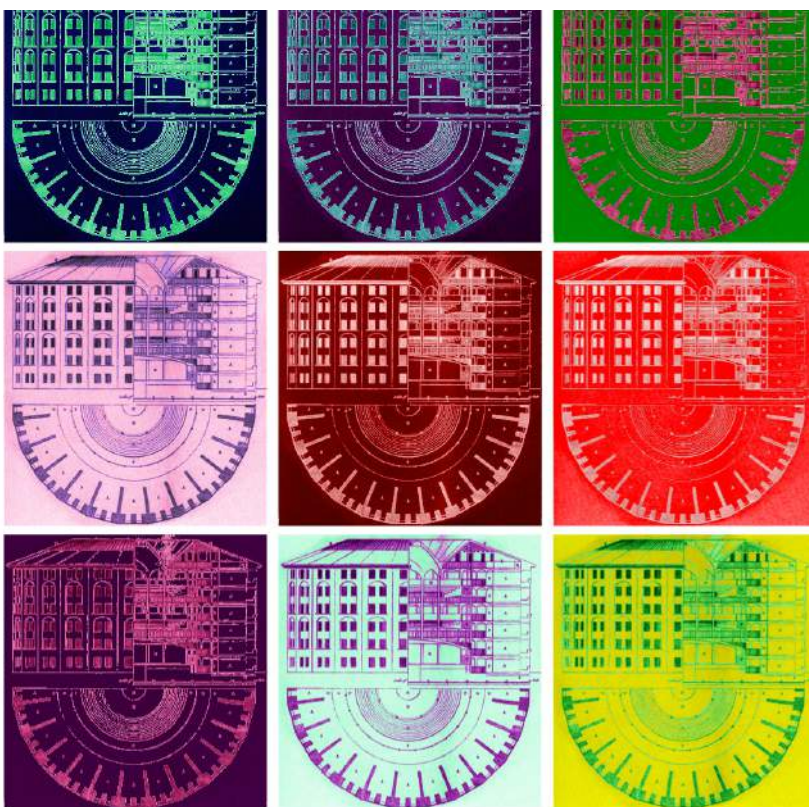
στήμη της Σωφρονιστικής, που θέτει τα ζητήματα της αναμόρφωσης, του σωφρονισμού και της θεραπείας του «άρρωστου» εγκληματία. Η φυλακή καθιερώνεται ως χώρος έκτισης της θεσμοθετημένης τιμωρίας. Παρεμβαίνει στην ψυχική και σωματική λειτουργία του τιμωρούμενου, με στόχο τη διαμόρφωση ενός υπάκουου υποκειμένου που δε θα «πληγώσει» εκ νέου το κοινωνικό σύνολο.

Ο τρόπος εκτέλεσης της ποινής, που αφορά στο ιδιαίτερο περιεχόμενο και τους στόχους της, καθώς και η μορφή των ιδρυμάτων στα οποία εκτίεται, έχουν μεταβληθεί, προσαρμοζόμενα στα εκάστοτε κοινωνικοπολιτικά δεδομένα. Οι δύο αυτοί παράγοντες, οδήγησαν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων συστημάτων οργάνωσης των σωφρονιστικών καταστημάτων, που διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: τα σωφρονιστικά συστήματα κλειστής και ανοικτής μεταχείρισης.

Τα σωφρονιστικά συστήματα **κλειστής μεταχείρισης** κατατάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες, που ακολούθησαν γραμμική εξέλιξη στο χρόνο. Το κοινοβιακό, το απομονωτικό, το μικτό και το προοδευτικό σύστημα, μέσω της διαδοχής του ενός από το επόμενο, αφήνουν το αποτύπωμά τους στην αρχιτεκτονική μορφή: από τα κάστρα και τους πύργους του κοινοβιακού πραγματοποιείται η μετάβαση στα κελιά εργασίας του απομονωτικού.

Κατά τη χρονική περίοδο επικράτησης του απομονωτικού συστήματος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η ρηξικέλυθη πρόταση του Jeremy Bentham το 1791, με την πρόταση της κυκλικής πανοπτικής φυλακής (panopticon). Πρόκειται για την πρώτη ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική έκφραση των πειθαρχικών μεθόδων και τακτικών. Ο Bentham συνέλαβε την αρχική έμπνευση των εν λόγω σχεδίων από τον αδελφό του Samuel, μηχανικό ο οποίος σχεδίασε ένα κυκλικό εργαστήριο (ή για άλλους οπλοστάσιο), η λειτουργία του οποίου απαιτούσε και προϋπέθετε τη μέγιστη δυνατή επιτήρηση από τον ελάχιστο δυνατό αριθμό ειδικευμένου προσωπικού. Η ιδέα του σχεδιασμού επιτρέπει τη συνεχή επίβλεψη (-opticon) όλων (pan-) των κρατούμενων (εικ. 4). Μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις εγκαταστάσεις όπου ένας αριθμός ανθρώπων θα τεθεί υπό επιτήρηση, όσο διαφορετικός ή αντιφατικός

4.

και να είναι ο σκοπός: «είτε για να τιμωρηθούν οι αδιόρθωτοι, να φυλαχθούν οι άφρονες, να αναμορφωθούν οι φαύλοι, να επιβεβαιωθούν οι ύποπτοι, να εργαστούν οι άεργοι, να διατηρηθούν οι αβοήθητοι, να περιθαλπούν οι άρρωστοι, να διδαχθούν οι πρόθυμοι σε κάθε κλάδο της βιομηχανίας, ή να εκπαιδευτεί η ανερχόμενη γενιά στο δρόμο της εκπαίδευσης. Εν ολίγοις, δύναται να εφαρμοστεί στους αιώνιους φυλακισμένους, στο δωμάτιο του θανάτου και στους προφυλακισμένους που αναμένουν τη δίκη, σε αναμορφωτήρια, σε κάτεργα και σε βιοτεχνίες, σε τρελοκομεία και σε νοσοκομεία ή σε σχολεία»³. Ο «οργουελικός εφιάλτης» του Bentham, παρ' ότι δεν κτίστηκε ποτέ και δεν αποτελεί σωφρονιστικό σύστημα, άφησε τη σφραγίδα του στην ιστορία των φυλακών.

Το προοδευτικό σύστημα αποτελεί την τελευταία «εφεύρεση» της Σωφρονιστικής. Εμφανίστηκε στην Ιρλανδία, μετά το 1850. Σύμφωνα με αυτό, η διάρκεια εκτέλεσης της ποινής χωρίζεται σε τρία στάδια, τα οποία οι έγκλειστοι διανύουν διαδοχικά, με απώτερο σκοπό τη βελτίωσή τους, με ιδία ευθύνη και πρωτοβουλία. Το προοδευτικό σύστημα καθιερώθηκε στην Ελλάδα το 1911 και εφαρμόζεται μέχρι σήμερα, απευθυνόμενο σε κρατούμενους που εκτίουν μακροχρόνιες ποινές.

Οστόσο, με την πάροδο του χρόνου και την κοινωνική και επιστημονική εξέλιξη, οι αδυναμίες των σωφρονιστικών συστημάτων έγιναν εμφανείς. Έτσι, κυρίως μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η αντίληψη ότι η εκτέλεση των ποινών πρέπει να γίνεται σύμφωνα με συγκεκριμένο σύστημα άρχισε σταδιακά να εγκαταλείπεται, δίνοντας θέση στην εξατομικευμένη μεταχείριση των εγκλείστων. Μέσα στο πνεύμα αυτό άρχισαν να διαδίδονται νέες μέθοδοι σχετικά με την οργάνωση των φυλακών και την αντιμετώπιση των κρατουμένων. Σήμερα, τα διάφορα εθνικά ποινικά δίκαια προβλέπουν την ύπαρξη ποικιλίας φυλακών με διαφορετικούς σκοπούς και κανόνες λειτουργίας, όπως για παράδειγμα φυλακές ανδρών και γυναικών, ανήλικων κρατουμένων ή ψυχικά διαταραγμένων ατόμων, όπου κάθε έγκλειστος αντιμετωπίζεται διαφορετικά.

3 Bozovic, M., 1995. *The Panopticon Writings*, Λονδίνο: Verso, σελ. 40.

Στα πλαίσια των σύγχρονων μεθόδων μεταχείρισης των κρατουμένων συγκαταλέγονται και τα σωφρονιστικά συστήματα **ανοικτής μεταχείρισης**, όπως είναι οι αγροτικές ή βιομηχανικές φυλακές, όπου οι τρόφιμοι εργάζονται στην ύπαιθρο ή σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις απομακρυσμένες από τα κτίρια της κυρίως φυλακής. Οι δομές των συστημάτων αυτών αποτελούν την πιο ολοκληρωμένη εφαρμογή των ιδεών της βελτίωσης και εκπαίδευσης που το σωφρονιστικό σύστημα επιθυμεί να επιτύχει. Ο επακριβής τρόπος λειτουργίας τους διαφέρει, ανάλογα με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και το ποινικό πλαίσιο των χωρών εφαρμογής τους, ωστόσο υπακούουν σε ορισμένες γενικές αρχές.

Στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα τοποθετούνται οι θεμελιώδεις αρχές, οι ρίζες της ανοικτής φυλακής. Η γέννησή της συμπίπτει με τις συλλήψεις ορισμένων επιφανών ανδρών, σύμφωνα με τις οποίες η έκτιση της ποινής θα μπορούσε να λάβει διαφορετική διάσταση, ξεφεύγοντας αρκετά από την πεπατημένη.

Ωστόσο, η ανοικτή φυλακή έκανε αισθητή την παρουσία της το 1891, με την ίδρυση του σωφρονιστικού καταστήματος Witzwil, στη Βέρνη της Ελβετίας, που θεωρούσε εξαιρετικά σημαντική τη συμβολή της εργασίας στη θετική επαναφορά του φυλακισμένου. Οι χώρες της βόρειας Ευρώπης και ιδίως της Σκανδιναβίας κατέχουν τα πρωτεία στον αριθμό των ανοικτών φυλακών, ήδη από αρκετά νωρίς. Είναι μάλιστα εντυπωσιακό το παράδειγμα της Σουηδίας, όπου το 1952, από τις 53 συνολικά φυλακές της χώρας, οι 23 ήταν ανοικτές, με τα 2/3 του έγκλειστου πληθυσμού να εκτίουν την ποινή τους σε αυτές. Ανοικτές φυλακές συναντώνται την περίοδο αυτή και σε πολλές άλλες χώρες, όπως οι Η.Π.Α, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Π.Γ.Δ.Μ, η Σερβία, η Ταϊλάνδη καθώς και η Ελλάδα με το ανοικτό κατάστημα κράτησης του Ωρωπού, το οποίο σήμερα έχει πάψει τη λειτουργία του.

Με την πάροδο των ετών, τα ανοικτά ιδρύματα αυξάνονται σε αριθμό και κερδίζουν ολοένα και περισσότερους οπαδούς. Εντείνονται, μάλιστα, οι προσπάθειες από ποικίλους φορείς για την εγκαθίδρυση του θεσμού της ανοικτής φυλακής ως αναπόσπαστου τμήματος της διαδικασίας έκτισης της ποινής.

Το ύψιστο προνόμιο της προσωπικής ελευθερίας, της δράσης κατά βούληση και της αυτονομίας την οποία απολαμβάνει κάθε άνθρωπος, είναι εκείνο που πλήττεται κατά τη μετάβαση σε έναν τόπο με συγκεκριμένους χωρικούς, χρονικούς και προγραμματικούς όρους. Από τις ισχυρότερες ολοκληρωτικές μορφές εγκλεισμού, που θίγει στο μεγαλύτερο βαθμό τις προσωπικές ελευθερίες του ατόμου, είναι η φυλακή.

Η φυλακή, ως ετεροτοπία απόκλισης στις σύγχρονες κοινωνίες είναι ένας τόπος με πολύ συγκεκριμένες προθέσεις λειτουργίας. Αποτέλεσε διαχρονικά το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ολοκληρωτικού ιδρύματος, με το σκοπό και τα κύρια μέσα του να τίθενται εξ' αρχής. Εδώ εντοπίζεται μια διάσπαρτη και επιμέρους οργάνωση εξουσίας, η οποία δεν υφίσταται απλώς, αλλά επιδιώκει να οργανωθεί σε διοικητική εξουσία με στόχο την πειθάρχηση. Η πειθαρχική αυτή εξουσία, είναι εκείνη που ρυθμίζει-επιτηρεί το άτομο και το σώμα.

Ο συνδυασμός πολλαπλών λειτουργιών όπως ο έλεγχος, η φύλαξη και ο εκφοβισμός, παράλληλα με την ηθική αναμόρφωση μέσω της εργασίας, της απομόνωσης αλλά και την εποπτεία, εγγυάται την τήρηση της πειθαρχίας (Melossi, Pavarini 1981: 69). Παράλληλα, η στέρηση της ελευθερίας σε μια κοινωνία όπου εκείνη αποτελεί ένα αγαθό, ένα καθολικό και σταθερό συναίσθημα που απολαμβάνουν ομοιότροπα όλα τα μέλη της, καθίσταται ευνόητα ως η κατεχοχόν ποινή (Michel Foucault, 1975: 262). Το ιδιαίτερο αυτό σημείο της ποινής στον μηχανισμό της

φυλακής δίνει διαφορετικές διαστάσεις στον εγκλεισμό. Σε μια δομή όπου ο περιορισμός των ελευθεριών δεν σχετίζεται αποκλειστικά με το θεραπευτικό, εκπαιδευτικό ή οποιονδήποτε άλλο ειδικό χαρακτήρα επιχειρεί να δώσει στα άτομα, η στέρηση της ελευθερίας γίνεται πρωτίστως το «τίμημα» και ύστερα εστιάζει στην αποκατάσταση και επάνταξη των ατόμων στα οποία αφορά. Στη σχέση αυτή αντικατοπτρίζεται η βαθιά ανάγκη της κοινωνίας όχι μόνο για αποκατάσταση των ισορροπιών της αλλά και για απόδοση δικαιοσύνης. Βέβαια, ο ρόλος της φυλακής σε επίπεδο χρησιμότητας, δεν παύει να είναι καθοριστικός ως προς το μετασχηματισμό των ατόμων τον οποίο και επιδιώκει. Αυτό το μοντέλο ίασης δημιουργεί αναπόφευκτα έναν παραλληλισμό των φυλακών με θεραπευτικές μονάδες των κοινωνικών ασθενειών.

«Ο εγκλεισμός στη φυλακή καθ'αυτός δεν δικαιολογεί την προσβολή κανενός άλλου δικαιώματος, εκτός από το ατομικό δικαίωμα στη φυσική ελευθερία μετακίνησης στο χωροχρόνο. Οποιοσδήποτε και αν είναι οι συνθήκες κράτησης, το άτομο πρέπει να διαθέτει ένα ελάχιστο όριο άθικτης προσωπικής ελευθερίας κίνησης κατά τόπο και κατά χρόνο».

Στ. Αλεξιάδης

Ο θεσμός της φυλάκισης προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την έννοια του εγκλεισμού και γι' αυτό άλλωστε συχνά ταυτίζεται με αυτήν. Ο **χώρος της φυλακής**, ερμητικά κλειστός χωρίς εξόδους και διεξόδους, διαμορφώνεται ως μια ανελαστική τιμωρητική δομή, που ανακυκλώνει καταστάσεις λόγω της ισχυρότατης συνθήκης του εγκλεισμού. Το αυστηρά καθορισμένο χωρικό πλαίσιο λαμβάνει ιδιαίτερη σημασία στη φυλακή. Οι ιστορικά διαπιστωμένες λειτουργίες του θεσμού και αυτό που φαίνεται τελικά να αποτελεί τη βασική νομιμοποιητική ιδεολογία του -αναμόρφωση του εγκληματία, έλεγχος της εγκληματικότητας- παρουσιάζουν μια έντονη μεταξύ τους αντιπαράθεση. Οι αντιφάσεις αυτής της συνθήκης και κατά συνέπεια τα αδιέξοδα του σωφρονιστικού συστήματος, συνοψίζονται στην έννοια της μεταχείρισης του εγκλημα-

τία, όπως αυτή αντιμετωπίστηκε στις εκάστοτε συνθήκες. Το ζήτημα αυτό απέδιδε κάθε φορά ειδικό βάρος στο χώρο της φυλακής, πάντα στενά συνδεδεμένο με τις πρακτικές που λάμβαναν χώρα εντός του.

Το ζήτημα του εγκλεισμού στη φυλακή, πέραν της χωρικής παραμέτρου, έχει εξίσου σημαντικό αντίκτυπο και στην παράμετρο του **χρόνου**. Ο χρόνος εγκλεισμού έχει μια δική του διάσταση σε σχέση με τον πραγματικό, «κοινωνικό» χρόνο. Είναι χρόνος ψυχικού βασανισμού και ταυτόχρονα χρόνος στάσιμος, χρόνος μεταξύ του «πριν» και του «μετά», χωρίς διαβαθμίσεις και ουσιώδεις εναλλαγές. Είναι ίσως ο πιο αντιπροσωπευτικός όρος για την αναπαράσταση της «αγκύλωσης» που υφίσταται στο καθεστώς της φυλακής και της στασιμότητας που αντιπαρατίθεται έντονα στις εξελίξεις και τους ρυθμούς της έξω κοινωνίας. Γι' αυτό άλλωστε και ο χρόνος στη φυλακή θεωρείται χρόνος αποκοινωνικοποίησης. Η έννοιά του συνιστά δομικό στοιχείο στο σύστημα ποινή-αναμόρφωση. Η ποινή αφενός ταυτίζεται με τον χρόνο εγκλεισμού, ως στέρση χρόνου ελευθερίας και αφετέρου, η ίδια η υπόθεση της φυλάκισης βασίζεται στη χρονική παράμετρο ως προς το πρόγραμμα αναμόρφωσης. Η ποινή δεν είναι -εκτός περιπτώσεων- ατέρμονη, και δεν θα μπορούσε άλλωστε να είναι, καθώς τότε δε θα λειτουργούσε. Ο ιδιαίτερος ρόλος της διάρκειας ενσωματώνεται στη λειτουργία της ποινής, έτσι ώστε να επιτρέψει την αποτελεσματικότητα της τιμωρίας (Foucault 1989: 145).

Η φυλακή λοιπόν, αποτελεί τον κατεξοχήν «πειθαρχικό» χώρο, ο οποίος ομογενοποιείται και οργανώνεται με βάση πανομοιότυπες μονάδες εγκλεισμού, θέσεις εξουσίας και σχέσεις ιεραρχίας. Αυτός ο «άλλος» τόπος, τόπος εντός των κοινωνικών πλαισίων και ταυτόχρονα απών, αναπαράγει όλους τους μηχανισμούς που συναντώνται στις κοινωνικές δομές, και μέσα από το ρόλο της, τείνει να γίνει ένας μικρόκοσμος μιας τέλει κοινωνίας. Ορίζει τον «κανόνα», είναι πλήρης πραγματικών και συμβολικών όντων, αντανακλά το ιδεώδες της κοινωνικής ένταξης και συνεπώς βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τον χώρο εκτός της. Άλλωστε, ο σκοπός της φυλάκισης-ποινικού εγκλεισμού θα αποτελέσει το κρίσιμο στοιχείο αλληλεπίδρασης μεταξύ της κοινωνίας της φυλακής

και του κοινωνικού συνόλου. Η διαπαιδαγώγηση και η απόδοση δικαιοσύνης, πεμπτουσία της σωφρονιστικής αρχής, δικαιολογεί την ύπαρξη της ιδιαίτερης αυτής δομής, που αποτελεί εγγύηση για το συνολικό κοινωνικό συμφέρον, αλλά και υποχρέωση απέναντι στους κοινωνικά «αποκλίνοντες».

Μεταξύ του εγκλήματος και της επιστροφής στην ομαλότητα, ο μικρόκοσμος της φυλακής θα αποτελέσει έναν χώρο ανάμεσα σε δύο κόσμους.

Η έννοια της ανοικτής φυλακής

Η εξέλιξη των πειθαρχικών συστημάτων και των παραγώγων τους στο χώρο του ποινικού δικαίου, φαίνεται να μη μένει ανεπηρέαστη από το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Ωστόσο, η κοινή βάση που υφίσταται σε κάθε περίπτωση, έγκειται στην ανάγκη προσδιορισμού της μορφής της φυλακής ως θεσμού. Οι μεγάλοι ποινικοί μετασχηματισμοί, είχαν ιδιαίτερο αντίκτυπο στο θεσμό της φυλάκισης, ο οποίος με τη σειρά του αποδόθηκε με ποικίλα σχήματα στα διάφορα κοινωνικά πλαίσια.

Η μετάβαση από την τιμωρητική φυλακή στη φυλακή μεταχείρισης οδήγησε σύντομα στη διαμόρφωση μιας γραμμικής, προοδευτικής ελαστικοποίησης του πλαισίου έκτισης. Τα στάδια ελαστικότητας επρόκειτο να συνεισφέρουν στη σταδιακή ένταξη του κρατουμένου σε καθεστώς πλήρους ελευθερίας, ως ένα ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ αυτής και της πλήρους στέρησής της. Η ελαστικότητα συνδέθηκε αρχικά με την εργασία εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Ωστόσο, σε επόμενο βήμα έγινε κατανοητή η ιδιαίτερη συμβολή της εφαρμογής μέσων ελαστικότητας στη διατήρηση της **πειθαρχίας**. Έτσι, η διαχείριση της κατακτηθείσας γνώσης επέφερε τα διάφορα στάδια μετεξέλιξης των μορφών ελαστικότητας, οι οποίες αφορούν κατά βάση σε παροχές που υπηρετούν την καθημερινή διαβίωση των κρατουμένων.

Μια από τις πιο καινοτόμες μορφές ελαστικότητας συνιστά η λεγό-

μενη «ανοικτή έκτιση της στερητικής της ελευθερίας ποινής», που θα συνοδευτεί λίγο αργότερα από τον όρο «ανοικτή φυλακή». Το πλαίσιο στο οποίο αρχικά εναποτίθενται τα ανοικτά καταστήματα, ανταποκρίνεται σε μια εξελικτική πορεία προς την αποφυλάκιση. Συγκεκριμένα, αποτέλεσαν το τελευταίο στάδιο μιας δυνητικής για τον κρατούμενο πορείας μετάβασης από τα κλειστά καταστήματα, σε καθεστώς ελευθερίας. Ωστόσο, με την εμφάνισή τους, πρόκειται να επανεξεταστεί η θέση τους στο θεσμό της φυλάκισης.

Η προσέγγιση του ζητήματος της «ανοικτότητας» της φυλακής ως προς την εννοιολογική της σημασία, σε μια πρώτη ανάγνωση, αντιπαράτιθεται έντονα στον όρο φυλακή. Οι συμβολισμοί και η μακροχρόνια ιστορία που κρύβει πίσω του ο θεσμός, δικαιολογεί και τη σύγχυση που επικρατεί, όχι τόσο ως προς τον ακριβή ορισμό της ανοικτής φυλακής, αλλά περισσότερο ως προς τον τρόπο με τον οποίο ένα σωφρονιστικό ίδρυμα θεωρείται ότι υιοθετεί τον χαρακτηρισμό «ανοικτό». Παρά ταύτα, οι κατά καιρούς ορισμοί του γενικού μοντέλου της, μπορούν να αποδώσουν σε πρώτο επίπεδο, τα γενικά χαρακτηριστικά καθώς και τις αρχές λειτουργίας μιας ανοικτής φυλακής.

Στο Παγκόσμιο Συνέδριο Ποινικής και Σωφρονιστικής (1950) στη Χάγη, ορίστηκε ότι «αυτό που αποτελεί ανοικτό κατάστημα δεν εξαρτάται από την εξωτερική έποψη του καταστήματος, αλλά προσδιορίζεται από το βαθμό εμπιστοσύνης που προσδίδεται στους ανθρώπους...» και «δεν θα έπρεπε κάποιος να ορίσει το ανοικτό κατάστημα με όρους τοίχων, κιγκλιδωμάτων και κελιών, αλλά μάλλον με όρους εμπιστοσύνης που δείχνεται στους ανθρώπους»⁴. Το 1955 ο ορισμός αναδιαμορφώνεται, προσδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στους «μειωμένους όρους ασφαλείας», που εισάγουν ιδέες για μειωμένη επίβλεψη.

Λίγο αργότερα, γνωρίζοντας την ποικιλομορφία με την οποία έχει ήδη συνδεθεί η εξέλιξη αυτής της ελαστικότητας, σε ό,τι αφορά στους δομικούς όρους οργάνωσής της, καθώς και το ότι οι έως τώρα ορισμοί του μοντέλου θεωρούνται αρκετά γενικοί, στον ΟΗΕ επιχειρείται η κα-

4 Twelfth International Penal and Penitentiary Congress, Proceedings, vol. II, 1950, σελ. 129, 158.

ταγραφή δύο ειδολογικών χαρακτηριστικών των ανοικτών φυλακών:

α) η έλλειψη υλικών και φυσικών εμποδίων κατά των αποδράσεων
β) το εφαρμόζόμενο (πειθαρχικό) σύστημα το οποίο στηρίζεται στην ηθελημένη πειθαρχία και το αίσθημα ευθύνης του κρατουμένου (Αρχιμανδρίτου, 2000: 501).

Συνοψίζοντας τους ανωτέρω ορισμούς της έννοιας των ανοικτών φυλακών, διακρίνονται κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του θεσμού. Αυτά αφορούν πρωτίστως στην **εμπιστοσύνη** και στην ιδέα της **προσωπικής ευθύνης** του κρατουμένου. Οι αρχές αυτές διαποτίζουν το σύστημα λειτουργίας των ανοικτών καταστημάτων και εφαρμόζονται μέσω διαφόρων μεθόδων. Σε γενικές γραμμές, θεωρείται ότι η ιδιαιτερότητα των ανοικτών καταστημάτων, έγκειται στον τρόπο διαχείρισης της **χρονικής** και της **χωρικής παραμέτρου** από τους τροφίμους. Οι κρατούμενοι έχουν διευρυμένες δυνατότητες χρήσης του χρόνου τους, αλλά και ελαστικοποιημένο διάγραμμα μετακίνησης στον εντός ή εκτός του καταστήματος χώρο.

Φυσικά, υφίστανται και επιπλέον αρχές που υποστηρίζουν το θεσμό και τους απώτερους στόχους του. Μια από αυτές είναι η **«αρχή της εγγύτητας»**, σύμφωνα με την οποία ενθαρρύνεται η εγκατάσταση ενός ανοικτού καταστήματος κοντά σε κατοικημένες περιοχές. Προτείνεται μάλιστα οι κρατούμενοι να τοποθετούνται σε κατάσταση όσο το δυνατόν πλησιέστερα στην κοινότητα από την οποία προέρχονται και συνεπώς, έχουν τους μεγαλύτερους δεσμούς με τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο (Αρχιμανδρίτου, 2000: 559). Η εγγύτητα βέβαια, αναπαράγεται και εντός του χώρου της φυλακής, και αφορά στις σχέσεις μεταξύ προσωπικού και κρατουμένων. Το προσωπικό οφείλει να γνωρίζει και να δύναται να κατανοήσει το χαρακτήρα και τις ειδικές ανάγκες του καθενός, και γι' αυτό άλλωστε προτείνεται ο αριθμός αυτών να είναι μικρός. Μια δεύτερη αρχή που χαρακτηρίζει τις ανοικτές φυλακές είναι η **«αρχή της ομαλοποίησης»**. Ο όρος της ομαλοποίησης μεταφράζεται ως απομάκρυνση από τις κλασικές μορφές εξαναγκαστικού τύπου επανακοινωνικοποίησης και ταυτίζεται με την εξομίωση των συνθη-

κών της φυλάκισης με εκείνες που υφίστανται στο χώρο της κοινότητας (Αρχιμανδρίτου, 2000: 559).

Τόσο ο όρος της ανοικτής έκτισης, όσο και της ανοικτής φυλακής εκφράζουν στην ανθρώπινη συνείδηση μια ηπιότερη όψη του ποινικού συστήματος. Η κλειστή φυλακή τίθεται στο «σκληρό» κέντρο του ποινικού ελέγχου, ενώ η ανοικτή στις παραυφές του. Ωστόσο, η φύση του ίδιου του μοντέλου, ιδιαίτερη καθώς είναι, επιτρέπει παρεκκλίσεις που διαφοροποιούν τη θέση του ανοικτού καθεστώτος στο πεδίο έκτισης της ποινής, συναρτήσεως της χώρας και της χρονικής περιόδου. Αν και στην πλειονότητα των περιπτώσεων το ανοικτό καθεστώς έρχεται να αποτελέσει μέρος της σταδιακής μείωσης της αυστηρότητας, δεν απουσιάζουν και εκείνες που παραλαμβάνουν καταδικασμένους στην αρχή της ποινής τους, διαμορφώνοντας την εκάστοτε φυλακή σε αυτόνομο σύστημα έκτισης ποινής. Η συγκεκριμένη φύση λειτουργίας του θεσμού, υποστηρίζεται από πολλές απόψεις και ανοίγει νέες οπτικές στο ζήτημα της μορφής της φυλάκισης. Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι σημαντική ιδιαιτερότητα του θεσμού αποτελεί η απειλή της επιστροφής σε κλειστό κατάστημα, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με το καθεστώς της ανοικτής φυλακής, ως «μέτρο εξισορρόπησης» του συστήματος και της εμπιστοσύνης που δείχνει στον κρατούμενο.

Οι σύγχρονες απόψεις περί «ανοικτών» στην κοινωνία καταστημάτων θέτουν στο επίκεντρο τη θέση του κρατουμένου στους κύκλους της. Σύμφωνα με τις συστάσεις του ΟΗΕ σχετικά με τον ποιοτικό προσδιορισμό του πληθυσμού των ανοικτών φυλακών, η επιλογή των κρατουμένων που θα κριθούν «κατάλληλοι» για το ανοικτό κατάστημα δε σχετίζεται με την ποινική ή σωφρονιστική κατηγορία στην οποία ανήκουν. Καθώς, μάλιστα, το σύστημα των ανοικτών καταστημάτων «δύναται να συμβάλει στην ύφεση των μειονεκτημάτων που παρουσιάζουν οι βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές»⁵, αναφέρεται ότι θα πρέπει να καταβάλλονται προσπάθειες ώστε να τοποθετούνται οι κρατούμενοι σε ανοικτά καταστήματα ή να τους δίνονται ευρείες δυνατό-

⁵ Αρχιμανδρίτου, Μ., 2000. *Η Ανοικτή Έκτιση της Ποινής. Μορφές ελαστικότητας στην ιδρυματική διαβίωση των κρατουμένων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 501.

τητες επαφής με την εξωτερική κοινότητα (Αρχιμανδρίτου, 2000: 504).

Παρόλα τα ζητήματα που θέτει η έννοια μιας «ανοικτής φυλακής», η ουσία του θεσμού και ο βασικός λόγος ίδρυσής τους συνοψίζεται στην αποφθεγματική ρήση ενός εκ των πρωτεργατών της στην Αγγλία, του Sir Alexander Peterson: «Δεν μπορεί κανείς να εκπαιδεύει έναν άνθρωπο για την ελευθερία κάτω από συνθήκες εγκλεισμού»⁶.

Η λειτουργική και ιδεολογική αρχή της ανοικτής φυλακής επιχειρεί να εξαλείψει την ιδρυματοποίηση και εγκληματοποίηση, συνέπειες ιδιαίτερα αρνητικές έως και επικίνδυνες για τον ίδιο τον κρατούμενο, την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος και κατ' επέκταση την ομαλότητα στις δραστηριότητες της κοινωνικής σφαίρας. Με περισσότερο γενικούς όρους, οι Jones, Cornes και Stockford αναφέρουν πως είναι αναγκαίο να μειωθούν εκείνα τα χαρακτηριστικά της φυλακής, τα οποία την κατέστησαν αυτό που ο Goffman αποκαλεί «ολοκληρωτικό ίδρυμα» (Αρχιμανδρίτου, 2000: 532).

⁶ Αρχιμανδρίτου, Μ., 2000. ο.π., σ. 532.

Ανοικτή φυλακή και κοινωνικός ιστός

Το εκάστοτε ιδεολογικό, πολιτικό και ποινικό πλαίσιο διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνικών πρακτικών. Διανύοντας το φάσμα των σωφρονιστικών συστημάτων, από τα πιο σκληρά στα πιο ελαστικά, η αρχή ύπαρξης του θεσμού της φυλάκισης διατηρεί τον ίδιο χαρακτήρα. Εκφράζει την πρωτόγονη ανάγκη των κοινωνιών για απόδοση δικαιοσύνης και τήρηση της ασφάλειας.

Η ανοικτή φυλακή αποτελεί ένα θεσμό θετικότερου κοινωνικού κλίματος από εκείνον της κλειστής. Ο όρος παραπέμπει ευθέως σε ένα «άνοιγμα» προς την κοινωνία, άρα στη δημιουργία προϋποθέσεων και σχέσεων αλληλεπίδρασης του «μέσα» με το «έξω». Σε ένα ανοικτό καθεστώς, ο μικρόκοσμος της φυλακής δεν αποκόπτεται εντελώς από τον κοινωνικό μακρόκοσμο. Αντιθέτως, επιδιώκει να διατηρήσει ή να αναπαράγει δεσμούς με το κοινωνικό σύνολο. Η σχέση αυτή εμφανίζεται μάλλον αμφίδρομη, με το εκάστοτε σύνολο να τροφοδοτεί ή να τροφοδοτείται από το άλλο. Οι δεσμοί με τον κοινωνικό χώρο, διατηρούνται σε έναν ικανό βαθμό, γεγονός που θεωρείται ο ευεργετικότερος παράγοντας για την αποφυγή των αρνητικών επιδράσεων της ιδρυματικής ζωής. Τα επίπεδα διάδρασης, αφορούν στον **κοινωνικό χώρο** αλλά και **χρόνο**. Ιδιαίτερα η παράμετρος του χρόνου, λαμβάνει ριζικά διαφορετικές διαστάσεις, καθώς όχι μόνο αξιοποιείται δημιουργικά εκ των έσω, αλλά εξαλείφεται σε ένα μεγάλο βαθμό η αίσθηση της αφαίρεσης κοινωνικού χρόνου από τους κρατούμενους. Το γεγονός αυτό επανα-

προσδιορίζει τη σχέση των δύο συνόλων (φυλακή – κοινωνία) και τα θέτει σε παράλληλες, πλέον, τροχιές.

Ωστόσο, το ζήτημα της δομικής θέσης της ανοικτής φυλακής στην κοινωνία, συνδέεται άμεσα με εκείνο της ασφαλούς φύλαξης. Η ασφάλεια αποτελεί ανάγκη για το κοινό και η διαπίστωση για το αίσθημα ασφαλούς φύλαξης, έρχεται από τον περιμετρικό τοίχο της φυλακής. Ο εφησυχασμός, στην περίπτωση των ανοικτών καταστημάτων, επισκιάζεται από την ιδέα ισοπέδωσης των ορίων μεταξύ εγκληματιών και κοινοτήτων. Η άρση των παθητικών αλλά και ενεργητικών ορίων, μεταφράζεται συνειρμικά σε μείωση της ασφάλειας, κάτι που βραχύνει την απόσταση μεταξύ φυλακισμένου και ελεύθερου πολίτη.

Από την άλλη πλευρά, υφίστανται παραδείγματα όπου ο θεσμός των ανοικτών φυλακών μοιάζει περισσότερο αποδεκτός από το κοινωνικό σύνολο, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό Βορρά. Εκ πρώτης όψεως, τα συγκροτήματα αυτών των καταστημάτων δε θυμίζουν σε τίποτε την εδραιωμένη εικόνα της κοινωνίας για τη φυλακή. Απαλλαγμένη από ισχυρά μέτρα ασφαλείας, η μορφή των ανοικτών φυλακών έρχεται σε ρήξη με την παραδοσιακή αντίληψη ενός χώρου κράτησης. Το συγκρότημα προσαρμόζεται ομαλά στον αστικό ιστό χωρίς να προβάλλει την ιδιαιτερότητα του περιεχομένου του. Παράλληλα, λόγω της ορθής λειτουργίας του, μπορεί να θεωρηθεί ότι γίνεται αποδεκτό και από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Άλλωστε, η αποδοχή ενός τέτοιου συστήματος, το οποίο θέτει εξ αρχής τις προθέσεις και τα αξιώματα βάσει των οποίων λειτουργεί, είναι απόρροια της εξισορρόπησης ποικίλων παραγόντων: το ποινικό πλαίσιο που το επιτρέπει, οι ιθύνοντες που το προτείνουν και το σχεδιάζουν και τέλος η κοινωνία που το αποδέχεται, συνεργάζονται με κοινούς σκοπούς και απόψεις.

Η θεσμοθέτηση ανοικτών καταστημάτων αυτόνομων ή όχι, ενέχει μια ιδιαίτερη λειτουργία με χαρακτήρα ιδεολογικό αλλά και συμβολικό· ιδεολογικό, καθώς ως θεσμός τείνει να προβάλλει την αναγκαιότητα αναπαραγωγής του και συμβολικό με διττή υπόσταση: αφενός μεν προς τους εκτίοντες ποινή, η ελαστική μεταχείριση προβάλλει ως συνθήκη διαβίωσης που θα πρέπει να διατηρήσουν ή να κατακτήσουν,

αφετέρου δε προς το κοινό το οποίο απεγκλωβίζεται από την παραδοσιακή λογική της αξίωσης του απόλυτου εγκλεισμού-διαχωρισμού των κρατουμένων από αυτό.

Στην πρώτη περίπτωση, η επιβράβευση για την καλή διαγωγή του κρατουμένου εντός του συστήματος φυλάκισης και αντίθετα η απειλή της επιστροφής σε κλειστές φυλακές στην περίπτωση κάποιου ολισθημάτων, αποτελούν κινητήριες δυνάμεις κατά τη διαδικασία επιβολής πειθαρχίας. Αυτή η λογική επιβράβευσης-τιμωρίας, που συναντάται και στην ίδια την κοινωνία (επιβράβευση για την έννομη πράξη, τιμωρία για την παράνομη) συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός «μικρόκοσμου»-μοντέλου της φυλακής, που λειτουργεί κατ'εικόνα του κοινωνικού ιστού. Στη δεύτερη περίπτωση, ο ολοκληρωτικός αποκλεισμός του παραβάτη παύει να θεωρείται η κυρίαρχη τάση ως προς τη μεταχείρισή του. Η σχέση μεταξύ φυλακής και δημόσιας σφαίρας υφίσταται και υποστηρίζεται από την ουσία του σωφρονιστικού πλαισίου, αλλά έγκειται και στη διάθεση της κοινωνίας να επιτρέψει την οικοδόμηση των συνδετικών κρίκων που θα τη διευκολύνουν.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η σημασία της ανοικτής έκτισης στο σύστημα φυλάκισης λαμβάνει ιδιαίτερες διαστάσεις. Δέχεται κρατούμενους που κρίνονται κατάλληλοι γι' αυτήν, από το ποινικό πλαίσιο, επιχειρεί τη βελτίωση και επανένταξή τους υιοθετώντας τους κανόνες λειτουργίας της κοινωνίας και προσαρμόζοντάς τους στη δική της κλίμακα. Εδώ μαθαίνουν να ζουν σύμφωνα με τις αρχές της κοινότητας, ενώ όταν κριθούν κατάλληλοι και άξιοι της εμπιστοσύνης της, αυτή θα τους υποδεχτεί πίσω στους κόλπους της.

Συνοψίζοντας, η καλή λειτουργία του θεσμού αποτελεί συνάρτηση ποικίλων μεταβλητών. Σημαντική διάσταση, ωστόσο, λαμβάνει η πρόταση για μια αποτελεσματική συνεργασία του κοινού και ιδιαίτερα των γειτονικών της φυλακής κοινοτήτων. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η πληροφόρηση της κοινής γνώμης για τους σκοπούς του ανοικτού καθεστώτος μιας φυλακής, διαδραματίζει κομβικό ρόλο, ως ένα πρώτο βήμα για τη μείωση του μεταξύ τους χάσματος.

Μέρος Β

Η έννοια της φυλακής είναι στενά συνδεδεμένη με τους χώρους εγκλεισμού των κρατουμένων και κατά συνέπεια παραπέμπει περισσότερο στους χώρους κράτησης παρά στο συνολικό της πρόγραμμα. Τα κτίρια των φυλακών ακολούθησαν πορεία παράλληλη με την εξέλιξη της Σωφρονιστικής. Η μετάβαση από τα «μπουντρούμια» στις σύγχρονες φυλακές δεν υπήρξε εύκολη και σαφώς ούτε γρήγορη.

Με τη δημιουργία της, η επιστήμη της Σωφρονιστικής ζήτησε, ήδη από τα τέλη του Μεσαίωνα, τη συνδρομή της αρχιτεκτονικής για τη δημιουργία των κατάλληλων χώρων κράτησης. Η καθιέρωση των ποινών κατά της ελευθερίας και η ενίσχυση του θεσμού της φυλάκισης (τέλη 18^{ου} αιώνα) καθιστούν την εξεύρεση τόπων και χώρων φύλαξης των καταδίκων αδήριτη ανάγκη. Η εκτέλεση της ποινής παύει να αποτελεί αυτοσκοπό και επεκτείνεται βαθμιαία στην ικανοποίηση στόχων άμεσων ή έμμεσων, όπως η αναμόρφωση, η εκπαίδευση και η επικοινωνιοποίηση. Επιστρατεύεται, συνεπώς, η αρχιτεκτονική προκειμένου να δημιουργήσει φυλακές κατάλληλες για την επίτευξη των ανωτέρω σκοπών.

Η αρχιτεκτονική και η σωφρονιστική συνασπίζονται και δημιουργούν

τον κλάδο της **σωφρονιστικής αρχιτεκτονικής**, ο οποίος ασχολείται με το σχεδιασμό χώρων εγκλεισμού που συντείνουν στο σωφρονισμό και βελτιστοποιούν την αναμόρφωση. Ιδιαίτερη είναι, μάλιστα, η σχέση του εκάστοτε σωφρονιστικού συστήματος με την αρχιτεκτονική μορφή, που φτάνει συχνά στα όρια της αλληλεξάρτησης. Τα διάφορα ποινικά και σωφρονιστικά συστήματα, διαρθρώνονται ανάλογα με το μέγεθος και την κατανομή του πληθυσμού της φυλακής, καθώς και το αίσθημα ευθύνης που έχει κληρονομήσει κάθε κοινωνία ως προς το ζήτημα της ανάγκης αναμόρφωσης ενός μέρους του συνόλου της.

Λόγω των μεταξύ τους διαφορών, το εκάστοτε σύστημα (κοινοβιακό, απομονωτικό, μικτό, προοδευτικό) απαιτεί διαφορετικές διατάξεις, εγκαταστάσεις και τρόπους επιβολής. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με καθένα από αυτά, αλλά και τις λειτουργίες που οφείλει να επιτελέσει η φυλακή (εκπαιθάρχηση, διαβάθμιση μέτρων ασφάλειας κλπ.) προκύπτουν κάθε φορά νέα αρχιτεκτονικά και οργανωτικά σχέδια.

Ωστόσο, με την πάροδο των ετών, η μακροβιότητα των εγκαταστάσεων (παλαιότερες φυλακές που εξακολουθούν την ύπαρξη τους σε νεότερα συστήματα), το μεγάλο κόστος για την κατασκευή νέων φυλακών (των οποίων η μορφή θα ικανοποιεί τις νέες ανάγκες), οι χειρίστες συνθήκες στο εσωτερικό τους και πληθώρα άλλων συνθηκών, ωθούν αναπόφευκτα σε μια επανεξέταση του ζητήματος. Πρόκειται για λειτουργικά προβλήματα αρκετά ισχυρά ώστε να επέλθει η αποσύνδεση της αρχιτεκτονικής μορφής από το σωφρονιστικό σύστημα.

Αναντίρρητα, η αρχιτεκτονική μορφή των σωφρονιστικών καταστημάτων υπήρξε αντικείμενο εκτενών πειραματισμών και μεταβολών. Στη νέα εποχή της δημιουργίας φυλακών, η μορφή υποχωρεί σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης. Στη συζήτηση περί χώρων εγκλεισμού, η βαρύτητα μετατοπίζεται σε δύο σημεία-κλειδιά: αφενός μεν, στην αρχιτεκτονική διαμόρφωση των φυλακών που προορίζονται για μακροχρόνιες ποινές, κατά τρόπο που να βεβαιώνεται η ασφάλειά τους, η εσωτερική τάξη και η αποτροπή των αποδράσεων· αφετέρου δε, στη διαφοροποίηση της αρχιτεκτονικής των φυλακών ως προς τον ειδικότερο προορισμό τους. Η σωφρονιστική θέτει στο επίκεντρο δύο συγκεκρι-

κριμένους στόχους και η αρχιτεκτονική οφείλει να τους υπηρετήσει εκ νέου. Ωστόσο, κρίνεται άξιος συζήτησης ο τρόπος με τον οποίο η αρχιτεκτονική επαναπροσδιορίζει τα εργαλεία της και επιχειρεί να υπερβεί τα όρια του αντικειμενικού της σκοπού.

Σε κάθε έκφασή της, η επιστήμη της αρχιτεκτονικής καλείται, κατά το Βιτρούβιο, να συντονίζει και να εξισορροπεί τις αρχές της Ομορφιάς (Venustas), της Σταθερότητας (Firmitas) και της Ευχρηστίας (Utilitas). Να διακρίνεται από λειτουργικότητα, σύμφωνα με πιο σύγχρονους ορισμούς, συμπεριλαμβανομένης όμως, της καλαισθησίας και των λοιπών ψυχολογικών παραγόντων. Να χειρίζεται, να κατανοεί και να εξάγει συμπεράσματα από την πληθώρα των στοιχείων που διαμορφώνουν το περιβάλλον ζωής του ανθρώπου. Επιπλέον, κατά τον Heidegger, τα κτίρια δεν είναι απλώς κατοικήσιμες δομές που μας προστατεύουν από τα στοιχεία της φύσης, που περιφρουρούν την ιδιωτικότητά μας και παρέχουν χώρο για τις όποιες δραστηριότητές μας. Δεν είναι αυτοσκοποί, αλλά πρωτίστως διαμεσολαβητικά αντικείμενα που διανοίγουν έναν κόσμο και επιτρέπουν να ορίσουμε και να διαρθρώσουμε τη σχέση μας με τους άλλους, με τη φύση και τον εαυτό μας (De Beistegui, 2003: 139).

Στην περίπτωση των φυλακών, μια θεμελιώδης αντίφαση επαναπροσδιορίζει την παραπάνω θέση: η φυλακή αποτελεί εξ' ορισμού ένα χώρο μη οικείο. Η έννοια του εξαναγκασμού και του περιορισμού παρεισφρέει και απαγορεύει το χαρακτηρισμό του χώρου της φυλακής ως χώρο κατοίκησης, παρά τη μακροχρόνια διαμονή μεγάλου αριθμού ατόμων. Ο χώρος του «άλλου» δεν αποτελεί τον ιδιωτικό χώρο κανενός.

Σύμφωνα με το Foucault, στην προσπάθεια συμφιλίωσης αντιφατικών εννοιών (επιτήρηση, ασφάλεια, αναμόρφωση, περιορισμός κ.ά.), η αρχιτεκτονική ανταποκρίνεται με τρόπους που δεν την τιμούν: «Η αρχιτεκτονική εξυπηρετεί ιδεωδώς το στόχο να παραμένουν οι άνθρωποι μακριά ο ένας από τον άλλο. Οι τοίχοι δεν κάνουν τίποτε τόσο καλά όσο αυτό. Η διάταξη των τοίχων σε ένα σχέδιο και η κατανομή των χώρων σε μια τομή συνοψίζουν μια κοινωνική πραγματικότητα, η οποία καθο-

ρίζεται από την απαγόρευση ή επέκταση της επικοινωνίας ανάμεσα σε δύο χώρους. Στο βαθμό που η κατανομή των ανθρώπων, οι συνθήκες στις οποίες ζουν και η δικαιοδοσία του ενός επί του άλλου μπορούν να κανονιστούν, είτε μόνο με τη δύναμη της αρχιτεκτονικής, είτε με την υποστήριξη κανόνων και κανονισμών, το κτίριο μπορεί να ειπωθεί σαν μια παγωμένη εικόνα των κοινωνικών σχέσεων»⁷.

Η αρχιτεκτονική επιφορτίζεται με το έργο αυτό: να παραλάβει τον παρραστρατημένο και να ορίσει εκ νέου τη σχέση του με τον εαυτό του, τον διπλανό του, το περιβάλλον του και την κοινωνία στην οποία θα επιστρέψει. Παράλληλα, όμως, οφείλει να υπακούει στις επιταγές των επιστημών που ορίζουν και διαχειρίζονται την ποινή και τον εγκλεισμό. Κατά συνέπεια, αναγκάζεται να τροποποιήσει τα εργαλεία της.

Δέκτης ενός αμαλάματος γνώσης και εμπειρίας που προέρχονται από τη μελέτη ποικίλων επιστημών, ο αρχιτέκτονας, με την ιδιότητα του «κατασκευαστή του οργάνου της τιμωρίας», έχει κληθεί ανά τους αιώνες να τις υπηρετήσει. Του ανατίθεται να μεταφράσει σε χώρο όχι μόνο το πνεύμα της εποχής του, αλλά και τις ιδέες, τις επιταγές και τους νόμους των νομοθετών. Έρχεται αντιμέτωπος με μια καθοριστική αντίφαση και επιφορτίζεται με το ρόλο του ακροβάτη: επιχειρεί να διατηρήσει την ισορροπία του πάνω σε ένα τεντωμένο σκοινί, μεταξύ δημιουργίας του «ωραίου» και επιβολής του περιορισμού. Η δημιουργία χώρων σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές της αρχιτεκτονικής, υποσκελίζεται κατευθυνόμενη από τα ζητούμενα της Σωφρονιστικής. Η λειτουργία, που έχει απασχολήσει εκτενώς την αρχιτεκτονική, λαμβάνει διττή υπόσταση λόγω της συνθήκης του υποχρεωτικού εγκλεισμού: τα «κλειστά δοχεία» της φυλακής οφείλουν να είναι κατασκευασμένα έτσι ώστε να διευκολύνουν τον καθημερινό τρόπο ζωής ή εργασίας των χρηστών τους (τρόφιμοι και εργαζόμενοι αντίστοιχα), χωρίς να αμελείται η διάσταση του περιορισμού, ούτε η λειτουργία της αναμόρφωσης που καλούνται να επιτελέσουν. Κατά κάποιον τρόπο, η αρχιτεκτονική,

7 Evans, R., 1982. *The fabrication of virtue – English prison architecture 1750-1840*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press.

μέσω των αρχών που προδιαγράφουν το σκοπό της, έρχεται εδώ να αναθεωρηθεί. Όπως αναφέρει ο Γ. Τριανταφυλλίδης: «Ο αρχιτέκτων μιας φυλακής είναι ο κατασκευαστής του οργάνου της τιμωρίας και παράλληλα του εξιλασμού και της ηθικοποίησης»⁸. Πέρα από τις επιταγές των νόμων και της σωφρονιστικής, η μορφή δεν ακολουθεί κάποιο στερεότυπο ή κανόνα, αλλά έγκειται στις επιλογές του αρχιτέκτονα και στην ικανότητά του να διαχειριστεί τις πληροφορίες που διαθέτει από τις σχετικές της τιμωρίας επιστήμες (σωφρονιστική, κοινωνιολογία, ψυχολογία κ.ά.).

Η αρχιτεκτονική είναι αδιαμφισβήτητα μια επιστήμη ουμανιστική. Γεννήθηκε από τον άνθρωπο και περιστρέφεται γύρω από αυτόν. Ο αρχιτέκτονας οφείλει να εξυπηρετεί το κοινό καλό, προσπαθώντας να βελτιώσει την ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Το ιδιότυπο περιβάλλον της φυλακής, ωστόσο, επιλέγει να τιμωρεί τον άνθρωπο-εγκληματία σε πολύ περισσότερα επίπεδα από τα προβλεπόμενα. Η αρχιτεκτονική των φυλακών, όπως καταδεικνύει ο Foucault (1989: 229) συντελεί στη μεταμόρφωση των ατόμων, αποτελεί παράγοντα εκγύμνασης. Ένας τέτοιος μηχανισμός κατασταλτικού χαρακτήρα, που προορίζεται για τη φύλαξη επικίνδυνων ατόμων, αλλά συνάμα διαμορφώνει προσωπικότητες με ένα σκοπό, απαιτεί μια ιδιαίτερη οργανωτική και αρχιτεκτονική δομή.

Η πολιτεία-μέσω της αρχιτεκτονικής- συχνά επέλεγε να διατηρεί την εικόνα ενός απάνθρωπου κτιρίου τιμωρίας, για να «ευχαριστεί» το άγρυπνο μάτι της κοινωνίας. Η άτεγκτη στάση της καθησυχάζε πάντοτε το νομοταγή πολίτη, δημιουργώντας ένα αίσθημα ασφάλειας και ανταπόδοσης, ανεξάρτητα από τα σωφρονιστικά συστήματα και τους τύπους καταστημάτων (κλειστής ή ανοικτής μεταχείρισης). Το περιβάλλον της φυλακής -και κατά συνέπεια η αρχιτεκτονική που το διαμορφώνει- καθορίζει και καθορίζεται από τη συμπεριφορά του εγκλειστού με απώτερο σκοπό τη «διόρθωσή» του. Ο αρχιτέκτονας, όντας σε θέση

⁸ Τριανταφυλλίδης, Γ., 1964. *Η αρχιτεκτονική των φυλακών: από πλευράς κοινωνικής πολεοδομικής και κτηριολογικής*, Διδακτορική Διατριβή: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

να ελέγξει το περιβάλλον αυτό, οφείλει να μεριμνήσει και να διαμορφώσει έναν χώρο που να μην είναι απλώς βιώσιμος, ή στις χειρότερες περιπτώσεις να καταργεί τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά να ανταποκρίνεται πραγματικά στις ανάγκες του εγκλείστου και τις επιταγές του σωφρονιστικού συστήματος.

Ως δημόσιο κτίριο, η φυλακή αποτελεί ένα ιδιαίτερο μέρος του συνόλου που συνθέτει τον οργανισμό μιας κοινωνίας, καθώς απευθύνεται σε ένα μικρό μέρος χρηστών, αλλά έχει μεγάλο αντίκτυπο στη λειτουργία της. Η ένταξη του συγκροτήματος της φυλακής στον αστικό ιστό, γεννά νέα δεδομένα στις υφιστάμενες συνθήκες, μεταμορφώνει χώρους και δημιουργεί νέες ισορροπίες. Η χωροθέτησή της έχει συνδεθεί με την άμεση υποβάθμιση μιας περιοχής και συνεπώς με τη μείωση της κινητικότητάς σε αυτήν. Η φυλακή μοιάζει να κυκλώνεται από ζώνες διαβάθμισης χωρικών ποιοτήτων, που έχουν ως αφετηρία το εξωτερικό της περίβλημα και απλώνονται στον αστικό ιστό. Η ίδια αποτελεί τον πυρήνα, το «άδυτο» και «νεκρό» για την κοινωνική ροή, κομμάτι. Το σταδιακό πέρασμα από ζώνες μεταβατικού χαρακτήρα οδηγεί τελικά στους φυσιολογικούς ρυθμούς της κοινωνικής ζωής. Η εξέταση της διαβάθμισης αυτής παρουσιάζει και κάποια συμβολική υπόσταση, αλλάζοντας το σημείο αφετηρίας: ο φυλακισμένος, το στίγμα, η επανένταξη στους κοινωνικούς σχηματισμούς από τη μια πλευρά, και από την άλλη η κοινωνική ομαλότητα, η ανομία, η τιμωρία και η φυλακή.

Η μεταξύ τους απόσταση έρχεται να καθορίσει και τον κοινό τους τόπο: ο περιμετρικός τοίχος του ιδρύματος, όριο αλλά και σημείο επαφής. Το περίβλημα του χώρου της φυλακής γίνεται φορέας ποικίλων εννοιών και συμβολισμών, οι οποίοι μάλιστα παρουσιάζουν ενδια-

φέρουν σε σχέση με τη σκοπιά από την οποία εξετάζεται η σχέση του «μέσα» με το «έξω».

Οι δύο κόσμοι εδώ θα συγκρουστούν αλλά και θα συνδιαλαγούν. Το κοινωνικό σύνολο από την πλευρά του, μεταφράζει το όριο αυτό κυρίως ως προς την έννοια της ασφάλειας. Οι πολίτες χρειάζονται την επιβεβαίωση ότι στη φυλακή οι νόμιμες διαδικασίες λειτουργούν αποτελεσματικά και συνεπώς δε θα έπρεπε αυτή να δείχνει αδύναμη, ή υπερβολικά επιεικής. Από την άλλη, οι αρχές λειτουργίας του «μέσα» κόσμου, βασιζόμενες στην αντίληψη ότι η πλειοψηφία των φυλακισμένων θα επιστρέψει στην κοινωνία, τείνουν να δώσουν βάρος σε διαφορετικές πρακτικές. Τίθεται λοιπόν το ζήτημα της εξισορρόπησης. Η ανάγκη της κοινωνίας για αίσθημα ασφάλειας και ταυτόχρονα η δυνατότητα της φυλακής να περνά το μήνυμα της ανθρώπινης οντότητας των φυλακισμένων, καλούνται να βρεθούν σε μια ισορροπία: ισορροπία που θα απορρέει από την αντίληψη του έξω κόσμου για τη φυλακή. Η εικόνα της φυλακής, ως φορέας εννοιών αλλά και ως δεδομένο, καλείται να διαμορφώσει τον ιδιαίτερο αυτό τόπο σε ένα μέρος αποδεκτό από το κοινωνικό σύνολο, μετατρέποντας έτσι τον περιμετρικό τοίχο σε ένα στοιχείο μάλλον σύζευξης, παρά καθολικού διαχωρισμού των εκατέρωθεν συνόλων.

Ο χώρος στην ανοικτή φυλακή

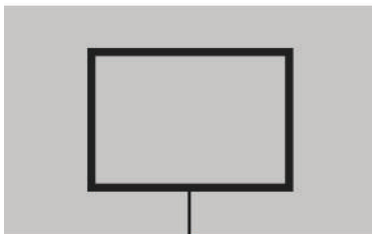
I. Η φυλακή, ο έγκλειστος και η πόλη

Ιδιωτικό - Δημόσιο

Η συγκέντρωση και αλληλεπίδραση των ανθρώπων μέσω της φυσικής παρουσίας και των δραστηριοτήτων τους, αποτυπώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε οι χωρικές μορφές να διαχειρίζονται τις ετερότητες της κοινωνίας. Ο πυρήνας της δημόσιας σφαίρας, που συγκροτείται βάσει ποικίλων κριτηρίων (οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικού επιπέδου, ακόμη και θρησκευτικών ή εθνικών), επιχειρεί και επιτυγχάνει την περιθωριοποίηση (συνειδητή ή μη) των ομάδων του διαφορετικού. Πρόκειται για έναν χωροκοινωνικό αποκλεισμό, με ορατές εκφάνσεις στο δημόσιο χώρο. Λαμβάνει το χαρακτήρα του από τις ιδιωτικές χρήσεις που επιβάλλουν τα εναπομείναντα σύνολα πληθυσμού, μετά τον εκτοπισμό των «μη κανονικών».

Η φυλακή, ως ένας από τους πιο σαφώς ορισμένους τόπους «αποθήκευσης» του εξοβελισμένου «άλλου», λαμβάνει μια πολύ συγκεκριμένη θέση στην κλίμακα διακύμανσης ιδιωτικού-δημοσίου. Ένα τμήμα δημόσιου χώρου αποχαρακτηρίζεται και στην περίπτωση της κλειστής φυλακής περιτοιχίζεται, αποκόπτεται, «στεγανοποιείται» και μεταμορφώνεται σε πεδίο ελέγχου του ατόμου. Το αυστηρό περιμετρικό όριο λειτουργεί ως απαγόρευση εισβολής της δημόσιας σφαίρας, διακοπή της συνεχούς έκθεσης στο βλέμμα και τις απόψεις μιας de facto επικρι-

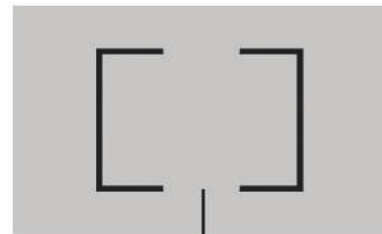
5.

όριο

6.

διάσπαση ορίου

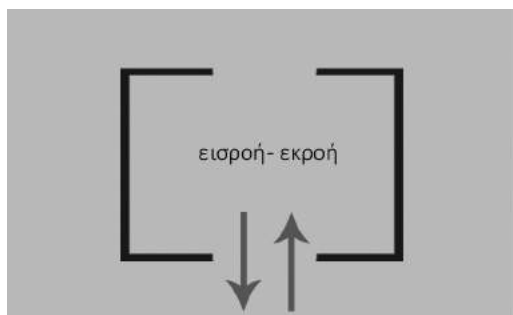
τικής κοινωνίας, αλλά και ως μια προσωρινή παύση της διάδρασης με αυτήν. Λόγω της απουσίας ανταλλαγής πληροφοριών με την ευρύτερη δημόσια διάσταση, η φυλακή λαμβάνει μια χροιά ουδετερότητας. Μεταφράζεται στη συνείδηση του πολίτη ως ένας χώρος κενός, με προσωρινά απενεργοποιημένη κοινωνική ταυτότητα (εικ.5).

Ωστόσο, στην περίπτωση των ανοικτών φυλακών παρουσιάζεται μια θεμελιώδης διαφορά που μεταβάλλει τους κανόνες: η κρίσιμη διαχείριση του ορίου. Η απουσία σαφούς διαχωρισμού του «μέσα» από το «έξω» προκαλεί άμεση σύγχυση και στο ζεύγος ιδιωτικού και δημοσίου. Ο χωροκοινωνικός αποκλεισμός εξακολουθεί να υφίσταται σαν έννοια, η εξάλειψη, όμως, μιας επιφάνειας-συμβόλου πάνω στην οποία ασκούσαν και συγκρούονταν δύο ισχυρές και αντίρροπες δυνάμεις, θα οδηγήσει σε μια ανακατάταξη της ισορροπίας (εικ.6).

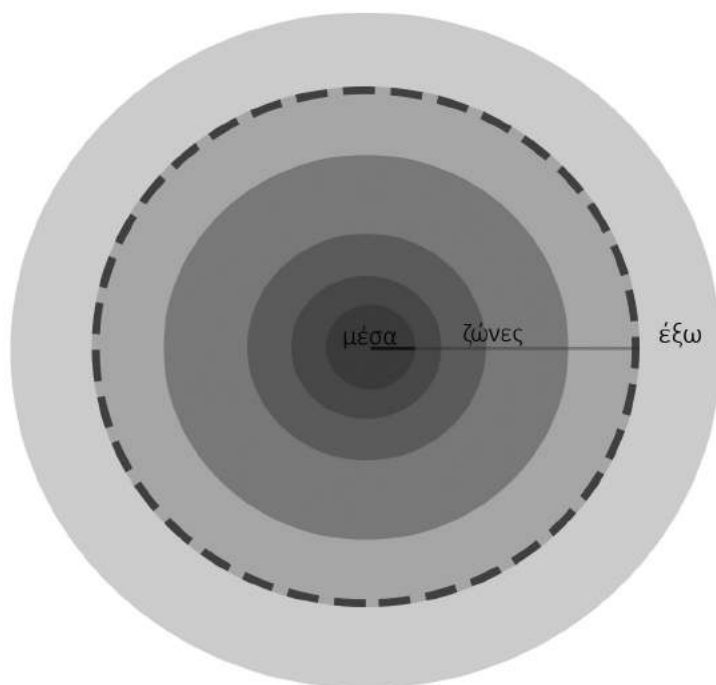
Στο ανοικτό σύστημα φυλάκισης, η κατάργηση του περιμετρικού τοίχου δε σηματοδοτεί την ελευθερία, αλλά λειτουργεί σε ένα διαφορετικό επίπεδο: ο κρατούμενος εξακολουθεί να είναι το αντικείμενο ενός καθορισμένου προγράμματος, με έμφαση στο χρονικό διάστημα, τη συχνότητα και το σκοπό για τον οποίο δύναται να εξέλθει από το κατάστημα κράτησης. Ωστόσο, το «άνοιγμα» στο δημόσιο χώρο, δεν επιτυγχάνεται μόνο με την ελευθερία εξόδου του κρατούμενου, αλλά και με την αντίστοιχη εισροή του δημοσίου στοιχείου, που σε ορισμένα παραδείγματα φυλακών πραγματοποιείται με ελεύθερες επισκέψεις πολιτών ή ακόμη και κοινή εργασία με τους κρατούμενους. Ο χώρος που κάποτε ήταν «κενός» στη συνείδηση του εξωτερικού παρατηρητή μετασχηματίζεται σε «ανοικτό», λόγω αυτής της περιστασιακής συνύπαρξης που ωθεί στην απόδοση ταυτότητας.

Κατά συνέπεια, η δυνατότητα **διάδρασης**, που σηματοδοτείται από την εξάλειψη του ορίου, είναι αφ' εαυτού αρκετή για την ενίσχυση της αίσθησης της δημόσιας ζωής στο τελευταίο βήμα πριν την επιστροφή στους κόλπους της κοινωνίας. Η μικρή, χωρικά και χρονικά απόσταση από την ενσωμάτωση του κρατούμενου στην κοινωνία, απαιτεί το «θόλωμα» του περιγράμματος του χωροκοινωνικού αποκλεισμού, ώστε να δοθεί έμφαση στον κοινωνικό παράγοντα, να εξεταστεί ενδελεχώς η

7.

θόλωμα περιγράμματος

κλίμακα μέσα-έξω

8.

σχέση περιεχομένου και περιβάλλοντος και να εκτιμηθεί η καταλληλότητα επανένωσής τους (εικ.7).

Σχέση «μέσα-έξω»- όριο- ζώνες κίνησης

«Η αρχιτεκτονική προσδιορίζει όρια στο χώρο. Προσδιορίζει τις διάφορες κατηγορίες ορίων με τις οποίες όχι μόνο περικλείεται, αλλά περιγράφεται ο χώρος. Τα όρια αυτών των προσδιορισμών άλλοτε είναι σαφή άλλοτε όχι, άλλοτε ασφυκτικά και άμεσα και άλλοτε τόσο έμμεσα που δεν γίνονται εύκολα αντιληπτά. Κατανέμουν ή συνδέουν περιοχές, δίνουν προτεραιότητες, επιτρέπουν συνέχειες και ασυνέχειες. Συζητούνται ως φράγματα ή εμπόδια και πραγματοποιούνται με διάφορα υλικά κατασκευής αλλά και με διάφορα στοιχεία της φύσης»⁹.

Η πολυσύνθετη επεξεργασία της σύνδεσης χώρου με χώρο, καθώς και ο τρόπος κατανομής του, αποδίδουν εντάσεις στη σαφήνεια των ορίων του. Η κατάργηση του περιμετρικού τοίχου σε ένα ανοικτό κατάστημα κράτησης είναι γεγονός, αλλά εξακολουθεί να είναι παρόν ένα αναγνώσιμο «συντακτικό», μια οργάνωση που συγκροτείται πλέον από τις σχέσεις των ενδιάμεσων καταστάσεων. Οι buffer zones που προκύπτουν, παραλαμβάνουν πολυάριθμες δραστηριότητες διάδρασης και επικοινωνίας μεταξύ του κοινωνικού συνόλου και του μικρόκοσμου της φυλακής (εικ. 8).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η αντίληψη αμφότερων για την ακριβή θέση της ανοικτής φυλακής στην κλίμακα του μέσα-έξω φαντάζει ασαφής, γεγονός που σχετίζεται και με τη διαβάθμιση των ζωνών κίνησης που τη διατρέχουν. Η εμβέλεια κίνησης των ομάδων που μετακινούνται στα πλαίσιά της είναι σαφώς προσδιορισμένη και εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως η σχέση της με το αστικό τοπίο, οι κανονισμοί της

⁹ Φατούρος, Δ., 2005. Ένα συντακτικό της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ.84.

9.

εκάστοτε φυλακής, η διαγωγή των κρατουμένων, το μέγεθος της ποινής τους, το εθνικό ποινικό πλαίσιο κ.ά..

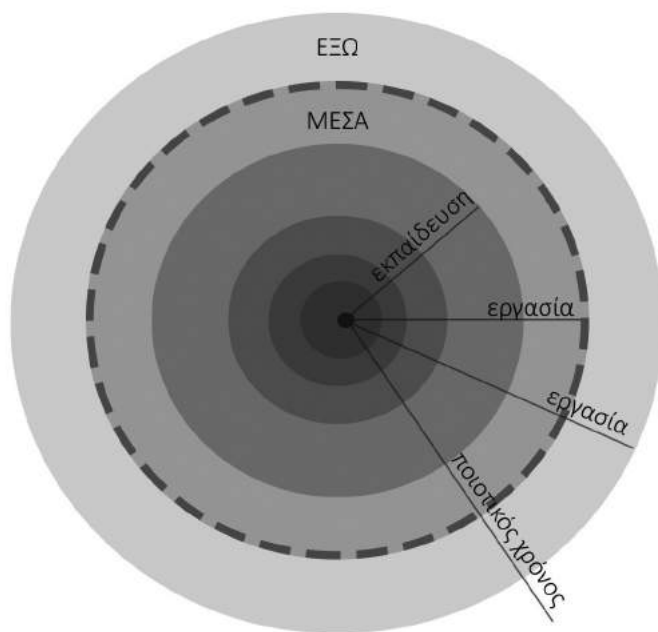
Το ίχνος της κύριας χωρικής επικράτειας της ανοικτής φυλακής μεταμορφώνεται σε έναν διασπασμένο άξονα, πάνω στον οποίο αρθρώνονται δύο βασικοί σχηματισμοί, αντίρροποι και ταυτόχρονα διαπλεκόμενοι. Πιο αναλυτικά, εδώ λαμβάνει χώρα η **«σύγκρουση» της εμβέλειας** των δύο χωρικών πεδίων, κοινότητας και φυλακής. Ο πυρήνας της κάθε ενότητας, αποτελούμενος από διαφορετικές ομάδες πληθυσμού-μέλη της κοινωνίας και κρατούμενοι αντίστοιχα- εκπέμπει μέρος της δυναμικής του προς τον άλλον, και ουσιαστικά επηρεάζει και προσδιορίζει σε μόνιμη βάση τις συνθήκες της μεταξύ τους διάδρασης. Ο εσωτερικός και ο εξωτερικός κόσμος διεισδύουν ο ένας στον άλλον εμπλεκόμενοι σε μια διαδικασία συνεχούς ανατροφοδότησης, η βάση της οποίας βρίσκεται στα στοιχεία που την συνοδεύουν και την χαρακτηρίζουν στην ουσία της (εικ.9).

Ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά συγκρότησης της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο κόσμων αποτελεί η ευελιξία στις κινήσεις των διαφόρων ομάδων πληθυσμού που σχετίζονται με τη φυλακή. Ως αφετηρία κάθε φορά τίθεται το χωρικό πεδίο το οποίο συστήνει την κάθε ομάδα στους κόλπους του ετέρου πεδίου.

Έτσι, για παράδειγμα, η φυλακή ορίζει την εμβέλεια της στο χώρο της κοινότητας, βάσει των ελευθεριών κίνησης που επιτρέπει στον κρατούμενο. Η σχετική ελευθερία κίνησής του στο χώρο του καταστήματος, λαμβάνει προεκτάσεις διαφόρων επιπέδων στο χώρο της πόλης, που αφορούν άλλοτε στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της φυλακής και άλλοτε στο σεβασμό και τη διασφάλιση βασικών δικαιωμάτων του ατόμου. Σε γενικές γραμμές διακρίνεται ένα σχηματικό διάγραμμα με άξονες αυτούς της εργασίας, της εκπαίδευσης και ενός τρίτου στοιχείου που αφορά στη διαφύλαξη ενός μέρους της κανονικής, προσωπικής τους ζωής, στο πλαίσιο της ομαλοποίησης. Το διάγραμμα αυτό παρουσιάζει ισχυρότερες εντάσεις ως προς την εργασία και την εκπαίδευση των κρατουμένων, η οποία λαμβάνει χώρα σε καθημερινή βάση. Οι κρατούμενοι διατηρούν θέσεις αμειβόμενης εργασίας είτε σε εγκατα-

10.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ- ΖΩΝΕΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ

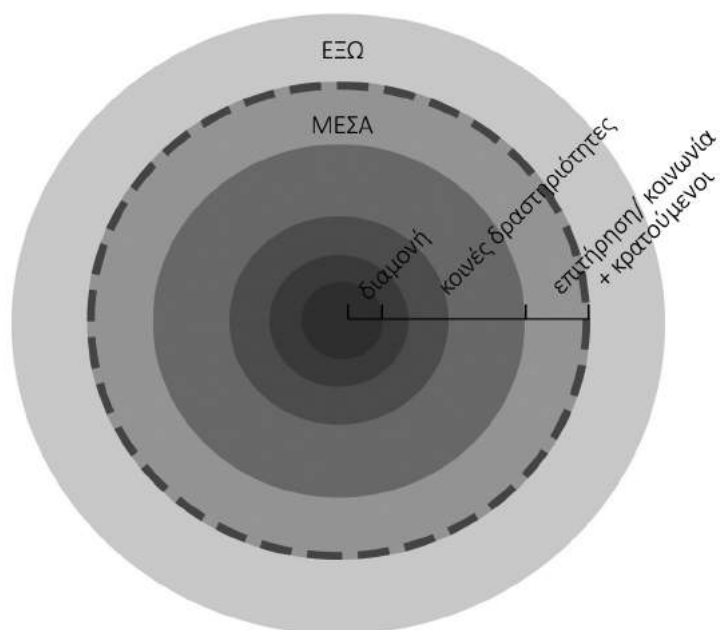

στάσεις που ανήκουν στη φυλακή, είτε σε κοινωφελή εργασία εντός της τοπικής κοινότητας, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, εξακολουθούν να εργάζονται στις κανονικές τους θέσεις εργασίας (κατάστημα κράτησης Nuuk, Γροιλανδία). Οι εντάσεις αυτές, εξασθενούν ως προς τη συχνότητα εφαρμογής τους στον τρίτο άξονα. Ο καθορισμός ενός χωροχρονικού προγράμματος στην κυκλοφορία εκτός της φυλακής δεν επιτρέπει συχνά την απόκλιση από τα αρχικώς καθορισμένα δεδομένα του. Ωστόσο, υφίστανται παραδείγματα, όπου ο κρατούμενος, μετά το πέρας της εργασίας, διαθέτει κάποιο χωρικό προνόμιο, πάντα με βάση τους χρονικούς προγραμματισμούς, για προσωπικές επιλογές κίνησης. Έτσι, μπορεί να μοιράζεται χρόνο με την οικογένειά του ή να πραγματοποιεί επισκέψεις σε επιθυμητά σημεία, διευρύνοντας το φάσμα δυνατοτήτων κίνησής του στο χώρο της πόλης (εικ.10).

Από την άλλη πλευρά, τα στοιχεία που παρεισφρέουν στα πεδία της φυλακής, αφορούν σε άτομα που παρουσιάζουν δεσμούς με τους κρατούμενους, καθώς και σε άτομα ή ομάδες με κύριο σκοπό τη μεταξύ τους «συνεργασία» σε μόνιμη ή περιστασιακή βάση. Αυτές κρίνονται εξαιρετικής σημασίας για τη λειτουργία της ανοικτής φυλακής και λαμβάνουν έναν υποστηρικτικό χαρακτήρα σε επίπεδο εργασίας, εκπαίδευσης ή αναψυχής των χρηστών της φυλακής. Ωστόσο, από τα βασικότερα στοιχεία που καταργούν τα παραδοσιακά υφιστάμενα όρια μεταξύ των δύο πεδίων και διαχέονται στο χώρο μιας ανοικτής φυλακής, είναι η **πληροφορία**. Η διαδικασία εισροής της στο χώρο προβλέπεται και προωθείται μέσα από διάφορα επίπεδα: αφενός ως πληροφορία αυτή καθ' αυτή, και αφετέρου φερόμενη από συγκεκριμένες ομάδες ατόμων που εμπλέκονται στις διαδικασίες υποστήριξης του προγράμματος λειτουργίας. Η ενημέρωση των κρατουμένων αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα, κάτι το οποίο οι συνθήκες της φυλάκισης σέβονται και διατηρούν. Από την άλλη, η εισροή οποιουδήποτε στοιχείου της κοινωνικής πραγματικότητας που εμπλουτίζει το πρόγραμμα της καθημερινότητας του χώρου, αποτελεί μία σημαντική δράση, ένα επιπλέον ερέθισμα για τον φυλακισμένο που τον φέρνει εγγύτερα στα δεδομένα του έξω κόσμου. Κατά συνέπεια, οι φυλακισμένοι έχουν τη δυνατό-

11.

ΕΙΣΡΟΕΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

τητα να έρθουν σε επαφή με τους δικούς τους ανθρώπους εντός του χώρου τους, αλλά και το προνόμιο να απολαμβάνουν την επαφή με άλλες ομάδες κατά τη διοργάνωση πολιτιστικών ή αθλητικών δραστηριοτήτων, διαλέξεων εκπαιδευτικού χαρακτήρα, αλλά και εκδηλώσεων αναψυχής, όπως εκθέσεις, θεματικά εργαστήρια κλπ (Casabianda Detention Center, Γαλλία).

Οι ελευθερίες -είτε του φυλακισμένου είτε του εξωτερικού παρατηρητή- δεν περιορίζονται στις δυνατότητες που προσφέρουν οι παραπάνω ζώνες κυκλοφορίας. Η κίνηση εντός ή εκτός του καταστήματος είναι αναμφίβολα εκείνη που μεταφράζεται με ακρίβεια χωρικά, παρά ταύτα, υφίστανται και περαιτέρω ελευθερίες. Συνεπώς, εξίσου σημαντική είναι η **ελευθερία του λόγου** και της **ευθύνης του εαυτού**, η ελευθερία της αμειβόμενης εργασίας, που βελτιώνει την αίσθηση αυτονομίας και συντελεί στην προσωπική πραγμάτωση. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι και ελευθερία της άμεσης και καθημερινής επαφής με την οικογένεια, με γνωστό το παράδειγμα της φυλακής Aranjuez της Ισπανίας, όπου η σύζυγος και τα τέκνα του κρατούμενου δύνανται να διαμένουν εντός της φυλακής, σε οικογενειακούς θαλάμους, παρά το γεγονός ότι δεν πρόκειται, κατά τους λοιπούς προγραμματικούς του όρους, για ένα ανοικτό κατάστημα κράτησης (εικ. 11).

Σύμφωνα με το Rudolf Arnheim «αντιληπτικά και πρακτικά, οι κόσμοι του εξωτερικού και του εσωτερικού αλληλοαποκλείονται. Δεν μπορεί να είναι κανείς και στους δύο ταυτόχρονα. Και όμως συνορεύουν άμεσα μεταξύ τους. Χρειάζεται κανείς να περάσει μια πολύ λεπτή πόρτα, για να αφήσει τον ένα κόσμο και να μπει στον άλλο»¹⁰.

Εδώ έγκειται όμως, το παράδοξο της «λεπτής πόρτας» του ορίου: τα όρια καθίστανται ικανά να λειτουργήσουν και ως χώροι δημιουργικότητας, κοινωνικής κριτικής και επαφής. Εφόσον το όριο είναι και αυτό που φέρνει σε εγγύτητα διαφορετικούς κόσμους, δύναται να αποτελέσει το κατεξοχήν πεδίο όπου λαμβάνουν χώρα πειραματισμοί: το μέσα και το έξω να γίνουν αντιληπτά όχι ως στοιχεία που απλώς εφάπτονται,

10 Arnheim, R., 2003. *Η δυναμική της αρχιτεκτονικής μορφής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σελ. 134.

αλλά ως χαρακτήρες που υπό συνθήκες διαχέονται ο ένας μέσα στον άλλον.

Η οργάνωση χώρου κατά τις αρχές της ανοικτής έκτισης

Η αρχιτεκτονική, ως συνθήκη διαμόρφωσης του περιβάλλοντος όπου η δραστηριότητα αποκτά φυσιολογία, χαρακτήρα και νόημα, συγκροτεί τις χωρικές διατάξεις που προδιαγράφουν την ένταξή μας στον κόσμο και τη σχέση μας με αυτόν. Η οργάνωση του χώρου της φυλακής, ως ειδικού χαρακτήρα «δημοσίου» κτιρίου ιδιαίτερα σύνθετου ως προς τις λειτουργικές του απαιτήσεις και τον αρχιτεκτονικό του χαρακτήρα, έθετε ενίοτε τα εργαλεία της αρχιτεκτονικής υπό την επιρροή ποικίλων θεωρήσεων.

Η αρχιτεκτονική των φυλακών υπηρέτησε κατά καιρούς συγκεκριμένες αρχές, αποδίδοντας τον εκάστοτε χαρακτήρα τους. Το μεγαλείο, η δύναμη, ο ολοκληρωτικός έλεγχος μεταφράστηκαν από τους αρχιτέκτονες με διάφορους τρόπους σε επίπεδο εσωτερικής διαρρύθμισης αλλά και εξωτερικής, προς τον κόσμο, εικόνας. Ο καταμερισμός του χώρου, εξυπηρέτησε κατεξοχήν τις έννοιες της απομόνωσης, της διάιρεσης και της πειθάρχησης. Η δημιουργία κελιών εξασφάλισε την απαραίτητη απομόνωση για παρεμπόδιση κάθε επικοινωνίας, αλλά και την ιδιαίτερη μεταχείριση κάθε κρατουμένου, πάντα σε ένα αυστηρό χρονοδιάγραμμα ελέγχου κινήσεων και συμπεριφορών.

Οι δομικές αρχές του συστήματος παρουσιάζουν αξιοσημείωτη στροφή ως προς τη διαχείρισή τους, στα πλαίσια των ανοικτών φυλακών. Κανόνες και έννοιες που διαποτίζουν το σύστημα φυλάκισης για αιώνες, επαναπροσδιορίζονται ως προς τον αντικειμενικό τους σκοπό. Ως θεμελιώδης αξία ορίζεται «η τέχνη της εξισορρόπησης μεταξύ μιας αυστηρής και ήπιας προσέγγισης»¹¹, με βασικές έννοιες να

11 The Danish Prison and Probation Service – in brief, 2013.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.globaldetentionproject.org/fileadmin/docs/Danish_Prison_and_Probation_Service_-_In_Brief.pdf

αντικαθιστούν παγιωμένες πρακτικές. Η ειλικρίνεια, η ομαλοποίηση, η ασφάλεια και η ευθύνη, με την ελάχιστη δυνατή παρέμβαση αλλά και τη βέλτιστη χρήση πόρων, τίθενται στην πρώτη γραμμή του προγραμματισμού. Η απομόνωση και ο διαχωρισμός των ατόμων, παραγκωνίζονται από την ενίσχυση της διάδρασης με την κοινότητα και το σχηματισμό ομάδων συνεργασίας. Η αυστηρή ιεραρχία μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων επίσης εξαλείφεται, δίνοντας θέση σε μια ποιότητα κοινοτικής συνύπαρξης μεταξύ κρατούμενων και προσωπικού, ενώ το αυστηρό χρονοδιάγραμμα δίνει τη θέση του σε μια συνθήκη με περιθώρια προσωπικών επιλογών και ιδιωτικότητας. Εμφανίζεται λοιπόν, στο θεσμό της ανοικτής φυλακής, μια σειρά ιδιαίτερα αξιόλογων εννοιών ως προς τη μετατόπιση του κέντρου βάρους προς τον ίδιο τον κρατούμενο/άνθρωπο: ενσωμάτωση αντί απομονωτισμού, ιδιωτικότητα αντί επιτήρησης, δραστηριότητα αντί αδράνειας, ελαστικότητα αντί αυστηρότητας, επαγγελματίες εργαζόμενοι αντί φυλάκων· όλα ως στοιχεία εκπλήρωσης της επιθυμητής προσωπικής ολοκλήρωσης, αυτοπειθαρχίας και ομαλής επανένταξης του ατόμου στη δημόσια κοινωνική σφαίρα.

Με λίγα λόγια, η επιβαλλόμενη πειθαρχία μέσω του εγκλεισμού, αντικαθίσταται από μια συνθήκη εποπτευόμενης ελευθερίας με μέτρα αναμορφωτικού χαρακτήρα. Με βάση τις απαιτήσεις αυτές, για την επίτευξη της αποστολής της φυλάκισης, το πρωταρχικό έργο μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: 'Έλεγχος και Ασφάλεια-Υποστήριξη και κίνητρα.

Στο πλαίσιο αυτό, η φυλακή μεταμορφώνεται σε μια κοινωνική δομή, μια ολότητα συμπλεγμάτων, σχέσεων και δυνάμεων που τείνουν να οργανωθούν σε ένα ευέλικτο δίκτυο δράσεων και συσχετισμών. Αυτή η πολυπλοκότητα αναδεικνύει τη βαρύτητα του ζητήματος της χωρικής οργάνωσης. Με την αναγνώριση του προγράμματος που θέτει η λειτουργία μιας ανοικτής φυλακής, το ζήτημα της αρχιτεκτονικής της επίλυσης μετασχηματίζεται σε ζήτημα χειρισμού μιας σειράς δεδομένων και μεταβλητών. Η μεθοδολογία του σχεδιασμού έχει συχνά τεθεί υπό το πρίσμα κοινωνικών, οικονομικών και ψυχολογικών προσεγγίσεων του φυσικού της χώρου, που συνθέτουν τελικά τη

μορφολογία, τη διάταξη των σχημάτων, την οργάνωση των σχέσεων και των γενικότερων ή πιο ειδικών στοιχείων του περιβάλλοντός της.

Η **οργάνωση του χώρου** μιας ανοικτής φυλακής θέτει πολλαπλά πεδία μελέτης σύμφωνα με τις προδιαγραφές λειτουργίας της, όπως για παράδειγμα τη σχέση του χώρου με την πόλη, τις σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων ατόμων, εσωτερικού-εξωτερικού, αλλά και σε επόμενη κλίμακα, τον εξοπλισμό, τα υλικά, τις υφές και γενικότερα τη μετάβαση από τη γενική διάταξη στη λεπτομέρεια. Όλα τα παραπάνω αποτελούν κρίσιμα προς διαχείριση ζητήματα, ούτως ώστε ο χώρος της φυλακής, από τη μικρότερη έως τη μεγαλύτερη κλίμακα, να ανταποκρίνεται στο σκοπό για τον οποίο προορίζεται.

Η χωρική σύνθεση, ως αποτέλεσμα της πειθαρχικής χωροταξίας, στο πλαίσιο της ανοικτής φυλακής απέδωσε κατά κύριο λόγο συγκροτήματα με κοινά σημεία αναφοράς. Τα προγραμματικά δεδομένα λειτουργίας τους διαμόρφωσαν ορισμένες βασικές κατευθύνσεις στην οργάνωση του χώρου. Κατά συνέπεια, οι ανοικτές φυλακές, ως σωφρονιστικά ιδρύματα μεσαίας ή ελάχιστης ασφαλείας απέδωσαν μοντέλα όπου η οργάνωση του χώρου δε στηρίζεται σε μια κατακόρυφη, ιεραρχική δομή. Αντίθετα, διαμορφώνονται περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από την **οριζοντιότητα** σε επίπεδο σχέσεων και δυνάμεων ομόροπων ή αντίροπων, με τη σύμπραξή τους να αποδίδει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά χειρισμού του εκάστοτε παραδείγματος. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, οι ιδιότητες της μορφολογίας του χώρου αποτυπώνουν και την ουσιαστικής σημασίας σχέση μεταξύ λειτουργίας και χωρικής δομής στο συγκρότημα της ανοικτής φυλακής.

Η **οργάνωση των μερών** στο χώρο του συγκροτήματος υπακούει σταθερά σε ένα γεωμετρικό σύστημα, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο αυστηρό. Ωστόσο, τα οργανωτικά σχήματα και οι διατάξεις στον ιστό της δεν αποπνέουν σε καμία περίπτωση την άλλοτε ισχυρή διάταξη ιεραρχικής διαφοροποίησης. Αντιθέτως, παρατηρείται μια ευελιξία που φέρνει σε συσχετισμό τα επιμέρους πεδία και περισσότερο διαπλέκει παρά παραθέτει στοιχεία στο χώρο. Η ευελιξία αυτή οδηγεί σε ελεύθερες διατάξεις οι οποίες διαμορφώνουν έναν χώρο ομοιογενή στο σύνολό του, αλλά όχι όμοιο. Στα περισσότερα παραδείγματα, η ομοιογένεια αυτή αφορά σε διατάξεις επαναλαμβανόμενων μονάδων με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τη διαδοχή τους στο χώρο, που ξεπερνά την φαινομενική τους παράθεση. Η λογική της αυστηρής επανάληψης συμπλεγμάτων αντικαθίσταται από αυτήν της πολλαπλότητας, χωρίς όμως να διακρίνεται κάποια επιτηδευμένη τυποποίηση.

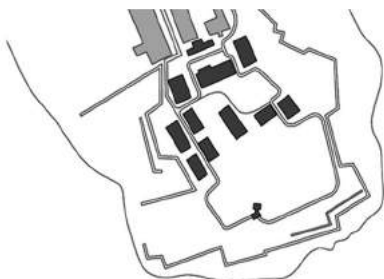
Οι διατάξεις σχημάτων και όγκων των αρχιτεκτονικών αντικειμένων και στοιχείων του χώρου ακολουθούν έναν υποτυπώδη ρυθμό, με κύρια διαδικασία προσδιορισμού του την επανάληψη μέσω της διαφο-

ροποίησης. Άλλοτε, λοιπόν, προκύπτουν σύνολα αποτελούμενα από ομοιόμορφα στοιχεία σε διάταξη επανάληψης και άλλοτε διαφορετικά στοιχεία με ορισμένη σειρά διαδοχής. Έτσι, πολλαπλά μέρη εναρμονίζονται στο χώρο ενός πεδίου, όπου κανένα σημείο δεν προβάλλεται ή αναδεικνύεται έκδηλα σε πρωτεύον λόγω σχήματος, θέσης ή μεγέθους. Αντιθέτως, διακρίνεται μια απόπειρα τήρησης αναλογιών, οι οποίες εμφανίζονται στην κλίμακα της χωρικής οργάνωσης σαν στοιχεία λειτουργικής και αντιληπτικής ισορροπίας. Ακριβώς στο σημείο αυτό έγκειται και η συμμετρία του χώρου, που αφορά σε μια ισορροπημένη διάταξη των στοιχείων, απαλλαγμένη, ωστόσο, από αυστηρούς άξονες.

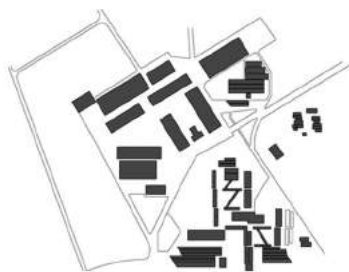
Εργαλείο για την επίτευξη των παραπάνω αποτέλεσε η διαχείριση των σχημάτων, των διατάξεων, αλλά και των σχέσεων εγγύτητας μεταξύ των αρχιτεκτονικών μερών. Όλοι οι χειρισμοί της χωρικής τους οργάνωσης γίνονται με τρόπο που ενισχύει τον αρμονικό συνδυασμό μορφών και σχημάτων και κατ' επέκταση την αρμονική τους «συνύπαρξη», κίνηση που αποπνέει και στηρίζει την έννοια της ισοτιμίας στον επιθυμητό, για το πρόγραμμα, βαθμό (εικ.12).

Σε επόμενο επίπεδο, η οργάνωση των αντικειμένων στο πεδίο του συγκροτήματος, όχι πια εξεταζόμενων ως όγκοι και σχήματα αλλά σαν **σημεία** του χώρου, υπονοεί την ύπαρξη δικτύων που εμπλέκουν επιμέρους στοιχεία ή πεδία, πέραν των χωρικά αντιληπτών ενοτήτων τους. Κατά συνέπεια, κάθε **δίκτυο** προσδιορίζεται από τα στοιχεία στα οποία αφορά, υπό την έννοια της μεταξύ τους **λειτουργικής συνάφειας** (εικ.13). Έτσι, κάθε νέο σύστημα που προκύπτει, συστήνει τον ιδιαίτερο ρόλο του στο όλον και σε ένα νέο επίπεδο πέραν του -άμεσα αντιληπτού- χωρικού, επιφέροντας συσχετισμούς που επηρεάζουν πολύ συγκεκριμένα τον τρόπο αντίληψης του χώρου. Τα άλλοτε όρια μετατρέπονται σε ενοποιητικά δίκτυα, που ως φορείς της εμβέλειας του εκάστοτε αντικειμένου, δημιουργούν σχέσεις συνέχειας μεταξύ σχημάτων και στερεών. Όλες οι παραπάνω σχέσεις που επιδιώκονται και ύστερα υποστηρίζονται χωρικά, τροφοδοτούν αλλά και τροφοδοτούνται από τη λογική της οριζοντιότητας, την οποία το ανοικτό σύστημα εφαρμόζει σε πολλά επίπεδα.

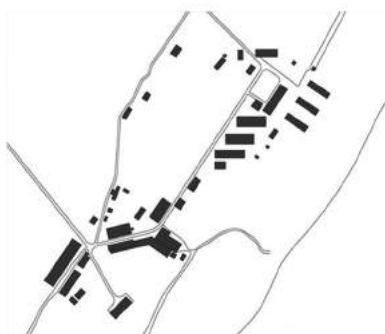
12.

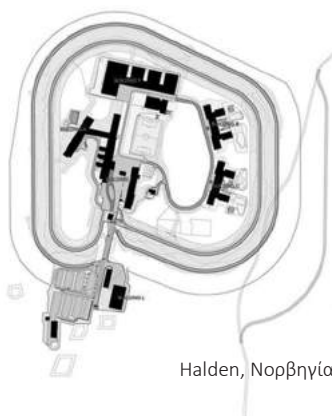
Suomenlinna, Φινλανδία

Witzwil, Ελβετία

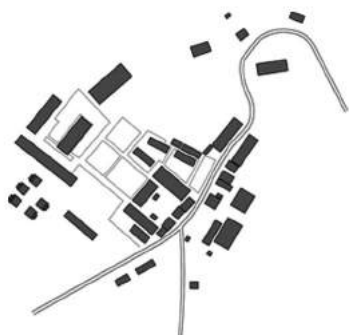
Casabianda, Κορσική

Halden, Νορβηγία

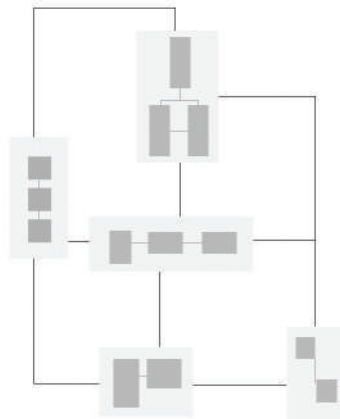
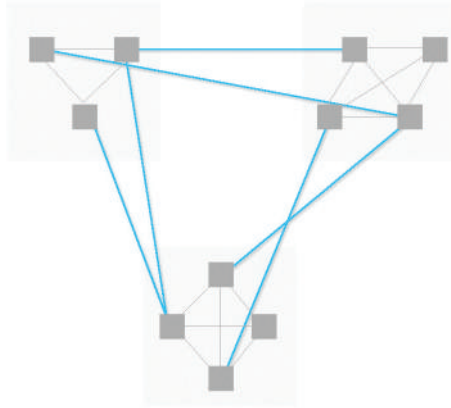

Bastøy, Νορβηγία

Givenich, Λουξεμβούργο

13.

Σε κυρίαρχα στοιχεία διαμόρφωσης των χωρικών συμπλεγμάτων, όπως προαναφέρθηκε, ανάγονται **οι λειτουργίες και οι δραστηριότητες** που λαμβάνουν χώρα στο συγκρότημα. Η χωρική κατανομή τους απορρέει από τις ανάγκες του προγράμματος για διατήρηση συγκεκριμένων ισορροπιών στα πλαίσια λειτουργίας της φυλακής, με έμφαση κυρίως στη διατήρηση των δικτύων σχέσεων που επιζητούν οι προδι-αγραφές.

Χώροι κατοίκησης, συνάθροισης, συλλογικών δραστηριοτήτων και οί-κησης συγκροτούν την κυρίως φυλακή. Η χωρική ενότητα την οποία αντιπροσωπεύει η κάθε λειτουργία, εντάσσεται στο σύνολο του χώρου με τρόπο που καταφέρνει να αποδώσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, χωρίς ωστόσο, να διαταράσσει την ομοιογένεια του πεδίου. Για μια ακόμη φορά, τα ισχυρά όρια μεταξύ των διαφόρων περιοχών εξα-σθενούν και τη θέση τους λαμβάνουν άξονες που ενισχύουν τη μεταξύ τους διάδραση.

Η σχέση αυτή, μεταξύ στοιχείων του χώρου και των ενοποιητικών τους δικτύων, διαμορφώνει τελικά ένα μοντέλο που ορίζεται από τις **ροές δραστηριοτήτων και πληθυσμών** μεταξύ των διαφόρων συ-μπλεγμάτων. Η χαρακτηριστική, για την ανοικτή φυλακή, συνθήκη της ροϊκότητας, όσον αφορά στα στοιχεία του συγκροτήματος (άνθρωποι και χώροι) υποσκελίζει και συχνά καταργεί τα όρια που δημιουργούν τον ανταγωνισμό μεταξύ των περιγραμμάτων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το σύστημα καταφέρνει να μετασχηματίσει το όριο από «περιορισμό» σε «πέραςμα».

Στον κρίσιμο αυτό όρο αρθρώνεται και η λογική της ανοικτής φυλα-κής, που μετατρέπει τα όρια σε συνέχειες, αποδίδοντας παράλληλα, με χωρικούς ή προγραμματικούς όρους, τα-απαραίτητα για μια φυλακή-στοιχεία διάκρισής τους. Οι χωρικές συνέχειες διαμορφώνουν τελικά ένα **ροϊκό χώρο** που δημιουργεί σχέσεις αμοιβαιότητας και διεπαφής μεταξύ των κτισμένων και των ελεύθερων πεδίων, τα οποία δεν απο-τελούν πια ανεξάρτητο αρνητικό συμπλήρωμα των προηγούμενων. Ο ελεύθερος χώρος, το άλλοτε «κενό» της φυλακής, λαμβάνει χαρακτήρα και αναδεικνύεται σε καθοριστικό συνδετικό στοιχείο των μερών της:

γίνεται «ανοικτός χώρος», αποδίδεται στους χρήστες της φυλακής, την πλαισιώνει και την συμπληρώνει σε ένα ακόμη επίπεδο συσχετισμού ελεύθερου και κτισμένου περιβάλλοντος. Η ελεύθερη δράση στο πεδίο αυτό, είτε προγραμματισμένη είτε ως αυθόρμητη οργάνωση συμβάντων, αποτελεί κυρίαρχο οργανωτικό στοιχείο και καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τις συσχετίσεις που θα αναπτυχθούν μεταξύ αποσπασμάτων του χώρου και λειτουργιών του.

Παρ' ότι τα όρια δεν εκφράζονται πια άμεσα χωρικά, υπάρχει ένας όρος απαραίτητος για την εξασφάλιση της τάξης και της ασφάλειας στην ανοικτή φυλακή, που παρεισφρέει ως κάποιο αντίβαρο για τη διατήρηση των ισορροπιών· η **εποπτεία**. Χωρίς να αποδίδει άμεσα χωρικές μεταβλητές, η εποπτεία αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της ανοικτής φυλακής και εκφράζεται με βαθμούς ελευθερίας που αφορούν στους κρατούμενους. Οι βαθμοί αυτοί παρουσιάζουν ένα φάσμα κατηγοριών ως προς την ελευθερία κίνησης, το οποίο στα πιο ανοικτά καταστήματα αποδίδει και τις περισσότερο ελεύθερες διατάξεις, αποδεσμεύοντας σημαντικά την οργάνωση του χώρου από τις απαιτήσεις της εποπτείας. Σε άλλα πάλι παραδείγματα, οι βαθμοί ελευθερίας συνοδεύουν τα group λειτουργιών και εκφράζονται χωρικά ως απόρροια της αντιστοιχίας χρηστών σε καθένα από τα χωρικά πεδία (κέντρο βάρους φυλακής, συχνότητα χρήσης από κρατούμενους, από εξωτερικούς επισκέπτες και παράλληλα μείωση φυλακτικού προσωπικού).

Ωστόσο, τη διαβάθμιση που παρουσιάζεται ως προς την επιτήρηση, έρχεται να εμπλουτίσει η ροϊκότητα σε ένα ακόμη επίπεδο, σε αυτό της κυκλοφορίας των διαφόρων ομάδων εντός της φυλακής. Ομάδες κρατουμένων, φυλακτικού ή υποστηρικτικού προσωπικού, αλλά και επισκεπτών αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις, οι οποίες ανά κατηγορίες εκφράζονται ή υποστηρίζονται χωρικά. Διαμορφώνεται, έτσι, ένα δίκτυο αλληλεπίδρασης και σε επίπεδο σχέσεων, το οποίο εμπλέκει διαφορετικές μεταξύ τους πληθυσμιακές ομάδες. Οι γενικές αρχές σχεδιασμού ενθαρρύνουν το συσχετισμό αυτό, καθώς ο χώρος αφενός διαμορφώνεται σε ένα περιβάλλον οικείο που προσομοιάζει στις συνθήκες ζωής της κοινότητας, και αφετέρου δημιουργεί τις συνθήκες για

περιβάλλοντα πολλαπλών ιδιαιτεροτήτων, ως «κοινοί τόποι» μεταξύ των προσωπικών πεδίων της κάθε ομάδας.

Ένταξη στο περιβάλλον

Η ροϊκότητα που χαρακτηρίζει την ανοικτή φυλακή, σε επίπεδο χώρου αλλά και σχέσεων, δίνει ιδιαίτερο βάρος στη διάδραση, έτσι ώστε η πραγματικότητά της να συνοψίζεται ολοκληρωτικά στις αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ των μερών της (κρατούμενοι-φύλακες-προσωπικό-αρχές-κοινότητα). Αυτός ο ισχυρά ροϊκός χώρος δεν θα μπορούσε παρά να παρουσιάζει ανάλογες συνέχειες και επεκτάσεις και στο περιβάλλον μέσα στο οποίο εντάσσεται. Άλλωστε, με την εξάλειψη των ορίων, ο χώρος δε λαμβάνει συγκεκριμένο σχήμα, δεν αυτοπροσδιορίζεται και κυρίως δεν αποκόπτεται από τον χωρικό ιστό της κοινότητας ως κάτι ξένο. Αντιθέτως, διατηρεί ηχηρά μια ισχυρή ταυτότητα στο ευρύτερο πεδίο, η οποία προκύπτει από τις δυναμικές που αναπτύσσονται εντός του. Οι ιδιαιτεροτήτες του ως σύστημα, ενισχύουν την **εναρμόνιση** του συγκροτήματος της φυλακής με το περιβάλλον της, η οποία και σε αυτήν την κλίμακα παρουσιάζει στοιχεία μιας αστικής οργάνωσης. Έτσι, η ανοικτή φυλακή φαίνεται να αποτελεί συνέχεια ή μέρος του αστικού σχεδιασμού μιας πόλης.

Η χωρική διάταξη, άλλωστε, αντιστοιχεί σε μία κοινωνική διάταξη, ως το ίχνος των ανθρώπινων σχέσεων και δραστηριοτήτων. Μέσα από αυτές διακρίνονται τα νοήματα και οι υφές της κοινής ζωής. Κατά συνέπεια, η συμβατική οπτική επαφή των πραγμάτων δεν εκλαμβάνεται ως απλή θέαση, αλλά συνδέεται με την ένταξή μας στον κόσμο. Στην περίπτωση της ανοικτής φυλακής, ως μικρογραφία ενός ιδανικού κοινωνικού μοντέλου, η σύνθεση του χώρου αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Λαμβάνει τις διαστάσεις μιας σειράς εικόνων και παραστάσεων, που στα πλαίσια της οργάνωσής τους στο χώρο, εμπλέκουν αλληλουχίες κινήσεων και παράλληλα οργανώνουν και προτρέπουν καταστάσεις, αναδεικνύοντας εν δυνάμει σχηματισμούς. Τελικά, ο χώρος της ανοι-

κής φυλακής διαμορφώνεται ως ένα πεδίο δυνατοτήτων, το οποίο υποστηρίζεται από τη δυναμική των χωρικών σχηματισμών του, προκειμένου να κατορθώσει να επιτελέσει τον αντικειμενικό λειτουργικό του σκοπό.

Κλίμακα

Η ανοικτή φυλακή συνίσταται από πληθώρα στοιχείων και δυνάμεων που αποδίδουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα στα τμήματά της, αλλά και στο ίδιο ή ευρύτερο πεδίο της. Το γεγονός αυτό θέτει εύλογα το σύστημα υπό το πρίσμα πολλαπλών, διαδοχικών επιπέδων ανάγνωσης στο χώρο του. Η συγκεκριμένη κλιμάκωση των χωρικών ζητημάτων που αφορούν στα ανοικτά καταστήματα κάνει μια πρώτη εισαγωγή της έννοιας «κλίμακα» στο ανοικτό σύστημα. Η έννοια της κλίμακας θέτει ορισμένα πρωταρχικά χωρικά στιγμιότυπα σε ένα διαβαθμισμένο σύστημα αξιολόγησης του χώρου, που αφορά στην κλίμακα του πολεοδομικού, του τοπιακού και του αρχιτεκτονικού πλαισίου. Σε καθένα από τα παραπάνω σημεία εστίασης, ο χώρος της φυλακής αναδεικνύει την ουσία της σύστασής του, είτε θέτοντας την εμβέλειά του στο χώρο, είτε -στα περισσότερο εσωτερικά του ζητήματα- χειριζόμενος πιο ειδικούς όρους.

Στα πλαίσια του **συγκροτήματος** η ανοικτή φυλακή καλείται να συντονίσει στοιχεία όλων των προηγούμενων επιπέδων ανάγνωσης. Η φύση της κλίμακας ως αναλογία μεταξύ συστημάτων αναπαράστασης, εδώ καλείται να διαχειριστεί ζητήματα χώρου που αφορούν σε μια διάρθρωση σχέσεων: από το όλον στο μέρος, από το μεγάλο στο μικρό, το κλειστό στο ανοικτό, το δημόσιο στο ιδιωτικό, από το διαρκές στο στιγμιαίο. Ο χώρος, σε αρχιτεκτονικό πια πλαίσιο, συλλαμβάνεται ως μια ολότητα χωρικών σχέσεων και νοημάτων που βασίζονται σε

συστήματα αναλογιών ως εκφράσεις της έννοιας «κλίμακα».

Μια από τις ειδοποιούς διαφορές των ανοικτών καταστημάτων, σε σχέση με το χώρο των κλειστών φυλακών, είναι η έμφαση στη διατήρηση της **ανθρώπινης κλίμακας**. Η απόπειρα αυτή επιχειρείται τόσο μέσω της συμβολής των αναλογιών του οργανωμένου χώρου, όσο και μέσω της λειτουργικής χρησιμότητας των ανθρωποχωρικών σχέσεων. Και τα δύο μπορούν να θεωρηθούν εκφράσεις του ανθρωποχωρικού παράγοντα στον κατασκευασμένο χώρο, σε λειτουργικό και αντιληπτικό επίπεδο.

Η συμβολή των αναλογιών στην απόδοση της κλίμακας ξεκινά ήδη από τις αρχές διάταξης των χωρικών στοιχείων. Παρόλο που το συγκρότημα της φυλακής ενδέχεται σε περιπτώσεις να είναι μεγάλο, παρέχει ένα φάσμα μεγεθών το οποίο απορρέει από χωρικές συγγένειες, ομοιότητες ή προτεραιότητες στο χώρο, οι οποίες επιτρέπουν τελικά το συσχετισμό με το ανθρώπινο σώμα. Οι κτιριακοί όγκοι, ως προς το μέγεθός τους, δεν παρουσιάζουν καμία προσπάθεια επιβολής σε αυτό. Το ίδιο συμβαίνει και από πλευράς διάταξης. Οι γεωμετρίες και οι σχέσεις μεταξύ κτισμένων και ελεύθερων χώρων δημιουργούν τελικά την εικόνα ενός αρμονικού πεδίου. Συνεπώς, η όλη οργάνωση και απόδοση του χώρου παραπέμπει σε περιβάλλοντα οικεία των χρηστών του, πράγμα το οποίο επιτρέπει μια ομαλότερη ένταξη στα νέα δεδομένα.

Τα συστήματα αναλογιών που εντοπίζονται στο πεδίο της ανοικτής φυλακής συνεισφέρουν στην απόδοση ενός ομαλού και αρμονικού χώρου. Πέραν τούτου, εισάγουν έναν ακόμη όρο στα χωρικά δεδομένα, αυτόν της πυκνότητας. Ο όρος, διαχειριζόμενος αναλογίες μερών ενός συνόλου, προσδίδει έναν χαρακτήρα που συμβάλλει σε μία ακόμη απόδοση της έννοιας «ανοικτό» στη φυλακή.

Οι **πυκνότητες** αποτελούν άμεσες προεκτάσεις της επιδιωκόμενης «ανοικτής» οργάνωσης τόσο πληθυσμιακά όσο και κτιριακά. Συνεπώς, οι λόγοι των μερών του εκάστοτε συνόλου τηρούνται σε χαμηλά επίπεδα δίνοντας την εικόνα μιας «αραιής» συνθήκης. Η ανοικτή φυλακή σχεδιάζεται και προορίζεται εξ αρχής για μικρό αριθμό κρατουμένων,

γεγονός που επίσης συμφωνεί με τη λογική της κοινότητας και καθιστά το περιβάλλον ευκολότερα «διαχειρίσιμο». Η ομάδα των κρατουμένων, με τη σειρά της, τίθεται ως μετρικό υποσύνολο ανάλογο της ομάδας προσωπικού φύλαξης, χωρίς κανένα εκ των δύο να υπερέχει σημαντικά έναντι του άλλου. Στο ίδιο πλαίσιο, οι κτιριακές πυκνότητες των στοιχείων της φυλακής δεν υπερέχουν έναντι των ελεύθερων χώρων. Το κτισμένο περιβάλλον πλαισιώνεται από ελεύθερα πεδία τα οποία συμπληρώνουν αλλά και ανακουφίζουν τους κτιριακούς όγκους, με τις μεταξύ τους αποστάσεις.

Η διαχείριση της κλίμακας -ως διαβάθμιση ή μέτρο αναλογίας- στα ζητήματα χώρου της ανοικτής φυλακής αποδεικνύει έμπρακτα τη στροφή της προσοχής προς τη μεταχείριση του κρατουμένου και παράλληλα φαίνεται να συνοδεύει από την αρχή τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Οι φυλακισμένοι δε «στοιβάζονται» πια για εξοικονόμηση χώρου και χρήματος. Αντιθέτως, επιχειρείται να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον βιώσιμο για τα σύνολα των ατόμων στα οποία αφορά, σε επίπεδο αναλογιών και πυκνοτήτων. Πέραν των άμεσα χωρικών εκφράσεων της έννοιας της κλίμακας, υφίστανται και περαιτέρω, οι οποίες ωστόσο δε γίνονται άμεσα αντιληπτές χωρικά. Πρόκειται για τις κλίμακες αξιών που συνοδεύουν το σύστημα της ανοικτής φυλακής, διαμορφώνοντας πρότυπα κυρίως τρόπων και έπειτα, χώρων ζωής. Σε κάθε περίπτωση, οι προεκτάσεις της κλίμακας στη συγκρότηση του χώρου, είτε αφορούν σε αυτόν καθ' αυτόν ή σε επιδιωκόμενες αρχές, αποδίδουν χαρακτήρα στον τόπο και παράλληλα ένα αναγνωρίσιμο και συνεκτικό χωρικό νόημα.

Οι εντυπώσεις που σχηματίζονται κατά τη μετάβαση σε ένα ξένο περιβάλλον, διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο στη μετέπειτα διαμόρφωση της συμπεριφοράς του ατόμου. Είναι σαφής η επιρροή της κοινωνικά κατασκευασμένης εικόνας, καθώς και των προσδοκιών που έχει καλλιεργήσει ο νέος χρήστης, σε συνδυασμό με τα βιώματα και τα γεγονότα που έχουν προηγηθεί, για να δώσουν το πλαίσιο αναφοράς της συμπεριφοράς του (Canter, 1974: 210). Ωστόσο, το φυσικό περιβάλλον του νέου πεδίου είναι η κύρια χωρική μεταβλητή που προϋδεάζει το χρήστη για το καθεστώς που επικρατεί εντός του.

Οι κυριάρχες έννοιες στις οποίες βασίζεται η ανοικτή φυλακή, καθώς και ο τρόπος λειτουργίας της, είναι ιδιαίτερα γνωστές στις χώρες που την έχουν θεσπίσει. Ο κρατούμενος που πρόκειται να εκτίσει την ποινή του σε ένα ανοικτό κατάστημα διαθέτει *a priori* ορισμένες πληροφορίες και είναι σε θέση να σχηματίσει μια εικόνα για τον τρόπο λειτουργίας και δομής του συστήματος. Συνεπώς, η γνώση του για τα πλεονεκτήματα αλλά και τους κανόνες, καθώς επίσης και η εμπειρία των κλειστών φυλακών, όχι μόνο ωθούν στο να αιτηθεί ο ίδιος τη μεταγωγή του, αλλά θέτουν και τις βάσεις για τη συμμόρφωσή του με το απαιτούμενο πλαίσιο συμπεριφοράς στο νέο χώρο κράτησης.

Οι ανοικτές φυλακές, στην πλειοψηφία τους, τοποθετούνται στην ύπαιθρο και διαμορφώνουν τις αρχές οργάνωσής τους κατάλληλα, ώστε να εναρμονίζονται με το φυσικό τους χώρο· φαντάζουν περισσότερο ως μια «ξεχασμένη» οικιστική επέκταση των εγγύων αγροτικών κοινοτήτων, παρά ως καταστήματα κράτησης. Ανάλογα πραγματοποιείται και η πρόσβαση: η είσοδος δεν περιλαμβάνει εγκαταστάσεις μνημειώδους κλίμακας που κραυγαλέα επιθυμούν να τονίσουν την εξουσία του συστήματος επί του κρατουμένου. Απαλλαγμένη από την εξωτερική περίφραξη, πύργους παρατηρητηρίων και περιμετρικούς διαδρόμους, η φυλακή δεν κρύβει πλέον έναν μυστικό κόσμο που αποκρύπτει τη λειτουργία του. Η συνεχής έκθεσή της στο βλέμμα του άρτι αφιχθέντος κρατουμένου, εξομαλύνει τη διαδικασία εισόδου του στη φυλακή, που

αποτελεί αφ' εαυτού μια τραυματική εμπειρία.

Ο κρατούμενος αντιλαμβάνεται την αρμονική σχέση της φυλακής με το περιβάλλον της και παράλληλα, με την οπτική συνέχεια που διακρίνει την όλη διεργασία εισόδου του, κατανοεί –έστω και υποσυνείδητα ή φευγαλέα- τη νέα τάξη πραγμάτων. Συνεπώς, η είσοδος δεν ορίζεται χωρικά, ως μια ανεξάρτητη και διαχωρισμένη ενότητα. Αντιθέτως, δίνει στον επισκέπτη ή το νέο χρήστη τη δυνατότητα να κινηθεί ελεύθερα στο δημόσιο χώρο της φυλακής (μετά από κάποιο στοιχειώδη έλεγχο που πραγματοποιείται από το προσωπικό φύλαξης). Σε ορισμένες περιπτώσεις (Bastoy, Νορβηγία) κατά την υποδοχή τους, οι νέοι κρατούμενοι υποχρεούνται να μεταβούν σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους πλησίον της εισόδου, όπου λαμβάνει χώρα η πρώτη επαφή με τις αρχές (προσωπικό φύλαξης και διοίκηση) καθώς και μια σύντομη συζήτηση με ειδικούς ψυχολόγους, κοινωνιολόγους κ.ά. (εικ. 14).

Ωστόσο, υπάρχουν και οι περιπτώσεις των ανοικτών φυλακών οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από την απουσία των παθητικών μέτρων ασφαλείας, αλλά από σχέσεις εμπιστοσύνης που αναπτύσσονται εντός τους. Στο κατάστημα Leoben Justice Center στην Αυστρία, γίνεται λόγος για μια συγκεκριμένη κτιριακή δομή που εξυπηρετεί αποκλειστικά τη διαδικασία εισόδου (εικ. 15). Εκεί λαμβάνουν χώρα όλες οι ενέργειες που σχετίζονται με την επεξεργασία και τον έλεγχο του νέου κρατουμένου και επισκέπτη. Δομείται δηλαδή ένα ενδιάμεσο πεδίο που λειτουργεί ως ζώνη ανακούφισης μεταξύ του εξωτερικού και του εσωτερικού και παράλληλα επισημαίνει τη μετάβαση από τη μια κατάσταση στην επόμενη. Και εδώ όμως, η πρόσβαση πραγματοποιείται με τρόπο ηπιότερο από ότι στις κλειστές φυλακές. Η ομαλότητα αυτή δεν οφείλεται τόσο στη σχέση με το φυσικό περιβάλλον, όσο στο σχεδιασμό των κτιριακών υποδομών και στις μορφές που αυτές λαμβάνουν, ώστε ο κρατούμενος να σχηματίσει τις καλύτερες δυνατές εντυπώσεις για το περιεχόμενό τους.

Όπως επισημαίνει ο Rudolf Arnheim «ένα κτίριο με πιο ανοικτή

14.

α. Η μετάβαση
στη
φυλακή-νησί
Bastoy,
με το ferry.

β. Η διαδρομή
για το ferry.

15.

Η είσοδος του
καταστήματος
Leoben.

κάτοψη [...] θα επιζητούσε ένα πιο εκτεταμένο χαλάκι εισόδου»¹². Ένα συγκρότημα ανοικτής φυλακής, υπακούοντας στις αρχές οργάνωσης που έχουν αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, περιγράφει σαφώς αυτή τη σχέση της ανοικτής κάτοψης με το «εκτεταμένο χαλάκι εισόδου» του φυσικού περιβάλλοντος. Πρόκειται, δηλαδή, για μια διαδικασία εισόδου στην ανοικτή φυλακή, μια ακολουθία εύρυθμων μεταβάσεων, τόσο λόγω των πρότερων πληροφοριών και εμπειριών όσο και των χωρικών χειρισμών: μια ανεπαίσθητη διαδοχή κλιμάκων, υλικών και ορίων, που καθιστά την –καθ’ ομολογία– αλγεινή διαδικασία μετάβασης σε καθεστώς φυλάκισης, όσο το δυνατόν πιο ανώδυνη.

Δίκτυα κυκλοφορίας

Η άφιξη στα ανοικτά καταστήματα κράτησης, λόγω της απόστασής τους από τα μεγάλα αστικά κέντρα, πραγματοποιείται μεταβαίνοντας βαθμιαία, για άλλη μια φορά, από την κλίμακα της πόλης στην κλίμακα μιας μικρής κοινότητας.

Αντίστοιχα συμπεριφέρεται και το δίκτυο κυκλοφορίας εντός των συγκροτημάτων των ανοικτών φυλακών. Πρόκειται για ένα ιεραρχημένο δίκτυο, με άξονες οι οποίοι συμπεριφέρονται με τους εξής τρόπους: α) διατρέχουν περιμετρικά το κατάστημα (Suomenlinna), β) αναπτύσσονται εντός του, σε μια πιο ελεύθερη διάταξη (Bastoy) ή διασταυρώνονται διαμορφώνοντας επιμέρους χωρικές ενότητες (Casabianda) και γ) εισέρχονται, ως προεκτάσεις του τοπικού οδικού δικτύου και διερχόμενοι από αυτό το διχοτομούν (Witzwil, Givenich).

Πέραν των κύριων οδών που απευθύνονται στην κίνηση των οχημάτων, υφίστανται και περαιτέρω διακλαδώσεις του δικτύου, οι οποίες αφορούν στον πεζό-χρήστη ή επισκέπτη. Διακρίνονται σχεδιασμένες –ακόμη και στεγασμένες– διαδρομές μεταξύ των κτιριακών υποδομών

12 Arnheim, R., 2003. Η δυναμική της αρχιτεκτονικής μορφής. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σελ. 47.

(Witzwil) που εξυπηρετούν τις καθημερινές κινήσεις των σχετικών με τη φυλακή ομάδων. Με αυτόν τον τρόπο συνδέονται, έστω και με ασθενέστερους άξονες, όλα τα στοιχεία της σύνθεσης του συγκροτήματος. Εντούτοις, υπάρχουν περιοχές στο εσωτερικό των καταστημάτων, όπου η πυκνότητα και η δυναμική της κυκλοφορίας δεν απεικονίζονται χωρικά, καθώς δεν είναι ορατές κάποιες σχεδιαστικές παρεμβάσεις. Έγκειται, ενίοτε, στο φυσικό περιβάλλον να θέσει τα όρια αλλά και τον τρόπο κίνησης του πληθυσμού.

Μορφή και ανοικτή φυλακή

Η παραγωγή χώρου θέτει στον αρχιτέκτονα το ζήτημα της δημιουργίας μορφής. Ο χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα σύνολο υλικών μορφών που αποτελεί το πεδίο δράσης της ανθρώπινης δραστηριότητας, δημιουργώντας μια διαδραστική σχέση μεταξύ χρήστη και περιβάλλοντος. Η συγκεκριμένη αλληλεπίδραση χρηστών και χώρου, στα πλαίσια της ανοικτής φυλακής, είναι αξιοπρόσεκτη λόγω των ιδιοτήτων του περιεχομένου της σωφρονιστικής ιδεολογίας. Ο αρχιτεκτονικός χώρος εδώ αποτελεί ένα από τα ισχυρά πεδία επιρροής της ανθρώπινης δραστηριότητας, καθώς τίθεται ως το βασικό πλαίσιο δράσης των ατόμων για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

Εάν, λοιπόν, η έννοια της αρχιτεκτονικής μορφής συνοδεύεται από αυτήν του περιεχομένου της, στην περίπτωση των ανοικτών φυλακών, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το σχήμα μορφή-περιεχόμενο λειτουργεί ως μια κυκλική διαδικασία ανατροφοδότησης, με ιδιαίτερη μάλιστα θέση στη σωφρονιστική διαδικασία.

Η έννοια του «ανοικτού» θέτει ευθέως τις βασικές επιδιώξεις κατά την προσέγγιση της παραγωγής χώρου. Το σύστημα επιχειρεί να αποδώσει συγκεκριμένα νοήματα, τα οποία η οργάνωση χώρου οφείλει να αναπαράγει. Συνεπώς, πέραν των γενικών χειρισμών που θέτουν τη φυλακή «ανοικτή» στο περιβάλλον της, υφίστανται επιπλέον ζητήματα προς διαχείριση της μορφής του χώρου σε κάθε κλίμακα. Μια

ανασκόπηση των παραδειγμάτων, καταδεικνύει κάποιες πρωταρχικές κατηγορίες μεταξύ των ανοικτών φυλακών, προσδιορισμένες ως προς τον τρόπο κατασκευής τους, τις λειτουργικές τους προτεραιότητες αλλά και τις επιρροές της εκάστοτε κοινωνικής ιδεολογίας.

Σε γενικές γραμμές, διακρίνονται δύο τύποι φυλακών:

A) οι ανοικτές φυλακές αγροτικού χαρακτήρα, που δεν παρουσιάζουν καμία περιτοίχιση και

B) οι «κλειστές» φυλακές ανοικτού-τύπου, όπου η περιμετρική περίφραξη είναι μεν παρούσα, χωρίς όμως να απουσιάζουν οι όροι μιας ανοικτής φυλακής. Κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές, ενσωματώνει παραδείγματα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, γεγονός που οδηγεί σε μια επιμέρους κατηγοριοποίηση των λεγόμενων ανοικτών καταστημάτων κράτησης, σύμφωνα με τους βαθμούς ασφαλείας τους. Διακρίνονται, λοιπόν, τρία είδη ανοικτών φυλακών: α) οι ανοικτές φυλακές χαμηλής ασφαλείας (minimum security prisons), β) οι ανοικτές φυλακές μεσαίας ασφαλείας (medium security prisons) και γ) οι ανοικτές φυλακές υψηλής ασφαλείας (high security prisons) (εικ. 16).

16.

a. minimum security

b. medium security

c. high security

α. Ανοικτές φυλακές χαμηλής ασφαλείας

Η κατηγορία αυτή αφορά σε καταστήματα που είτε βασίζονται στην ενασχόληση με αγροτικές εργασίες, είτε πλαισιώνουν το πρόγραμμά τους με κάποιες από αυτές, ή τίθενται απλώς σε προαστιακές ζώνες και υιοθετούν έναν χαρακτήρα περισσότερο «αγροτικό» ως προς τη μορφή τους. Σε κάθε περίπτωση, παρουσιάζουν όλα ομοιότητες ως προς τα λειτουργικά και μορφολογικά τους χαρακτηριστικά, με βασικότερο στοιχείο την απουσία κάθε είδους παθητικών μέτρων ασφαλείας.

Μια πρώτη προσέγγιση παραγωγής του χώρου τους, οφείλει να ακολουθήσει ένα λειτουργικό πρόγραμμα, το οποίο θέτει προς διαχείριση μεγέθη, ιεραρχήσεις χώρων, διατάξεις και επικοινωνίες. Στη συνέχεια, η επεξεργασία της λειτουργικής επίλυσης κατανέμει τις χρήσεις. Η κατανομή αυτή, γίνεται με τρόπο που «απλώνει» το σύστημα στο χώρο του, δημιουργώντας μια πρώτη αίσθηση εξωστρέφειας. Προκύπτει, λοιπόν, μια **πληθώρα κτιριακών μονάδων**, με διατάξεις κατά παράθεση στο χώρο, ανάλογα μεγέθη και μικρές μεταξύ τους αλλά «ανακουφιστικές» αποστάσεις.

Κάθε μονάδα λαμβάνει συγκεκριμένο χαρακτήρα στο σύνολο. Διακρίνονται αφενός αυτές που υποστηρίζουν τον αγροτικό χαρακτήρα της φυλακής, όπως αποθήκες ή θερμοκήπια, και αφετέρου, τα κτίρια των κύριων εγκαταστάσεων με χώρους εστίασης, τραπεζαρίες, χώρους εργαστηρίων, εκπαίδευσης και άθλησης (εικ. 17). Οι χώροι διημέρευσης των φυλακισμένων φαίνεται να μην αποκτούν συγκεκριμένη θέση στο χώρο. Κατά συνέπεια, ατομικά κελιά ή μονάδες συλλογικής κατοίκησης, ενσωματώνονται στο χώρο άλλοτε συγκεντρωμένες σε μια περιοχή και άλλοτε διάσπαρτες, αλλά οργανωμένες σε χωρικές υποενοότητες. Οι μονάδες συλλογικής κατοίκησης αφορούν σε κιόσκια ή καλοφτιαγμένες καλύβες, όπου κάθε κρατούμενος διαθέτει το «κελί» του και μοιράζεται με συγκρατούμενους του κοινόχρηστες κουζίνες, μικρά εντευκτήρια ή ακόμη και τουαλέτες. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις, τα ατομικά κελιά οργανώνονται σε παραρτήματα κατά το πρότυπο της γνωστής πτέρυγας της φυλακής, τα οποία αποτελούν

17.

Φυλακή Witzwil, Ελβετία.

18.

Κέντρα κράτησης στο συγκρότημα Casabianda, Κορσική.

τα κέντρα κράτησης (εικ.18). Ωστόσο, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, οι χώροι δεν κλειδώνουν κατά τη διάρκεια της ημέρας. Εναλλακτικά, οι κρατούμενοι μπορεί να υποχρεούνται σε κάποιου είδους check-in ώστε να δηλώνουν το παρόν, ή υπόκεινται σε έλεγχο –περιφερειακού επιπέδου- που πραγματοποιείται με τη συμβολή ηλεκτρονικών μέσων.

Επομένως, η κατανομή των χρήσεων γίνεται στα πλαίσια λογικής της λειτουργίας μιας κοινότητας, και όχι αυτής του ελέγχου και της εσωτερικής ασφάλειας. Οι όγκοι δεν χρησιμοποιούνται ως κάποιο εργαλείο, έστω και στοιχειώδους αυτοπερίκλεισης του χώρου. Την ίδια λογική αποπνέει η διαχείριση των **κτιριακών μονάδων σε επίπεδο σχημάτων, επιφανειών και ανοιγμάτων**. Η αρχιτεκτονική τους προσέγγιση είναι λιτή, χωρίς περαιτέρω νοήματα πέραν του σαφούς λειτουργικού τους σκοπού (εικ. 19). Τα σχήματα είναι απλά, ξεκάθαρα: επιμήκεις όγκοι χωρίς ογκοπλαστική ποικιλία, που στο σύνολό τους, ωστόσο, αποδίδουν ένα πολύμορφο σύστημα, στα πλαίσια μιας ισορροπημένης αταξίας (εικ. 20). Τα υλικά που χρησιμοποιούνται συνεισφέρουν, επίσης, στην ομοιογένεια του χώρου, καθώς δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Οι επιφάνειες γίνονται όψεις που «αποκαλύπτουν» το εσωτερικό τους, στα πλαίσια της κανονικότητας, που επιθυμεί να ενσωματώσει τα επιμέρους στοιχεία της φυλακής στον ευρύτερο χώρο. Έτσι τα ανοίγματα απαλλάσσονται από τα άλλοτε ισχυρά κιγκλιδώματα, γίνονται υποδοχείς μεταβατικών συνθηκών, «εκθέτουν» το περιεχόμενο της φυλακής στον εξωτερικό παρατηρητή, ενισχύουν τις θέες των χρηστών εκ των έσω και δημιουργούν ένα ακόμη επίπεδο συνέχειας μεταξύ των δύο πεδίων.

Η οπτική συνοχή που επιτυγχάνει τελικά η οργάνωση του χώρου και των μορφών που συντίθενται εντός του, η ανεπιτήδευτη εξωστρέφειά τους και η δυναμικότητα που αποπνέουν, έρχονται να ταυτίσουν τη μορφή της φυλακής με τις αρχές που τη διέπουν, σε κάθε επίπεδο διάδρασης του χώρου της με την κοινότητα που την περιλαμβάνει.

19.

Άποψη των μονάδων κράτησης στο Centre Pénitentiaire de Givenich.

20.

Άποψη καταστήματος Suomenlinna της Φινλανδίας.

β. Ανοικτές φυλακές μεσαίας ασφαλείας

Η δεύτερη κατηγορία αφορά στις λεγόμενες «κλειστές» ανοικτού-τύπου φυλακές, και παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε σχέση με τα προαναφερθέντα παραδείγματα. Σε πρώτο επίπεδο, το «ανοικτό» της φυλακής στην κοινωνική σφαίρα, δεν εκφράζεται πλέον άμεσα χωρικά ως κατάργηση του περιμετρικού ορίου της. Τα όρια υφίστανται, και μάλιστα ισχυρά, πλην όμως διαπερατά υπό συνθήκες. Ο όρος αυτός, ωστόσο, εξομαλύνεται εστιάζοντας στο χώρο της φυλακής πίσω πια από τον περιμετρικό τοίχο, όπου και οι έννοιες του «ανοικτού» αρχίζουν να λαμβάνουν υπόσταση.

Στο πλαίσιο αυτό, διακρίνεται η φυλακή στο νησί Bastoy της Νορβηγίας (εικ. 21), η οποία ως προς τους όρους μορφής και λειτουργίας της κινείται μεταξύ των καταστημάτων ανοικτού και κλειστού τύπου, τείνοντας προς το πρώτο. Ο χώρος της φυλακής καταλαμβάνει όλη την έκταση του νησιού, με περιμετρικό «όριο» τη θάλασσα. Στο νησί, το σύστημα λαμβάνει μια ιδιαίτερα ελεύθερη και ανοικτή διάταξη, κατά τα δεδομένα των αγροτικών παραδειγμάτων που αναφέρθηκαν.

Οι λοιπές περιπτώσεις που ανήκουν στη συγκεκριμένη ενότητα καταστημάτων, δεν κρίθηκαν επαρκείς ως προς το υλικό για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, η μορφολογία τους αφορά σε ένα ανοικτό σύστημα στο χώρο, το οποίο επιθυμεί να θέσει ισχυρότερους όρους περιφερειακού ελέγχου, χωρίς βέβαια να αποκλείει τη διάδραση με το χώρο της κοινότητας.

γ. Ανοικτές φυλακές υψίστης ασφαλείας

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό υποσύνολο των «κλειστών» ανοικτού τύπου φυλακών αποτελούν συγκροτήματα που ανήκουν σε ένα νεότερο ρεύμα, ως προς την αρχιτεκτονική τους προσέγγιση. Το ρεύμα αυτό συστήνει μια καινοτόμα προσέγγιση μεταχείρισης των καταδίκων, τους οποίους θέτει υπό «ανοικτούς» όρους ήδη από την αρχή έκτισής τους

21.

και όχι μετά το πέρας συγκεκριμένων χρονικών ή άλλων πλαισίων. Φαίνεται να αποτελεί την πιο προοδευτική προσέγγιση ως προς το σωφρονιστικό περιβάλλον που συγκροτείται για τα δεδομένα μιας υψίστης ασφαλείας φυλακής, γεγονός που δικαιολογεί και το μικρό αριθμό ανάλογων καταστημάτων.

Χαρακτηριστικό σχόλιο της υφιστάμενης συνθήκης αποτελούν τα λόγια του Josef Hohensinn, αρχιτέκτονα ανάλογης φυλακής, σχετικά με τη λογική λειτουργίας της: «Maximum security outside, maximum freedom inside»¹³.

Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αποτελούν το Leoben Justice Center της Αυστρίας και το κατάστημα Halden της Νορβηγίας που χαρακτηρίστηκε ως «η πιο πολυτελής φυλακή» (εικ. 22, 23). Τα συγκεκριμένα συγκροτήματα προβάλλουν μια εντελώς διαφορετική εικόνα, ως προς την αισθητική τους, η οποία ενέχει και κοινωνικές προεκτάσεις. Παρουσιάζουν αξιόλογες ομοιότητες ως προς τη διαχείριση του χώρου και των επιμέρους στοιχείων του, και μάλιστα σε ένα πλαίσιο που απομακρύνεται αρκετά από τα έως τώρα δεδομένα των ανοικτών φυλακών.

Η αρχική επιδίωξη για την παραγωγή χώρου στις περιπτώσεις αυτές, ήταν η έμφαση στην **κανονικότητα**, που θα έκανε το χώρο να μη μοιάζει με φυλακή. Το λειτουργικό πρόγραμμα όφειλε να αποδώσει αυτήν την ιδέα, κινούμενο κατά τα άλλα στους όρους μιας φυλακής υψίστης ασφαλείας. Επομένως, οι πτέρυγες με τα ατομικά κελιά εκατέρωθεν ενός διαδρόμου, αποτελούν στοιχείο της σύνθεσης, το οποίο πλαισιώνεται από κύριες ή δευτερεύουσες λειτουργίες, σε παρατάξεις κυρίως καθ' ύψος. Η μέριμνα για ασφάλεια και τάξη εκφράζεται μέσω της συγκέντρωσης των λειτουργιών σε μικρότερα -και άρα περισσότερο ελεγχόμενα- χωρικά πλαίσια. Έτσι, οι διάσπαρτες

13 Lewis, J., 2009. Rethinking Prison Design: Behind Bars...Sort of. The New York Times Sunday Magazine – The Architecture Issue.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.nytimes.com/2009/06/14/magazine/14prisonst.html?pagewanted=all&r=0>

[προσπελάστηκε τελευταία φορά στις 3 Μαΐου 2013]

22.

Halden Fængsel, Νορβηγία.

23.

Leoben Justice Center, Αυστρία.

24.

Απόψεις του συγκροτήματος Halden.

κτιριακές μονάδες των ανοικτών καταστημάτων χαμηλής ασφαλείας, εδώ γίνονται ολιγάριθμες, μεγαλύτερες σε έκταση και πολυπλοκότερες ως προς την ογκοπλασία τους. Πρόκειται μάλλον για επιμέρους κτιριακά συγκροτήματα, παρά για απλοποιημένες, μορφολογικά και λειτουργικά, μονάδες (εικ. 24).

Όσον αφορά στην επεξεργασία των κτιριακών όγκων, τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά, αμφότερα τα παραδείγματα αναδεικνύονται σε δύο κομψές κατασκευές. Οι επιφάνειές τους σχεδιάστηκαν με έμφαση στην εικόνα του αποτελέσματος. Κατά συνέπεια, κρίνονται ενδιαφέρουσες ως προς τα υλικά, το χρώμα και τα επίπεδα που δημιουργούν, κατά την προσπάθεια απόδοσης μιας εναλλακτικής -για τα δεδομένα των υψίστης ασφαλείας φυλακών- εικόνας, όπως άλλωστε ήταν και το ζητούμενο. Τους κτιριακούς όγκους συντάσσουν όψεις που επιχειρούν ένα άνοιγμα προς το «έξω περιβάλλον». Στην περίπτωση μάλιστα του Leoben, κυριαρχεί το γυαλί, ως ισχυρός χειρισμός απόδοσης της εξωστρέφειας του συγκροτήματος. Ωστόσο, σε άμεση αντίθεση με αυτό, έρχονται τα κιγκλιδώματα, που συμπληρώνουν τα ανοίγματα στους χώρους των ατομικών κελιών, ως ένα πρώιμο «φίλτρο» ασφάλειας πριν από τον περιμετρικό τοίχο (εικ. 25).

Παρόλα αυτά, σε γενικές γραμμές, διαβιώντας κανείς εντός αυτών των πλαισίων, έρχεται αντιμέτωπος με μια εικόνα που τον βοηθά να οικειοποιηθεί το χώρο και να αισθανθεί μέρος του συνόλου του. Γι' αυτό, άλλωστε, οι εσωτερικοί χώροι παρουσιάζουν ανάλογη επεξεργασία, με το Halden, μάλιστα, να κατακτά βραβείο εσωτερικής διακόσμησης. Χαρακτηριστικό του, επίσης, αποτελεί η διακόσμηση των κοινόχρηστων χώρων με υψηλής αξίας έργα τέχνης (εικ. 26).

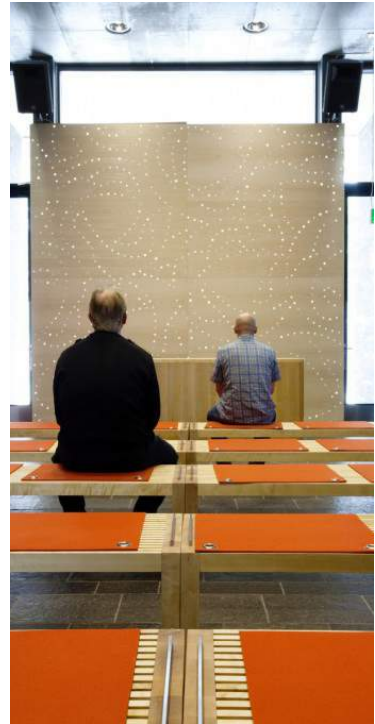
Σε επόμενο επίπεδο, το σύνολο των κτιριακών υποδομών περιβάλλεται από πολύ συγκεκριμένο χώρο, στον οποίο ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση. Στο πεδίο αυτό, τοποθετούνται χώροι παιχνιδιού, άθλησης, περιπάτου και ξεκούρασης, διαμορφώνοντας ένα ιδιαίτερο τοπίο υπαίθριων δραστηριοτήτων. Η μέριμνα για το σχεδιασμό του υπαίθριου χώρου είναι στοιχείο που δεν συναντάται στα προηγούμενα παραδείγματα. Είναι λοιπόν, άξιο σχολιασμού

25.

Leoben Justice Center, Αυστρία.

26.

Εσωτερικές απόψεις του Halden.

27.

Υπαιθριοι χώροι δραστηριότητας κρατουμένων,
Leoben Justice Center.

28.

Απόψεις εξωτερικού χώρου του Halden.

το γεγονός ότι ο χώρος σχεδιάζεται με σαφή πρόθεση δημιουργίας ενός πεδίου που προσομοιάζει σε χώρους της κοινότητας, παρέχει δυνατότητες, εμπλουτίζει το πρόγραμμα των κρατούμενων και επιχειρεί να αποδώσει το μέγιστο των δυνατοτήτων μιας υψηλής ασφαλείας φυλακής, πίσω από τα σαφώς προσδιορισμένα όριά της (εικ. 27, 28). Στο παράδειγμα μάλιστα της φυλακής Halden, η περιτοιχισμένη αυλή, 75 στρεμμάτων, είναι πλούσια σε βλάστηση υψηλών δέντρων, τα οποία «κρύβουν» τον περιμετρικό τοίχο, έτσι ώστε να ελαχιστοποιείται η αίσθηση εγκλεισμού. Παράλληλα, σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα «δίνεται η δυνατότητα στους τροφίμους να αντιλαμβάνονται όλες τις εποχές». Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτή η ιδιαίτερη μέριμνα που δίνεται στην απόδοση μιας «κανονικότητας» εντός των πλαισίων του καταστήματος, μιας «τεχνητής-κατασκευασμένης πραγματικότητας» η οποία επιδιώκει να εξομαλύνει τις αρνητικές συνέπειες του εγκλεισμού, στρεφόμενη σε μια εναλλακτική σωφρονιστική πολιτική και μεταχείριση των φυλακισμένων.

Η οργάνωση των χωρικών μορφών στη συγκεκριμένη υποκατηγορία ανοικτής φυλακής, φαίνεται να εστιάζει περισσότερο στην εικόνα του χώρου για τον ίδιο τον κρατούμενο, από πλευράς αισθητικής. Η δυναμική των μορφών του, εξασφαλίζει κάποιες χωρικές ποιότητες, χωρίς ωστόσο να κατορθώνει να ταυτιστεί με τα δεδομένα διάδρασης των προηγούμενων παραδειγμάτων. Η μορφή του όλου συγκροτήματος λαμβάνει έναν περισσότερο σημειακό χαρακτήρα, με την κλίμακά του επίσης να ενισχύει την έννοια αυτή. Οι περιφράξεις δημιουργούν αναπόφευκτες οπτικές ασυνέχειες, το μέγεθος των κτιριακών όγκων δίνει μια αίσθηση στατικότητας, ενώ η εξωστρέφεια που επιχειρεί, είναι μάλλον επιτηδευμένη, εφόσον κατ' ουσία, το σύστημα στρέφεται στα όσα συμβαίνουν εντός των πλαισίων του. Συνεπώς, η μορφή του αντικατοπτρίζει το σημειακό του χαρακτήρα, καθώς εξαρχής το πλαίσιο θέτει τον κρατούμενο σε ένα συγκεκριμένο πεδίο. Εκεί αποκλειστικά θα λάβει χώρα η σωφρονιστική πολιτική, καθώς η διάδραση με την κοινότητα αποτελεί μόνο μια υποστηρικτική διαδικασία, ασθενέστερης δυναμικής. Άλλωστε, τα ανωτέρω, εξηγούν και τη θέση τους στην

κατηγορία των ανοικτών συγκροτημάτων, ως υψίστης ασφαλείας φυλακές.

Δομημένο – Αδόμητο

Η μορφή, η δομή και η λειτουργία ενός χώρου συγκροτούν ένα τρίπτυχο, η μελέτη του οποίου καθιστά δυνατή την ανάγνωση της αρχιτεκτονικής. Οι παραπάνω έννοιες είναι τα προϊόντα μιας διεργασίας που εκφράζεται ως η διαμόρφωση ποικίλων σχέσεων, όπως αυτές ανάμεσα στο περικλειστο και το ελεύθερο, το εσωτερικό και το εξωτερικό, το δομημένο και το αδόμητο, το δημόσιο και το ιδιωτικό. Ο ακριβής προσδιορισμός του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν τα παραπάνω ζεύγη, αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο που διέπει την οργάνωση και την παραγωγή χώρου.

Μια από τις σημαντικές ισορροπίες που μελετάται για να γίνει αντιληπτός ο αστικός ή μη χαρακτήρας μιας περιοχής είναι αυτή μεταξύ του δομημένου και αδόμητου περιβάλλοντος. Κατά την τοποθέτηση της ανοικτής φυλακής στο πεδίο του αστικού ή επαρχιακού χώρου, σε σχέση με την πυκνότητα δόμησής της, παρατηρείται μια αξιολογική ποικιλία.

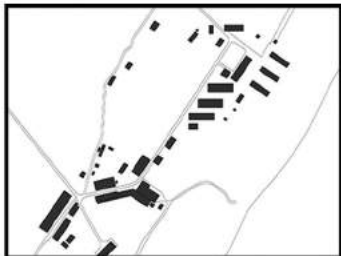
Οι ανοικτές φυλακές, όπως προαναφέρθηκε, είναι κατά κανόνα απομακρυσμένες από τα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά σε εγγύτητα -συνήθως- με μικρότερες κοινότητες ή πόλεις. Ο δομημένος χαρακτήρας τους, κατά συνέπεια, εναρμονιζόμενος με το φυσικό και τεχνητό περιβάλλον, κινείται σε ανάλογο κλίμα, με τα ανοικτά καταστήματα να διακρίνονται από αραιή δόμηση. Επιπλέον ο αγροτικός χαρακτήρας που τους προσδίδεται, επιζητά τις ελεύθερες εκτάσεις, όχι μόνο εντός των καταστημάτων αλλά και στο χώρο που τα περιβάλλει (εικ. 29).

Η έννοια του αδόμητου στην αρχιτεκτονική είναι ταυτισμένη με αυτήν του ελεύθερου χώρου. Θεωρείται συχνά το «αρνητικό» των δομημένων στοιχείων, ένα κενό που περιβάλλει το αρχιτεκτόνημα και εξαιτίας της απροσδιοριστίας της ταυτότητας του χρήστη στον οποίο απευθύνεται, συχνά δεν τυγχάνει της ίδιας προσοχής. Στην ανοικτή

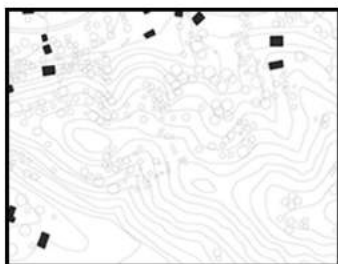
29.

δομημένο

ανοικτή φυλακή

αδόμητο

φυλακή η οργάνωση και ιδίως η μορφή του δημοσίου αδόμητου χώρου λαμβάνει νέα υπόσταση με τρεις πιθανές περιπτώσεις: α) το σχολαστικό σχεδιασμό του και την έμφαση σε αυτόν, β) την περισσότερο συμβατική οργάνωση και γ) την επιλογή αποχής από τις παραπάνω ενέργειες.

Ο λεπτομερής χωρικός σχεδιασμός φαίνεται να προγραμματίζεται περισσότερο στα «κλειστά» καταστήματα ανοικτού-τύπου. Το όριο του περιμετρικού τοίχου προσδιορίζει σαφώς το πεδίο κίνησης του χρήστη, το οποίο ακόμη και στο δημόσιο χώρο δεν είναι απεριόριστο. Οι διαδοχικές διασπάσεις των ορίων διαμορφώνουν ελεγχόμενους χώρους διαφορετικού χαρακτήρα και χρήσεων, που είναι μελετημένοι σε κάθε τους λεπτομέρεια και αποτελούν τη μοναδική-καθημερινή και συχνή, ωστόσο- διεξοδο των κρατούμενων (Leoben). Η αναλογία δομημένου-αδόμητου μεταβάλλεται αρκετά, με τις κτιριακές υποδομές να είναι ελαφρώς μεγαλύτερες σε έκταση από τους ελεύθερους χώρους. Οι τελευταίοι είναι σχεδιασμένοι με ακρίβεια και περιλαμβάνουν τον κοινό χώρο προαυλισμού, χώρους άθλησης και περαιτέρω υπαίθριους χώρους συνάθροισης ανά μονάδες. Αντίθετα, στο παράδειγμα του Halden (Νορβηγία), παρατηρείται ένα περιφραγμένο συγκρότημα, με ελεύθερο χώρο σαφώς εκτενέστερο του κτισμένου. Πρόκειται, όμως, για έναν υπαίθριο χώρο προσεκτικά σχεδιασμένο σε κάθε του τμήμα.

Μια πιο συμβατική οργάνωση του ελεύθερου χώρου φαίνεται να ακολουθεί η πλειονότητα των ανοικτών καταστημάτων. Πρόκειται στην ουσία, για μια χρυσή τομή μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος και της ήπιας παραγωγής χώρου. Η σταδιακή μετάβαση από το κτισμένο στο φυσικό, μέσω ενός ελεύθερου πεδίου που λαμβάνει στοιχεία από αμφότερα τα περιβάλλοντα, είναι άλλωστε το κέντρο της φιλοσοφίας σύζευξης που πρεσβεύει η ανοικτή φυλακή.

Ωστόσο, υπάρχουν και οι περιπτώσεις απουσίας σχεδιασμού του ελεύθερου χώρου (Suomenlinna, Casabianda), όπου γίνεται λόγος για καταστήματα αρκετά απομακρυσμένα από ιστούς, που φαίνονται να προσαρμόζονται περισσότερο στους όρους του φυσικού τους περιβάλλοντος. Παρατηρείται, συνεπώς, ένας ελεύθερος χώρος-προέκτασή του, με τη δυνατότητα παρεμβάσεων να περνά στη

δικαιοδοσία της φυλακής.

Ιδιωτικό – δημόσιο πεδίο και συνάθροιση

Οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους παράγοντες της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας λαμβάνουν ιδιαίτερες διαστάσεις στη σύγχρονη κοινωνία. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, μάλιστα είναι η προσέγγιση και διερεύνηση του συγκεκριμένου διπόλου από τον Herman Hertzberger, ο οποίος εστιάζει στη χωρική απόδοση των όρων. Ο ίδιος ορίζει το «δημόσιο» ως την «περιοχή που είναι προσπελάσιμη από όλους ανά πάσα στιγμή και η ευθύνη για τη συντήρησή της είναι συλλογική»¹⁴. Αντίστοιχα, το «ιδιωτικό» αφορά στην «περιοχή της οποίας η προσπέλαση είναι δυνατή από μια μικρή ομάδα ή ένα άτομο, που έχει και την ευθύνη της συντήρησής της»¹⁵. Ωστόσο, οι λεπτές διαβαθμίσεις που διέπουν το χαρακτήρα ορισμένων περιοχών – είτε εσωτερικών, είτε εξωτερικών – και οι διάφορες επονομαζόμενες «ενδιάμεσες» ή «μεταβατικές ζώνες» απαιτούν ένα ευρύ φάσμα όρων για να χαρακτηριστούν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη πληρότητα.

Από τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι η πολλαπλότητα των στοιχείων που χαρακτηρίζουν τις έννοιες του «ιδιωτικού» και του «δημοσίου» μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια σειρά χωρικών ποιοτήτων και σχέσεων, οι οποίες καθώς διαφοροποιούνται σταδιακά, αναφέρονται στη σχέση με την **ιδιωτική χρήση**, την **ευθύνη** και την **προσπελασιμότητα** (Hertzberger, 2002: 13).

Η σχέση του ατόμου με την **ιδιωτική χρήση** μεταβάλλεται πλήρως κατά τη στέρηση του δικαιώματος της ελευθερίας. Η φυλάκιση αποκόπτει τον κρατούμενο από τους προσωπικούς, ιδίους χώρους της καθημερινότητάς του και επιβάλλει νέους χωροχρονικούς όρους. Στην περίπτωση της ανοικτής φυλακής, η έννοια της επιβολής συγκεκριμένου

14 Hertzberger, H., 2002. Μαθήματα για Σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, σελ. 14.

15 Hertzberger, H., 2002. ο.π., σ. 14.

χώρου συνοδεύεται, εάν όχι προηγείται, από τον όρο «παράδοση». Οι αρχές ορίζουν το χώρο που θα «υποδεχτεί» τους κρατούμενους μαζί με αυτόν «παραχωρούν» και το αίσθημα στο δικαίωμα της προσωπικής ιδιοκτησίας, στον επιτρεπόμενο για τα δεδομένα βαθμό. Οι χώροι διαμονής διαμορφώνονται σύμφωνα με τους κανόνες και παραδίδονται στους χρήστες. Ακολουθεί μια διαδικασία ιδιοποίησης μέσω της χρήσης.

Το αίσθημα **ευθύνης** που επιχειρείται να καλλιεργηθεί στους κρατούμενους, αποτελεί έναν ακόμη στόχο του ανοικτού συστήματος. Τη λογική αυτή συμπληρώνει άρτια ο χειρισμός του ζητήματος περί αίσθησης της «προσωπικής ιδιοκτησίας». Ο κρατούμενος αποκτά χώρο και συνάμα **θέση** για τα δρώμενα στο ευρύτερο πεδίο. Ο θάλαμος, το κελί, το δωμάτιο γίνεται το προσωπικό του πεδίο, ένα μέρος εντός του συνόλου, που ανήκει σε αυτόν και αποδεικνύει τη θέση του εδώ. Σε αυτό το πλαίσιο, δύναται να συνεισφέρει κατά το δοκούν σε ζητήματα που αφορούν στη **φυλακή «του»**. Ο πυρήνας της συνθήκης βρίσκεται στο ιδιωτικό του σημείο. Αυτό λειτουργεί ως το σημείο εκκίνησης, από όπου βαθμιαία εξαπλώνεται ο χώρος επικράτειας του στην ευρύτερη δημόσια διάσταση. Ταυτόχρονα συμπαρασύρει σε έναν παράλληλο άξονα, τη βαθμιαία «εξασθένηση» του βαθμού ευθύνης και οικειοποίησης του χώρου της φυλακής. Στο πεδίο αυτό, ο κρατούμενος συμμετέχει σε ποικίλες δραστηριότητες (καθαριότητα, συντήρηση του καταστήματος ή μερών του, προετοιμασία γευμάτων), υπηρεσίες (υπεύθυνος παραρτήματος κ.ά.) και σε περιπτώσεις, ακόμη και στην επιτήρηση του καταστήματος. Παράλληλα, είναι σε θέση να εμπλουτίσει κάθε υποδομή με στοιχεία που εκφράζουν το σύνολο. Συχνά συμμετέχει ενεργά στη λήψη αποφάσεων που αφορούν στη βελτίωση χώρων εκπαίδευσης, εργασίας και αναψυχής.

Οι ανωτέρω διαβαθμίσεις ευθύνης, ισότιμης και κυκλικής μεταχείρισης των κρατουμένων, ο διαμοιρασμός των μεταξύ τους ρόλων και ο μεταβαλλόμενος βαθμός οικειοποίησης ενισχύει σημαντικά την αίσθηση κοινότητας που η ανοικτή φυλακή επιθυμεί να αποδώσει.

Διαβαθμίσεις προσπελασιμότητας

Ο εγκλεισμός, ως συνθήκη, επαναπροσδιορίζει τις σχέσεις του ατόμου με το χώρο του –ιδιωτικό ή δημόσιο- ιδιαίτερα στις ανοικτές φυλακές, όπου υπεισέρχεται ο παράγοντας της διάδρασης. Από το θάλαμο μέχρι τους χώρους δραστηριοτήτων και τους ελεύθερους χώρους παρατηρείται μια κλιμάκωση των προαναφερθεισών εκφράσεων της σχέσης μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας.

Η ιδιαίτερη έμφαση που δίδεται στο σεβασμό της **ιδιωτικότητας** των κρατούμενων, διαπιστώνεται μέσω του τρόπου οργάνωσης των δομικών στοιχείων μιας φυλακής, με τα εργαλεία που παρέχει η αρχιτεκτονική: η οργάνωση του χώρου, η επεξεργασία και η διάσπαση του ορίου, η διαφάνεια και η αδιαφάνεια του υλικού που επιτρέπει ή απαγορεύει την ανταλλαγή βλεμμάτων, η συνέχεια και η ασυνέχεια (οπτική ή μη) βρίσκονται στην υπηρεσία των επιταγών του συστήματος, που πλέον δεν επιδιώκει να επιτηρεί ακατάπαυστα τον κρατούμενο. Αντιθέτως, ορίζει ένα πεδίο που ανήκει αποκλειστικά σε αυτόν, καθώς και την αποκλιμάκωση του δημοσίου στοιχείου που φτάνει ως εκεί.

Από την απόλυτα ιδιωτική σφαίρα του προσωπικού χώρου, ο κρατούμενος περνά σταδιακά στη δημόσια σφαίρα «κοινωνικοποίησης». Σε πρώτη φάση έρχεται σε επαφή με μέλη της κοινότητας (συνήθως της τοπικής), καθώς και επισκέπτες/ συγγενείς που εισέρχονται στο κατάστημα, με σκοπό της «ζύμωσή» τους με τους κρατούμενους και την ενίσχυση της μεταξύ τους επικοινωνίας. Η διάδραση αυτή, εκφράζεται χωρικά με τη δημιουργία ενδιάμεσων πεδίων, που περιλαμβάνουν χώρους επισκεπτηρίων, εκπαίδευσης, εργασίας και αναψυχής, αλλά και ελεύθερους υπαίθριους χώρους. Συγκροτούν, εν ολίγοις τα δημόσια πεδία της φυλακής, που τίθενται ως σημεία επαφής και αντλούν την ισχύ τους από τη διάθεση αποκατάστασης της εγγύτητας μεταξύ κρατούμενου και κοινωνίας.

Παρά ταύτα, οι εισερχόμενες ομάδες δεν επιχειρούν να οικειοποιηθούν χώρο εντός του καταστήματος. Ο ρόλος τους αφορά περισσότερο στη διεκδίκηση **χρόνου**, με σκοπό την ποιοτική κοινωνική

επαφή με τον κρατούμενο. Η ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών που επιτυγχάνεται μέσω αυτής της σύμπραξης, αποτελεί τμήμα του ανοικτού συστήματος, και είναι εκείνη που επαναφέρει προσωρινά την έννοια του κοινωνικού χρόνου στη ζωή του κρατουμένου.

Η δημόσια περιοχή της φυλακής, πέραν των κρατουμένων και των ομάδων επισκεπτών, φιλοξενεί σταθερά τα σύνολα των δευτερευόντων χρηστών της φυλακής. Ο χώρος -πεδίο δράσης- που αποδίδεται στο προσωπικό φύλαξης διαφοροποιείται από τις κλειστές φυλακές, κατά τις ισχύουσες αρχές διαβάθμισης προσπελασιμότητας. Η εμβέλεια κίνησης του προσωπικού στην ανοικτή φυλακή αφορά κυρίως στη δημόσιά της σφαίρα, αλλά και στην περίμετρό της υπό περιπτώσεις. Η πρόσβαση στους προσωπικούς χώρους των κρατουμένων εξακολουθεί να είναι εφικτή, ωστόσο διαφέρει σημαντικά ο τρόπος και η συχνότητά της. Κατά συνέπεια, στο κρίσιμο αυτό πεδίο της μεταβατικής ζώνης, οι όροι των εκατέρωθεν διεκδικήσεων μεταξύ κρατουμένων και φυλάκων τίθενται σαφώς αρμονικότερα, παρά τους διαφορετικούς, λόγω ιδιότητας, ρόλους των δύο ομάδων. Για την ενίσχυση της παραπάνω αντίληψης -που αφορά κυρίως σε όρους εποπτείας- στο ενδιάμεσο αυτό χωρίο τίθεται και η διάδραση μεταξύ των δύο ομάδων, σε μία απόπειρα ομαλοποίησης του διαφορετικού ρόλου τους στα πλαίσια της φυλακής, αλλά και ενίσχυσής του ως πρωτεύοντος για το πέρας της αποστολής της φυλάκισης. Σε πολλά από τα παραδείγματα των ανοικτών καταστημάτων, οι φύλακες συμμετέχουν στις δραστηριότητες των κρατουμένων, όχι ως επιτηρητές αλλά ως ίσα μέρη μιας σχέσης δούναι και λαβείν. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, άλλωστε, που το φυλακτικό προσωπικό κατοικεί εντός της φυλακής, πλησίον των κρατουμένων και συμμετέχει στις αθλητικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητές τους (εκδρομές για ψάρεμα ή κυνήγι). Κοινή είναι ενίοτε και η μεσημεριανή εστίαση (εικ. 30).

Οι χωρικές ισορροπίες μεταξύ των ανωτέρω ομάδων υπόκεινται στις προσαγές μιας διοικητικής αρχής, η οποία διέπει όλο το σύστημα της ανοικτής φυλακής. Η εποπτεία και ο τρόπος λειτουργίας του καταστήματος βρίσκονται εξ' ολοκλήρου στη δικαιοδοσία της. Ωστόσο,

30.

η ίδια η διοικητική αρχή διαθέτει χαρακτήρα ενός συνόλου. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για κάτι περισσότερο από μια εμπλεκόμενη στη φυλακή ομάδα, οι διεκδικήσεις, παραχωρήσεις και διαθέσεις της διαπιστώνονται χωρικά μέσα από τις χωρικές εκφράσεις όλων των αρχών και των ομάδων που υπακούουν σε αυτήν.

Για να ανταποκριθεί, επομένως, η συνθετική διαδικασία στην πολλαπλότητα των συνόλων στα οποία απευθύνεται, δεν στηρίζεται σε ένα δίπολο που παίρνει μόνο δύο ακραίες τιμές (δημόσιο και ιδιωτικό), αλλά διατρέχει όλο το φάσμα της κλίμακας, προσδίδοντας βαθμούς ιδιωτικότητας ή δημοσιότητας ανάλογα με την ένταση των διεκδικήσεων και συγκρούσεων που παραλαμβάνουν οι χώροι. Γίνεται δηλαδή λόγος για **διαβαθμίσεις προσπελασιμότητας**.

Άλλωστε, η σύνθεση της ανοικτής φυλακής, στο σύνολό της, διερευνά τον τρόπο με τον οποίο τα διάφορα δημόσια και ημιδημόσια στοιχεία, περιστρέφονται γύρω από τον άξονα του ιδιωτικού. Αυτοί οι «ενδιάμεσοι» χώροι, αναδεικνύουν και τη φύση του ορίου. Η δημιουργία μεταβατικών χώρων είναι ένδειξη της διάσπασής του και της φύσης των περιοχών στις οποίες επιτρέπουν ή απαγορεύουν την πρόσβαση. Οι συγκεκριμένοι χειρισμοί των χωρικών σχέσεων ενισχύουν την αντίληψη των ορίων ως στοιχεία που επιτρέπουν και «γεννούν», παρά απαγορεύουν· στοιχεία που δημιουργούν χώρους επικοινωνίας, απαραίτητους στη διαδικασία που ακολουθεί ένα ανοικτό σωφρονιστικό κατάστημα.

Η αρχιτεκτονική της φυλακής, όπως έχει προαναφερθεί, υπήρξε πιστός συνοδοιπόρος της επιστήμης της Σωφρονιστικής. Παρά ταύτα, η μορφή και οι αρχές οργάνωσης των καταστημάτων κράτησης δεν συμβαδίζουν απόλυτα με τη φιλοσοφία του κρατούντος συστήματος, το οποίο αλλάζει με ρυθμούς σαφώς γρηγορότερους. Αντίθετα, η αρχιτεκτονική δυσκολεύεται, κυρίως λόγω εξωγενών παραγόντων (κόστους, πολιτικής και οικονομίας) να εφεύρει ακατάπαυστα νέους υποδοχείς που να ανταποκρίνονται πλήρως στις απαιτήσεις που επιφέρει το εκάστοτε νέο πλαίσιο. Φαντάζει λογικότερη-και συνήθως προτιμάται- η προσαρμογή της ήδη υπάρχουσας υποδομής στο επόμενο σύστημα, δημιουργώντας μια διαφορά «φάσης» ανάμεσα στις αντιλήψεις της Σωφρονιστικής και τις παραγόμενες υποδομές.

Η δομή του συγκροτήματος της φυλακής και η σχέση του με τον αστικό ιστό έχουν αποτελέσει αντικείμενα εκτενών διερευνήσεων, τόσο στην περίπτωση των κλειστών όσο και των ανοικτών καταστημάτων. Με τους φυλακισμένους, όμως, να τίθενται ως η πρωταρχική ομάδα χρηστών της φυλακής, διαφαίνεται η ιδιαίτερη σημασία της οργάνωσης των χώρων καθημερινής διαβίωσης και των μεταξύ τους σχέσεων.

Με τις βάσεις του ανοικτού συστήματος φυλάκισης να τίθενται ήδη από τον 19^ο αιώνα θα ήταν αναμενόμενη μια σχετική αρχιτεκτονική «τυπολογία», ένα κτιριακό μοντέλο-πρότυπο που θα εξέφραζε τους ακρογωνιαίους λίθους του συστήματος μεταφράζοντάς τους σε χώρο. Ωστόσο, είτε λόγω των πενιχρών γνώσεων για την ανοικτή έκταση της ποινής, είτε λόγω της προαναφερθείσας διαφοράς «φάσης», οι εγκαταστάσεις των ανοικτών φυλακών αποτέλεσαν προϊόντα μεταποίησης ενός υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος, που διέθετε παλαιότερα διαφορετική χρήση (μοναστήρια, παλαιά εργοστάσια ή αγροτικές αποθήκες).

Κατά συνέπεια, σε μεγάλο εύρος των παραδειγμάτων (είτε «κλειστών» ανοικτού τύπου είτε ανοικτών φυλακών), παρατηρείται η οργάνωση των

31.

α. Πτέρυγα του συγκροτήματος Givenich.

β. Αποψη θυρών των κελιών στη φυλακή Halden.

προσωπικών χώρων των κρατουμένων σε **πτέρυγες**. Είναι σαφές ότι οι σχέσεις μεταξύ πτερύγων ή πτέρυγας-δημοσίου χώρου μεταβάλλονται σε κάθε παράδειγμα. Ωστόσο, διατηρούνται σταθερά τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής της πτέρυγας, όπως αυτά εμφανίζονται και στις κλειστές φυλακές. Είναι παρών ο κεντρικός διάδρομος-πάντοτε αρωγός της εύκολης επιτήρησης- εκατέρωθεν του οποίου αρθρώνονται τα κελιά των κρατουμένων. Πλέον αντιμετωπίζονται ως απλοί κοιτώνες ύπνου, αλλά εξακολουθούν να υπακούουν στην παράθεση, το ρυθμό και την επανάληψη που διακρίνουν τους θαλάμους των κλειστών φυλακών. Η ουσιαστικότερη διαφορά, ωστόσο, έγκειται στο όριο. Η άλλοτε διάτρητη, δομημένη από κιγκλιδώματα επιφάνεια της πόρτας, που επέτρεπε στο προσωπικό φύλαξης να επιτηρεί το φυλακισμένο άμεσα και άγρυπνα, έχει πια καταργηθεί. Την αντικαθιστούν επιφάνειες κλειστές, εκλεπτυσμένες στο σχεδιασμό και τα υλικά τους, που εξασφαλίζουν μεν την ιδιωτικότητα των κρατουμένων, αλλά τους υπενθυμίζουν ότι παρά την πιο προοδευτική μεταχείρισή τους, εξακολουθούν να βρίσκονται σε ένα κατάσταση κράτησης (εικ. 31).

Ωστόσο, δεν απουσιάζουν τα παραδείγματα που απεικονίζουν τους διαφορετικούς «κανόνες» που επιθυμεί να επιβάλλει το ανοικτό σύστημα. Πρόκειται για περιπτώσεις φυλακών που υλοποιήθηκαν την τελευταία πενηνταετία, σε χώρες που εφαρμόζουν και υπερψηφίζουν την ανοικτή έκτιση.

Συναντάται εδώ, η απόλυτη έκφραση της «διαφορετικής» ιδιωτικότητας του ανοικτού (εικ. 32). Η οργάνωση των προσωπικών χώρων των κρατουμένων λαμβάνει έναν χαρακτήρα που πολλοί χαρακτηρίζουν ριζοσπαστικό. Γίνεται λόγος για μονάδες συλλογικής κατοίκησης, όπου ομαδοποιείται ένας αριθμός κρατουμένων (5-10), με τους αντίστοιχους προσωπικούς χώρους. Καταργούνται οι επιμήκεις, απρόσωποι διάδρομοι καθώς και τα εκατέρωθεν παρατιθέμενα κελιά που απαγορεύουν τις ανταλλαγές βλεμμάτων και απόψεων. Κάθε μονάδα, εκτός της ανεξαρτησίας που διαθέτει σε σχέση με την υπόλοιπη φυλακή (αυτόνομη εστίαση, καθαριότητα, ευθύνη του συλλογικού χώρου), εμπλουτίζεται επίσης με κοινούς χώρους (εντευκτήρια, χώροι εστίασης, καθαριότητας κ.ά.), που επιτρέπουν την ελεύθερη συνάντηση των κρατουμένων (εικ. 33). Πρόκειται, ουσιαστικά, για μια μικρογραφία της ιδέας του «συλλογικού» που διέπει την ανοικτή φυλακή. Κοντά στην ανθρώπινη κλίμακα, με μονάδες πανομοιότυπες που δεν ξεπερνούν τους δύο ορόφους σε ύψος, εκφράζεται η ισότιμη μεταχείριση όλων των κρατουμένων του ανοικτού καταστήματος.

Οι «κάτοικοι» δύνανται να κινηθούν στη μονάδα κατά βούληση, καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας. Διαθέτουν οι ίδιοι τα κλειδιά των προσωπικών τους θαλάμων και κατά συνέπεια τον απόλυτο έλεγχο της πρόσβασης. Δύνανται να αντιληφθούν, απτά πλέον, τα όρια μεταξύ του ιδίου ιδιωτικού, του ετέρου ιδιωτικού και τον τόπο αρμονικής συνύπαρξης των δύο στοιχείων, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα πεδίο «συλλογικά ιδιωτικό» (εικ. 34). Διαφαίνεται, μέσω του τρόπου οργάνωσης της συγκεκριμένης κλίμακας, η έμφαση που τίθεται στη συνεργασία και στη λειτουργία του ατόμου ως μέλος μιας κοινότητας, σύμφωνα με τις αρχές που έχει θεσπίσει η ανοικτή φυλακή.

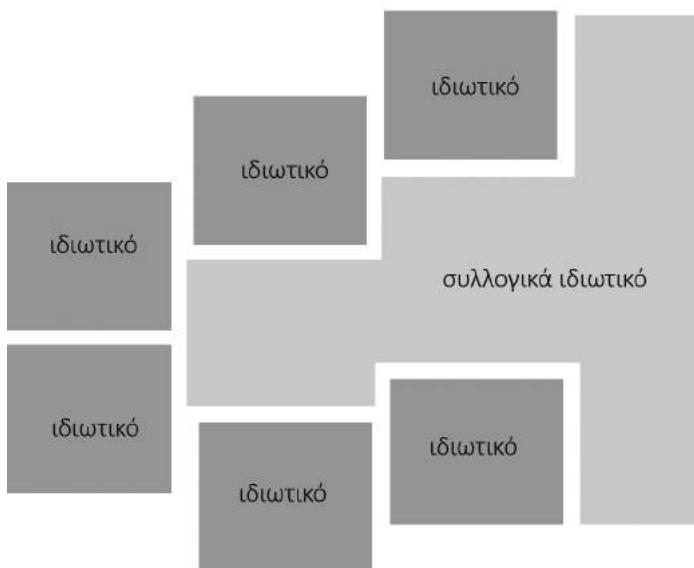
32. Οικιστική μονάδα κρατουμένων και άποψη κοινόχρηστου καθιστικού, Givenich.

33. Οικιστικές μονάδες κρατουμένων στη φυλακή-νησί Bastøy.

34.

Το σύστημα της φυλάκισης προϋπέθετε ανέκαθεν την ύπαρξη ενός κατεξοχήν χώρου απομόνωσης, περιορισμού και ελέγχου· ένα μοναδιαίο χωρικό μέγεθος, ικανό να εξυπηρετήσει τους λειτουργικούς του σκοπούς, τόσο από πλευράς χρήστη όσο και από πλευράς συστήματος: το κελί. Στην ιστορία των σωφρονιστικών καταστημάτων, ο ρόλος του κελιού υπήρξε πολύ συγκεκριμένος. Η εξέλιξη, ωστόσο, της σωφρονιστικής μεταβάλλει παράλληλα και τη δυναμική του συγκεκριμένου χώρου, που δεν παύει βέβαια να αποτελεί το πιο κρίσιμο, ίσως, στοιχείο μιας φυλακής.

Σε μια χωρική κλίμακα διαβάθμισης των μερών της φυλακής, το κελί εντοπίζεται στη βαθύτερη και μικρότερη περιοχή ανάλυσης, ως πυρήνας του όλου χώρου, γεγονός που του αποδίδει ιδιαίτερη σημασία και πολυπλοκότητα, μέσα στην κατά τα άλλα απλότητα της μορφής του. Ο πιο μικρός, ο πιο κλειστός, ο πιο «ιδιωτικός» χώρος, γίνεται η απόλυτη έκφραση της φυλακής για το σώμα και το πνεύμα, που εδώ πια δύνανται να αντιληφθούν την έννοια του περιορισμού στο απόγειό της. Φορτισμένος με ισχυρές έννοιες, είτε αυτές απορρέουν από σωφρονιστικές πρακτικές, είτε από περισσότερο τιμωρητικές, ο χώρος του κελιού δε θα μπορούσε παρά να λαμβάνει ανάλογη ισχύ στα ανοικτά καταστήματα κράτησης.

Οι υφιστάμενοι όροι μεταβάλλουν τη φύση του δωματίου αυτού, αποδίδοντας στον, κατά παράδοση, περιοριστικό ρόλο του επιπλέον προεκτάσεις. Σε ένα πλαίσιο που επιθυμεί να εξαλείψει την έκφραση του περιορισμού ως τιμωρία, το κελί παραμένει το κατεξοχήν «δωμάτιο απομόνωσης», αλλά παράλληλα, εκμεταλλευόμενο αυτή τη συνθήκη, διαμορφώνεται και στο κατεξοχήν «δωμάτιο ελευθερίας». Ως το ισχυρότερο από τα μοναδιαία μεγέθη που αποδίδονται στους κρατούμενους, αποτελεί πέρα από την προσωπική φυλακή και την προσωπική διέξοδο, ως ένας χώρος απομόνωσης αλλά και περισυλλογής, ηρεμίας και ανασυγκρότησης. Σε έναν καθ' όλα κοινοτικό

35.

α. Απόψεις των κελιών των κρατουμένων στο σωφρονιστικό κατάστημα του Halden.

β. Προσωπικός χώρος κρατουμένων στο Bastoy.

χώρο, το κελί γίνεται το πιο οικείο, το πιο προσωπικό και ιδιωτικό χωρίο, το οποίο μάλιστα, δεχόμενο τις παρεμβάσεις του ενοίκου του, ενισχύει την έννοια της ατομικότητας εντός του συλλογικού πλαισίου. Κατά συνέπεια, η αναπαραγωγή ενός πρότυπου χώρου διαβίωσης διαμορφώνει πολλαπλά δωμάτια κατοίκησης, όμοια ως προς τα τυπολογικά τους χαρακτηριστικά, αλλά και διαφορετικά, κατά την αισθητική του χρήστη τους, σύμφωνα με την αρχή που θέλει τον καθένα να διατηρεί την προσωπικότητά του στο πλαίσιο της ομάδας.

Ο χώρος, λοιπόν, του κελιού συστήνει τις επιδιωκόμενες αρχές του ανοικτού συστήματος, ήδη από τις προαναφερθείσες ελευθερίες που ενσωματώνει, σε μια κλίμακα ιδιαίτερα περιορισμένη, πλην όμως ισχυρή. Το μέγεθός του περιορίζεται στην έκταση που δύναται να ικανοποιήσει τις πρωταρχικές ανάγκες που λαμβάνουν χώρα εντός των πλαισίων του. Η ξεκούραση, ο ύπνος, η προσωπική υγιεινή, αποτελούν δικαίωμα κάθε κρατούμενου και συνεπώς, πλαισιώνουν τον προσωπικό τους χώρο με τον αντίστοιχο εξοπλισμό. Συχνά, μάλιστα, ο εξοπλισμός αυτός εμπλουτίζεται, παρέχοντας στον χρήστη περαιτέρω ανέσεις (π.χ. ψυγείο, τηλεόραση) (εικ. 35).

Σε ένα επόμενο επίπεδο ανάγνωσης των στοιχείων του, το ενδιαφέρον εστιάζεται στα δομικά χαρακτηριστικά που συγκροτούν τη χωρική του οντότητα: τοίχοι πλήρωσης και ανοίγματα, ως τα απλούστερα αλλά και πιο αναγκαία εργαλεία για την πρωταρχική συγκρότηση ενός χώρου βιώσιμου, στη βασική του μορφή. Τα άλλοτε δομικά στοιχεία απομόνωσης, ασφάλειας κι εποπτείας (παράθυρα με κιγκλιδώματα και θύρα με παράθυρο ελέγχου) μεταβάλλουν τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα, ως προς τη σημασία τους στο χώρο του κελιού.

Στο πλαίσιο κανονικότητας που εισάγει η ανοικτή φυλακή, τα ανοίγματα έρχονται να ανασυστήσουν το ρόλο τους, κατά τα πρότυπα των αρχετυπικών, λειτουργικών χαρακτηριστικών τους. Η θύρα εισόδου, στοιχείο συμβατικό και απαραίτητο για τη συγκρότηση ενός χώρου προσβάσιμου, οριοθετεί ιδιωτικότητες και επισημαίνει την έναρξη μιας διαφορετικής συνθήκης. Η προσπέλασή της από οτιδήποτε άλλο, πέραν του χρήστη, θεωρείται μάλλον «παραβίαση»,

καθώς το κελί αποκτά ένοικο και μαζί με αυτόν, ταυτότητα. Στο ίδιο πλαίσιο, το παράθυρο που συμπληρώνει το χώρο κάθε κελιού, προς εξυπηρέτηση του φυσικού φωτισμού και αερισμού του, παρουσιάζει ανάλογες ιδιότητες. Ωστόσο, συνοδεύεται από έναν χαρακτηριστικό, ισχυρό χειρισμό, αυτόν που αποβάλλει τα κιγκλιδώματα ασφαλείας, ταυτισμένα ίσως όσο τίποτε άλλο με τη φυλακή. Η ανατρεπτική αυτή κίνηση, ενσωματώνει πληθώρα νοημάτων σε ένα απλό άνοιγμα χώρου. Το ελεύθερο, πια, παράθυρο του κελιού, γίνεται μια ακόμη θύρα διεξόδου που φέρνει τον έγκλειστο εγγύτερα στα δεδομένα του εξωτερικού του περιβάλλοντος, τόσο κυριολεκτικά, ως αντίληψη μιας ομαλότητας στον επιβεβλημένο του μικρόκοσμο όσο και μεταφορικά. Σε αυτήν του την έννοια, το ελεύθερο άνοιγμα διαμορφώνεται σε ερέθισμα προσωπικών επιλογών, στοχασμών και αναθεωρήσεων, εφόσον τελικά η μεγαλύτερη φυλακή, το κελί, παρέχει και μια μεγάλη ελευθερία, αυτήν της προσωπικής επιλογής για αναμόρφωση, συμμετοχή σε ένα πρόγραμμα και επομένως εκούσια παραμονή σε ένα πολύ συγκεκριμένο χωρικό πλαίσιο.

Σε αντίθεση με την έννοια του χώρου, που είναι σε θέση να προσδιοριστεί σαφώς και απτά μέσω των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, η κατανόηση της έννοιας του χρόνου φαντάζει πιο περίπλοκη. Αυτό οφείλεται στην αδυναμία του παρατηρητή να δράσει επί αυτού και να ελέγξει την εξέλιξή του. Δύναται να δράσει επί ποικίλων αντικειμένων και χώρων αλλά πάντα σε σχέση με το χρόνο. Μη όντας σε θέση να παρέμβει σε μια έννοια τόσο αφηρημένη, ο άνθρωπος επιστρατεύει τα αποτελέσματά της προκειμένου να την αντιληφθεί. Τη μελετά ως αιτία, ως παράγοντα που υπεισέρχεται στη διαδικασία διαμόρφωσης και μεταβολής της ταυτότητας των αντικειμένων. Κατά συνέπεια, στην ανθρώπινη συνείδηση ο χρόνος εξισώνεται με την **αλλαγή** που επιφέρει. Έγκειται στη σύγκριση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά μιας αρχικής και μιας τελικής κατάστασης.

Η ανωτέρω μεταβολή διαφαίνεται σε ποικίλες εκφάνσεις της καθημερινότητας. «Ο άνθρωπος ζει μέσα στην αλλαγή. Πριν ακόμη κατορθώσει να αναγνωρίσει ότι ο ίδιος αλλάζει, είναι θεατής μιας καθολικής μεταμόρφωσης. Οι νύχτες διαδέχονται τις ημέρες, ο καλός καιρός τον κακό, οι χειμώνες τα καλοκαίρια. Τα ζώα γεννιούνται και πεθαίνουν· τίποτα δε σταματά τη ροή του ποταμιού και τη διάβρωση της πέτρας». Το συμπέρασμα στο οποίο οδηγεί η επιχειρηματολογία του γάλλου ψυχολόγου Paul Fraisse, αφορά στη σχέση της αλλαγής -και άρα του χρόνου- με τον άνθρωπο. Η βιολογική, ψυχολογική και κοινωνική ζωή του ανθρώπου αποτελούν οι ίδιες, αντικείμενα μιας

ατέρμονης αλλαγής.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα όντα, ο άνθρωπος γνωρίζει συνειδητά ότι υπάρχει και εξελίσσεται εντός της αλλαγής. Δύναται, μάλιστα, να την ανακαλέσει με τη μνήμη του και να «ανακαλύψει» τους νόμους που θα τη διέπουν στο μέλλον (Fraisse, 1967: 79). Οι εμπειρίες των διαδοχών, των αλλαγών, των περιπλεγμένων ανανεώσεων, που επηρεάζουν τον άνθρωπο όχι μόνο γνωστικά, αλλά και φυσιολογικά-σωματικά, εξηγούν αδιαμφισβήτητα την ίδια τη γέννηση της έννοιας του χρόνου.

Κοινωνική διάσταση του χρόνου

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η κοινωνική διάσταση του χρόνου, είναι αναγκαία η πρότερη διάκριση μεταξύ του αφηρημένου και του συγκεκριμένου-προσωπικού χρόνου (*temps abstrait* και *temps concret et individuel*) (Bergson, 1923). Ο αφηρημένος χρόνος εφαρμόζεται στα μη έμβια όντα, που δε διαθέτουν συνείδηση (γεωλογικά και αστρονομικά φαινόμενα, φυσικό περιβάλλον κ.ά.). Αντίθετα, ο συγκεκριμένος ή προσωπικός χρόνος, που χαρακτηρίζεται από τον Bergson ως διάρκεια (*durée*) (Bergson, 1923), εκφράζει τη συνείδηση της πεπερασμένης ανθρώπινης ύπαρξης. Αφορά στη ζωή, τη δημιουργία και τη δημιουργική εξέλιξη του ανθρώπου.

Ως στοιχείο σύζευξής τους, εισάγεται από τις κοινωνικές επιστήμες, η έννοια του **κοινωνικού χρόνου** (Paul Ricoeur, 1975). Όμοια με ποικίλες μεταβλητές, όπως ο χώρος, είναι αδιαμφισβήτητη η υπόσταση του χρόνου ως μέρους μιας κοινωνικής κατασκευής, εντός της οποίας αλληλεπιδρά με πολυάριθμους παράγοντες. Θα μπορούσε μάλιστα να θεωρηθεί πως κάθε κοινωνικό σύστημα τείνει να κατασκευάσει τα δικά του χρονικά πλαίσια, τα στοιχεία εκείνα που προσδίδουν νόημα στην ανθρώπινη ύπαρξη. Πρόκειται για την κατασκευή μιας «κουλτούρας» που ορίζει την ευρέως αποδεκτή αντίληψη της έννοιας του χρόνου, βάσει της οποίας ρυθμίζονται οι δραστηριότητες της δημόσιας

σφαίρας.

Στις κοινωνίες του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού, παρά τη διάθεση για συνεχή πρόοδο, αλλαγή και ανάπτυξη, η έννοια του κοινωνικού χρόνου μοιάζει να είναι κυρίως συνυφασμένη με την ποσότητα ή την αποτελεσματικότητα και όχι με την ποιότητα. Η ιδιαίτερα αυξημένη ταχύτητα, η οργάνωση και η ευελιξία που διακρίνει τους μοντέρνους καιρούς, εκθέτει τους ανθρώπους σε πολυάριθμες εμπειρίες που εκτυλίσσονται ταυτόχρονα, ακόμη και σε διαφορετικούς τόπους. Παρά ταύτα, η σχέση της ανάπτυξης με την έννοια του κοινωνικού χρόνου εντοπίζεται σε πολύ περισσότερους παράγοντες από τους προαναφερθέντες. Η διάρκεια, η διαθεσιμότητα, η πυκνότητα, η συνάντηση, η ηλικία, ο προσανατολισμός, ακόμη και η καθυστέρηση της κοινωνικοποίησης, ορίζουν και εμπλουτίζουν τα προϊόντα της επίδρασης του κοινωνικού χρόνου στο άτομο. Αποτελούν αρωγό ή τροχοπέδη, καταλύτη ή επιβραδυντή στην ανάπτυξη, συλλογική και ιδιωτική.

Χρόνος και εγκλεισμός

Ο εγκλεισμός, ακόμη και στο ανοικτό σύστημα κράτησης, αποτελεί αναντίρρητα μια αιφνιδιαστική αλλαγή στη ζωή του ατόμου. Η ικανότητα και η ταχύτητα προσαρμογής του εκάστοτε κρατουμένου διαφοροποιείται σε σχέση με την προσωπικότητά του και τις συνθήκες υπό τις οποίες κρατείται. Ωστόσο, ο χρόνος αποτελεί μια μεταβλητή εξίσου σημαντική με αυτή του χώρου μια φυλακής.

Ο Lefebvre (1991) διαχωρίζει το χρόνο σε φυσικό, κοινωνικό και ψυχολογικό. Στην περίπτωση της φυλακής, ο φυσικός χρόνος, που κατά κανόνα αναφέρεται στη διάρκεια και το ρυθμό μια εργασίας ή δραστηριότητας, είναι σταθερός και προαποφασισμένος μονομερώς. Ο κοινωνικός χρόνος κατασκευάζεται βάσει της **συνέχειας ή διακοπής** μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος. Στηρίζεται στις καθημερινές δραστηριότητες και στον τρόπο με τον οποίο το άτομο

αντιλαμβάνεται τις διαδικασίες αλλαγής που λαμβάνουν χώρα τόσο σε σχέση με το ίδιο, όσο και με το περιβάλλον του. Λόγου χάρη, η μοναδική χρονική βεβαιότητα για έναν κρατούμενο μοιάζει να έγκειται στο παρελθόν. Το παρόν του είναι διαχειρίσιμο από εξωτερικούς παράγοντες, ενώ το μέλλον φαντάζει αβέβαιο και ασαφές. Οι Cohen και Taylor (1972) υποστηρίζουν πως υπό καθεστώς φυλάκισης, ο καθένας θα διακινδύνευε να απωλέσει τη διάθεση, ακόμη και την ικανότητα για προσωπική ανάπτυξη.

Η **ψυχολογική διάσταση** του χρόνου του εγκλεισμού αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αποδεχθεί την κατάσταση στην οποία βρίσκεται και να προβάλλει στο μέλλον μια πληθώρα εναλλακτικών σεναρίων (Cohen, Taylor, 1981: 56) για τον ίδιο του τον εαυτό. Η διάρκεια της ποινής φυλάκισης διαμορφώνει την αντίληψη του χρόνου, καθώς και την αντίληψη των ιδίων προσδοκιών ή φόβων, οι οποίες όμως εξαρτώνται επίσης από τον έλεγχο που διαθέτει το άτομο επί του μέλλοντός του. Κατά συνέπεια ο ψυχολογικός χρόνος δύναται να λάβει μόνο δύο «τιμές»: πριν και μετά της εμπειρίας της φυλάκισης. Το παρόν θεωρείται χρόνος κενός και παγωμένος, ένα διάστημα που αναγκαστικά υπακούει σε εντολές, έτερα προσδιορισμένο πρόγραμμα και απώλεια ελέγχου. Συνεπώς, δε θεωρείται παράλογος ο συσχετισμός του με ένα ευρύ φάσμα αρνητικών εμπειριών απομόνωσης, μη ολοκλήρωσης, απογοήτευσης, ματαιότητας, περιορισμού των δυνατοτήτων κ.ά.

Χρόνος και το «ανοικτό» της φυλακής

Οι ανωτέρω μορφές χρόνου ενυπάρχουν, σαφώς, και στο ανοικτό σύστημα φυλάκισης, λόγω της μορφής και του σκοπού της έκτισης της ποινής. Ωστόσο, οι συνέπειες που επιφέρουν στην ψυχολογία του εγκλείστου εμφανίζονται μειωμένες, σε σχέση με τις αντίστοιχες των κλειστών φυλακών. Παρατηρείται η άμεση σχέση της μεταβλητής του χρόνου με την ιδιαίτερη φύση που λαμβάνει χωρικά ο εγκλεισμός

στην περίπτωση της ανοικτής φυλακής. Η κλιμάκωση που τα διακρίνει δεν περιορίζεται σε χωρικό επίπεδο, με τον ευέλικτο συσχετισμό των μερών του συνόλου, αλλά μεταμορφώνεται σε χρονική και εκφράζει με τη σειρά της τις θεμελιώδεις αρχές του ανοικτού συστήματος.

Ο φυσικός χρόνος εξακολουθεί να είναι σταθερός και σύμφωνος με ένα πολύ συγκεκριμένο πρόγραμμα, ορισμένο από τις ιθύνουσες δυνάμεις, αλλά με μια ουσιαστική διαφοροποίηση. Ο χωρικός περιορισμός συρρικνώνεται, με τους κρατούμενους να περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας τους εκτός των θαλάμων και των περιτειχισμένων συγκροτημάτων. Περισσότερη βαρύτητα τίθεται στο χρονικό παράγοντα που επιβάλλεται μέσω του καθημερινού προγράμματος. Πέραν αυτής της αναγκαστικής χρονικής ρύθμισης, που συμβάλλει, όμως, σε πολυάριθμους τομείς και ιδίως στην αυτοβελτίωση, ο έλεγχος του κοινωνικού χρόνου βρίσκεται πλέον στη δικαιοδοσία του κρατούμενου. Η καθημερινή δημιουργική απασχόλησή του και ιδιαίτερα τα απότελέσματά της, κάνουν ορατή τη διαδικασία αλλαγής που υφίσταται και καθιστά το μέλλον λιγότερο ασαφές. Παράλληλα, η εμπιστοσύνη που απολαμβάνει, καθώς και η δυνατότητα συχνής επαφής με τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, προσφέρουν στον έγκλειστο τα πλεονεκτήματα μιας σχέσης κοινωνικής διάστασης· ο ρυθμός, η ποικιλία, ο σκοπός, η διάθεση των κοινωνικών ομάδων αποκαθιστούν τη «χαμένη» κοινωνικοποίηση και επανεκκινούν το κοινωνικό ρολόι.

Οι παραπάνω διεργασίες (εργασία και κοινωνικοποίηση) που προσφέρει η ανοικτή φυλακή μεταβάλλουν και την ψυχολογική διάσταση του χρόνου, αντίστοιχα με την κοινωνική. Μέσω αυτών, συντίθενται στη συνείδηση και τη φαντασία του κρατούμενου οι διαφορετικές πλοκές ενός μέλλοντος που τον αναμένει, εφόσον ο ίδιος το επιλέξει. Οι προσδοκίες του διαμορφώνονται και αυξάνονται σε μια πορεία παράλληλη με την καθημερινή διαπίστωση της προσωπικής του προόδου που λαμβάνει χώρα στο παρόν του· ένα παρόν που, χάρη στις διαφορετικές αρχές της ανοικτής φυλάκισης, είναι σαφώς λιγότερο κενό, στάσιμο και άνευ νοήματος.

Αντί επιλόγου

Ο χώρος θα έπρεπε να θεωρείται ως μια κατασκευή που προκύπτει από σύνολα σχέσεων, ως την ταυτόχρονη συνύπαρξη κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων σε όλες τις χωρικές κλίμακες, από την πλέον τοπική ως την πλέον παγκόσμια (Massey, 1994:80).

Ως κοινωνική κατασκευή, ο χώρος είναι στενά συνδεδεμένος με την ισχύ και την εξουσία, όπως άλλωστε και οι διάφορες κουλτούρες που τον συνοδεύουν. Οι επιμέρους σταθερές και μεταβλητές που συγκροτούν την εκάστοτε ταυτότητα, αναπαριστούν ποιότητες μεταβαλλόμενες στη ροή του χρόνου υπό την επιρροή γενικότερων οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων. Έτσι, η στροφή προς νέες απαιτήσεις ή ανάγκες που δημιουργούνται, επιφέρει ανάλογη διαχείριση στη διαμόρφωση των χωρικών περιβαλλόντων-ως ανασυγκρότηση ή αναδιάρθρωση των δυνάμεων του αστικού χώρου- τα οποία θα συνοδεύσουν την παραγωγή νέων κοινωνικών δυναμικών.

Η κοινωνικοχωρική διαλεκτική καθίσταται ιδιαίτερης σημασίας ως προς την απόδοση «ταυτότητας» σε ένα χώρο. Θεωρώντας ότι η ενεργή δύναμη κάθε εποχής αποκρυσταλλώνεται σε δομημένο χώρο και με την παραδοχή ότι η κοινωνική ροή συνοδεύεται από ποικίλους μετασηματισμούς, οι αστικοί σχηματισμοί συγκροτούν τελικά το αποτέλεσμα σύνθεσης πολλών δυνάμεων, σε έναν ιστό μεταβλητό και μεταβαλλόμενο.

Ο ίδιος ο αστικός χώρος λοιπόν, ως κοινωνικός πρωτίστως χώρος, αποκαλύπτει το συσχετισμό ανάμεσα στη χωρική μορφή και το κοινω-

νικό περιεχόμενο. Οι δυναμικές που συνοδεύουν τη φύση της κοινωνικής δομής εκφράζονται χωρικά. Η πολυπλοκότητα που διέπει το αστικό τοπίο αναπαράγεται και σε επιμέρους συστήματά του, διαμορφώνοντας τελικά ένα ποικιλόμορφο πεδίο. Πεδία σύμπραξης ή σύγκρουσης, αποκλεισμού ή συμβιβασμού συστήνονται ως αστικά μορφώματα του δημόσιου χώρου, ως σημεία «ανάμειξης» ετερόκλητων στοιχείων.

Στη μορφή αυτή της σύγχρονης πόλης, η ανοικτή φυλακή έρχεται να αποτελέσει μια έκφραση ενός συγκεκριμένου κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου. Η χωρική έκφραση του περιορισμού στην περίπτωση αυτή, αποστασιοποιείται αρκετά από τα αναμενόμενα -κατά τα κοινωνικά πρότυπα- δεδομένα. Η περιοριστική φύση λοιπόν του εγκλεισμού δίνει τη θέση της σε έννοιες που συγκροτούν και την πεμπτούσια της ανοικτής φυλακής: η ευθύνη, η ισοτιμία, η συνεργασία, η καλλιέργεια, η προσωπική βελτίωση και ασφαλώς η διάδραση με την ευρύτερη δημόσια σφαίρα. Στο πλαίσιο αυτό, η ομαλοποίηση της πορείας προς την αποφυλάκιση ως λειτουργικός προορισμός του θεσμού, γίνεται το σημείο προσδιορισμού της ακριβούς της ταυτότητας στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.

Ωστόσο, ως καινοτόμο πεδίο της σωφρονιστικής μεταχείρισης, η χωρική της έκφραση μοιάζει να αιωρείται μεταξύ χώρων ανάλογων ταυτοτήτων, στο πολύπλοκο σύστημα των χωρικών δεδομένων. Η ανοικτή φυλακή αποτελεί εκ φύσεως μια έκφραση των πρακτικών αποκλεισμού που θέτει η κοινωνική σφαίρα στους «αποκλίνοντες» από τους αρμόζοντες κώδικες συμπεριφοράς. Χωρίς να χάνει τα στοιχεία αυτά της ιδιότητάς της, επιδιώκει παράλληλα να αναχαιτίσει τον περιοριστικό ρόλο της, παρεμβαίνοντας στην ίδια της τη φύση. Η υβριδική της ταυτότητα αποδίδει την ιδιαιτερότητα του ρόλου της, η οποία μάλιστα φαίνεται να εξισορροπεί εύστοχα τα δεδομένα των ακραίων χαρακτηριστικών της.

Ευρισκόμενες λοιπόν, σε μια κυκλική διαδικασία, φυλακή και κοινωνική σφαίρα συνδέονται αφενός μέσω του ποινικού συστήματος, που οδηγεί μέλη του κοινωνικού συνόλου στους κόλπους της φυλακής, κι αφετέρου μέσω της σωφρονιστικής διαδικασίας, που επανεντάσσει

τα μέλη στην κοινωνική τους βάση. Η ανοικτή φυλακή εντοπίζεται σαν «ενδιάμεσο» μεταξύ των δύο πεδίων. Ως ανάλογος «κρίκος» κινείται μεταξύ των δεδομένων μιας φυλακής και αυτών της κοινωνίας. Κατά συνέπεια, ως «φυλακή» υιοθετεί στοιχεία από τα επιβαλλόμενα δεδομένα ασφάλειας κι εποπτείας, ενώ ως προς το «ανοικτό» του χαρακτήρα της συστήνει πρακτικές που τη φέρνουν εγγύτερα στα δεδομένα της ελεύθερης κοινωνικής δράσης.

Η ανοικτή φυλακή αποτελεί έναν υβριδικό πυρήνα δραστηριότητας, ανάμεσα στα στοιχεία που συγκροτούν τη δημόσια σφαίρα. Η ιδιαίτερη ταυτότητα των στοιχείων αυτών θέτει ζητήματα ως προς το χαρακτήρα του δημόσιου χώρου, τα ατομικά ή συλλογικά πεδία δράσης ως ιδιωτικές ή διεκδικήσεις, το δικαίωμα στην πόλη αλλά και τον κοινωνικό έλεγχο. Ωστόσο, αυτό που κατ' ουσία έχει σημασία στη δημόσια σφαίρα, είναι η σύνδεση μεταξύ των δημόσιων, των οιοιεί δημόσιων και των ιδιωτικών χώρων, καθώς ως φορείς της ατομικής, συλλογικής ή δημόσιας δράσης διαμορφώνουν και τις ανάλογες δυναμικές.

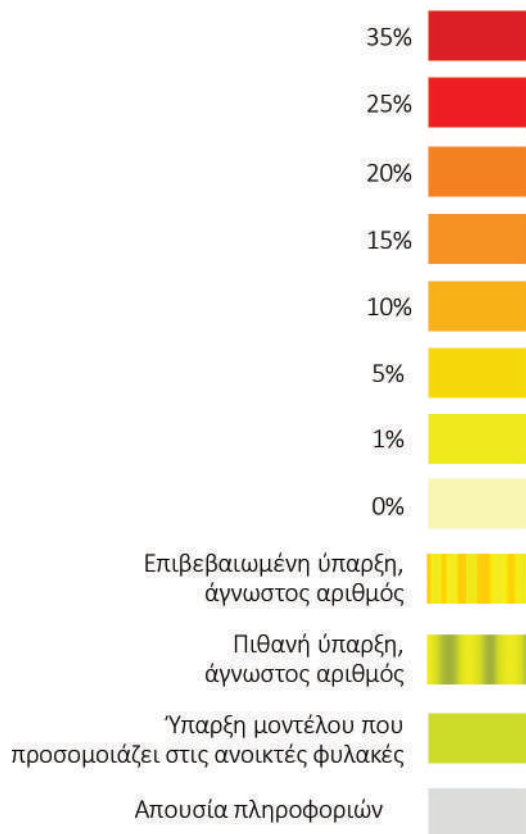
Θεωρούμενη ένα αυτόνομο θεσμικό πεδίο με διακριτές διεκδικήσεις στη δημόσια σφαίρα, η ανοικτή φυλακή εμπλέκει ένα σύνολο πρακτικών, με αναφορές στο «συλλογικό», που αφορά στην ταυτότητά της, το «ιδιωτικό», ως προς το αυτόνομο του χαρακτήρα της, αλλά και το «δημόσιο», ως προς τις διεκδικήσεις της. Κατά συνέπεια, η θέση που λαμβάνει στον αστικό χώρο θίγει ζητήματα χωροκοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων, μέσα από μια νέα θεώρηση ενός από τους ισχυρότερους και πιο παγιωμένους θεσμούς στην ιστορία του. Το κοινωνικό-πολιτικό υπόβαθρο που την πλαισιώνει στα αστικά κέντρα όπου εντοπίζεται, φαίνεται να ενισχύει την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της, όπως καταδεικνύουν οι στατιστικές μελέτες, εν αντιθέσει με κοινωνικές περιφέρειες όπου ο θεσμός εκλείπει.

Η σύγχρονη αστική πραγματικότητα, προσδιοριζόμενη από την πολλαπλότητα των δράσεων που λαμβάνουν χώρα σε αυτή, απαγορεύει την οποιαδήποτε μονόπλευρη προσέγγιση των μεταβλητών που τη σχηματίζουν. Ως ένα ιδιόμορφο συστατικό της, ο οργανισμός της ανοικτής φυλακής επιχειρεί την αντίστοιχη προσαρμογή του. Το πλήθος της

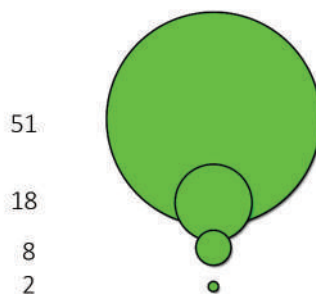
πληροφορίας-χωρικής και μη- που μεταφέρεται από και προς την ανοικτή φυλακή τίθεται ως μια αμφίπλευρη τάση επανένωσης και κάλυψης του κοινωνικού χάσματος. Η εξονυχιστική εξέταση των πολυάριθμων χωρικών και κοινωνικών μεταβλητών του συγκεκριμένου θεσμού αναγνωρίζεται ως μια συνθήκη αναγκαία και ικανή για την ορθή λειτουργία του. Η ανάγνωση του χωρικών σχέσεων, η κατανόηση των κοινωνικών επεκτάσεων, η αναθεώρηση-αποδοχή των πρακτικών του από όλα τα σύνολα στα οποία αφορά, είναι αναγκαίες για την προοπτική μιας αποτελεσματικής λειτουργίας του θεσμού.

Παράρτημα

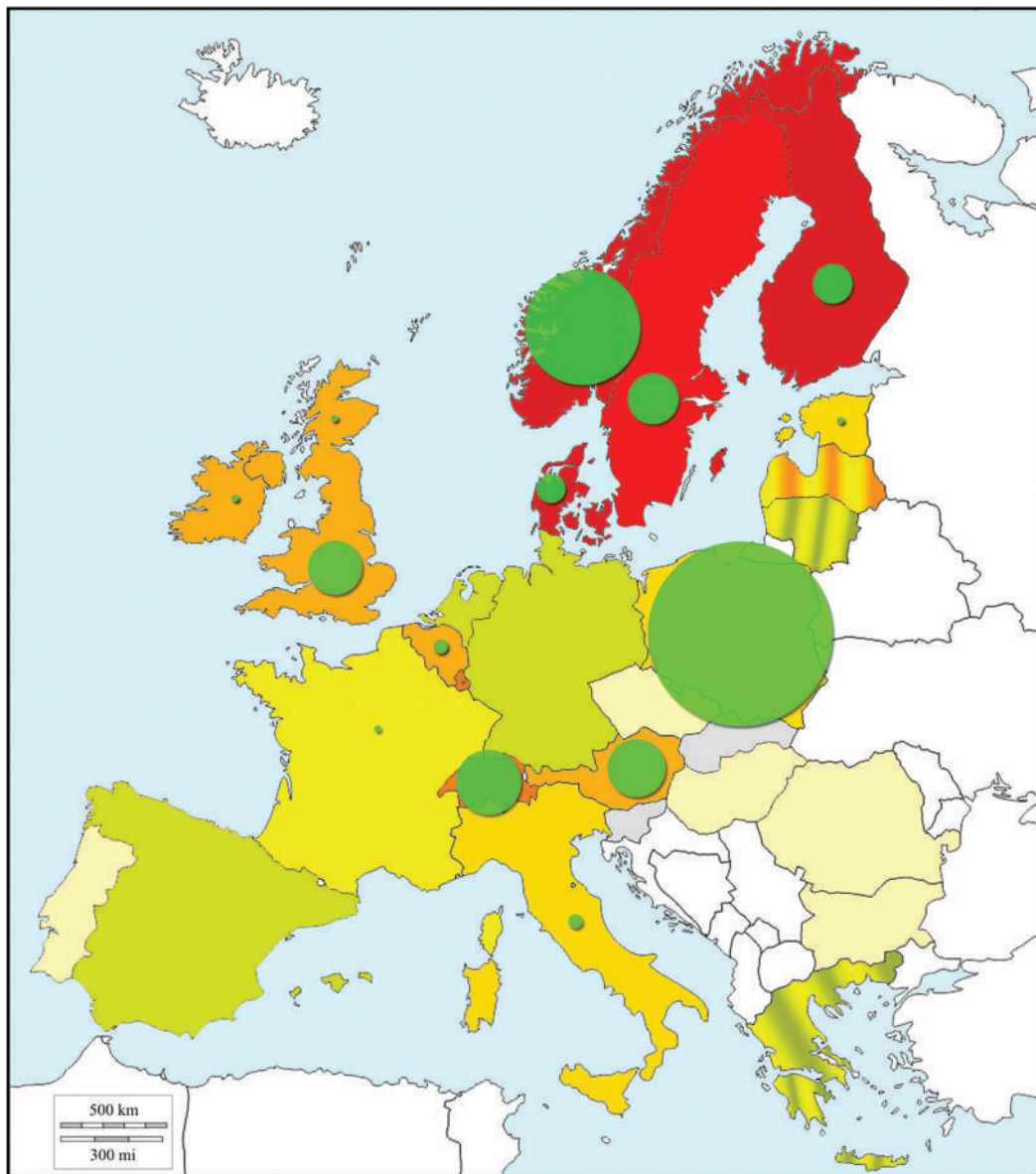
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΟΥ ΕΚΤΙΕΙ ΤΗΝ ΠΟΙΝΗ ΤΟΥ
ΣΕ ΑΝΟΙΚΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΟΙΚΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΑ

ΑΝΟΙΚΤΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

πηγή: Paul- Roger GONTARD (2011)- Fond de carte, Daniel Dalet/d-maps.com

Κορσική
Casabianda
φυλακή σε
ειδυλλιακό
τοπίο
Casabianda

σύνπλεγμα
νησιών
κάστρο
Μνημείο
Unesco
φυλακή- νησι
Suomenlinna
νησί

Witzwil
η πρώτη
ανοικτή
φυλακή
της
Ευρώπης

Givenich
αγροτική
παραγωγή
φυλακή
Givenich
λουξέμ
βούργκο

Bastøy
η πρώτη οικολογική
φυλακή
νησί
Bastøy

Saxerriet
Saxerriet
Ελβετία

νησί
μοναδική
ανοικτή
φυλακή στην
Ιταλία
Gorgona
παραγωγή
εξαριπτικού
κρασιού

η πιο πολυπλής
φυλακή
Halden
νορβηγία
βραβείο
interior
design

κέντρο
δικαιοσύνης
Leoben
αυστρία
Leoben

Casabianda
Suomenlinna
Witzwil
Givenich
Bastøy
Saxerriet
Gorgona
Halden
Leoben

Casabianda

Centre de Détention

μια φυλακή σε

ειδυλλιακό τοπίο

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: κλείνει το 1885 λόγω επιδημίας ελονοσίας. Επαναλειτούργεί το 1948.

ΠΕΡΙΟΧΗ: La Côte Orientale, επαρχία Aleria, Κορσική.

☒ 75km από την Bastia

☒ 1μιση ώρα από το αεροδρόμιο της Κορσικής

☒ κοντά στο χωριό Casabianda (έκταση 3.68 τ.χλμ, πληθυσμός 84 άτομα το 2008)

ΕΚΤΑΣΗ: 140 ha, 20 km περίμετρος

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 178 (2010)

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 45 υπάλληλοι (4,5 τρόφιμοι/υπάλληλο)

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΖΩΗ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

☒ μεταγωγή μετά την έκτιση του μεγαλύτερου μέρους της ποινής και επίδειξη καλής συμπεριφοράς

☒ κανένα ενδιαφέρον απόδρασης-απειλή επιστροφής στην κλειστή φυλακή

☒ πιο αποδεκτοί από την κοινωνία σε σχέση με τις τοπικές κοινωνίες των άλλων φυλακών

☒ άμεση επαφή με τη θάλασσα, εθνικός δρόμος σε κοντινή απόσταση

☒ έκτιση ποινής με αξιοπρεπείς συνθήκες, ευνοείται η επανένταξη, περιορίζεται η υποτροπή

ΕΡΓΑΣΙΑ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Αγροτικές δουλειές, κτηνοτροφία, δημητριακά, γαλακτοκομικά, καθημερινά μέχρι τις 16:00

☒ δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων, άθλησης (ιστιοπλοΐα, τρέξιμο, πεζοπορία, κλπ)

☒ εργαστήριο φωτογραφίας λαμβάνει χώρα τα Σαββατοκύριακα, παραδοσιακό μουσικό φεστιβάλ

☒ ποδοσφαιρικοί αγώνες με τους φίλους του προπονητή-περνούν χρόνο εκτός κελιών και το εκμεταλλεύονται

☒ συναυλίες εκτός φυλακής, εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.

ΔΙΑΜΟΝΗ

Τρεις μονάδες συλλογικής κατοίκησης, που περιλαμβάνουν τους ατομικούς χώρους των κρατουμένων

ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

☒ συχνά επισκεπήτρια (καθημερινά 17:00 ως 19:00 και τα σαββατοκύριακα 09:00 με 19:00), δυνατότητα να περνούν χρόνο με τις οικογένειές (ψάρεμα, φροντίδα κήπου)

☒ κανένα εμπόδιο - άμεση σχέση με τη θάλασσα

☒ μετά το πέρας της εργασίας δύνανται να αθλούνται στο εξωτερικό χώρο, εντός των ορίων της φυλακής, ή να κολυμπούν στην παραλία, που προορίζεται για αυτούς

✓ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

50 ευρώ ημερησίως, ενώ ο μέσος όρος των φυλακών της Γαλλίας αγγίζει τα 77,30 ευρώ

✓ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

- ☒ κόμμερες καταγράφουν κινήσεις στους κοινόχρηστους χώρους
- ☒ σύστημα υπέρυθρης ανίχνευσης

Εικ.1

Η παραλία της Casa-bianda, διαθέσιμη στους κρατούμενους, μετά το πέρας της ημερήσιας εργασίας τους.

Εικ.2

Κονένα φυσικό εμπόδιο που να απαγορεύει στους κρατούμενους την απομάκρυνση από το χώρο της φυλακής

Suomenlinna

Prison

η φυλακή σε μνημείο
της UNESCO

✓ ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: 2006

ΠΕΡΙΟΧΗ: σύμπλεγμα 6 νησιών, στα ΝΑ προάστια του Ελσίνκι, Φινλανδία

ΕΚΤΑΣΗ: 75 στρέμματα

✓ ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 95 κρατούμενοι, ηλικίες από 20 ως 79

όλα τα εγκλήματα εκτός σεξουαλικών

φυλάκιση από 6 μήνες ως 2 χρόνια

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 29 υπάλληλοι, μεταξύ αυτών 8 επόπτες και 12 φρουροί

✓ ΔΙΑΜΟΝΗ

καλοφτιαγμένες, μικρές, ξύλινες καλύβες σε ειδικά σημεία

ατομικά κελιά

κοινόχρηστες κουζίνες, τουαλέτες, σάουνες/ μεγάλες τηλεοράσεις/ χώρος για μπάρμπεκιου δίπλα στη λίμνη

✓ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

σύμπλεγμα 6 νησιών-παλιό κάστρο που έχει κηρυχθεί μνημείο της Unesco, συνεχείς αποκαταστάσεις με 30ετές πλάνο

850 μόνιμοι κάτοικοι στα νησιά

μουσεία, εστιαστέριο, διαμερίσματα, χώροι εργασίας σε απόσταση αναπνοής από τη μη περιτειχισμένη φυλακή

✓ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

πλησίον της θάλασσας

δημόσιο ferry boat σε απόσταση 10 λεπτών με τα πόδια

άδειες για επισκέψεις στο Ελσίνκι δίνονται συχνά (ίσως και σε καθημερινή βάση)

επιχειρήσεις απόδρασης, περίπου 12/έτος

✓ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση μέσα στη φυλακή, ειδικά σε μη φινλανδούς κρατούμενους

εργαστήρια πέτρας - σχετικά με την αποκατάσταση του κάστρου

✓ ΕΡΓΑΣΙΑ

θέσεις στις εργασίες αποκατάστασης του κάστρου και άλλων κτιρίων

οι κρατούμενοι εργάζονται για να καλύψουν τα έξοδά τους, ακόμη και το φαγητό τους

Εικ. 2

Κοινόχρηστος
χώρος
των μονάδων

Εικ. 1

Άποψη του ενός εκ των 6
νησιών του συμπλέγματος
Suomenlinna, όπου βρίσκε-
ται η ομώνυμη ανοικτή
φυλακή

Εικ. 3

Η είσοδος
της
φυλακής

Centre pénitentiaire de

Witzwil

η φυλακή - φάρμα
της Ελβετίας

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: 1894, με 100 κρατούμενους

ΠΕΡΙΟΧΗ: μεταξύ των λιμνών Biemme και Neuchâtel, κοντά στο Gampelen. 80 χλμ ΒΔ της Βέρνης, Ελβετία.

ΕΚΤΑΣΗ: 612 εκτάρια

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 190 κρατούμενοι

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 137 υπάλληλοι σε θέσεις επιτήρησης, 20 σύμβουλοι

ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

☒ καθημερινή, κατά την εργασία, αλλά πάντα στο περιβάλλον της φυλακής

ΔΙΑΜΟΝΗ

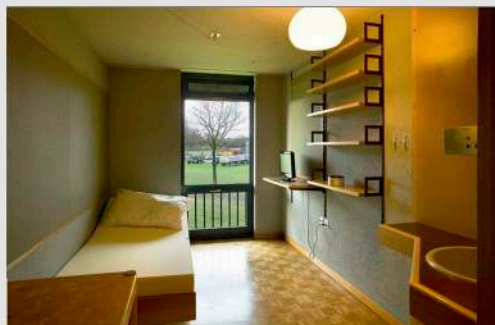
☒ μικρά κιόσκια, μονάδες κατοίκησης
☒ κάθε μονάδα διαθέτει 20 διαχωρισμένους χώρους 2 ορόφων, ένα χώρο διημέρευσης και μια τραπεζαρία

Εικ. 1 Άποψη της φυλακής Witzwil

Εικ. 2 Εργαζόμενος κρατούμενος

Εικ. 3 Ατομικός χώρος κρατουμένου

Εικ. 4 Προαύλιος χώρος φυλακής

Εικ. 5,6

Από την κομπάνια της φυλακής Witzwil, διοργανωθείσα από τον υπεύθυνο Hans-Rudolf Schwarz.

Στόχος η ενημέρωση του κοινού για το σύστημα ανοικτής έκτισης της ποινής.

✓ ΕΡΓΑΣΙΑ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ☒ θέσεις εργασίας σε 26 διαφορετικά επαγγέλματα
- ☒ κυριότερος τομέας η αγροτική παραγωγή
- ☒ εκτροφή αλόγων, βοοειδών, χοιροτροφία
- ☒ παραγωγή των ζωοτροφών
- ☒ κηπουρική
- ☒ εργαστήρια τεχνών που προσφέρουν δεξιότητες και βεβαιωμένη γνώση στα εξής αντικείμενα: αγροτικά εργαστήρια, ξυλουργική, ζωγραφική, μεταλλουργία, μηχανική, ηλεκτρολογικά, οικοδομική, καλλιέργεια φρούτων

ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Διατίθενται καθημερινά στο μαγαζί της φυλακής. Μια φορά τον χρόνο πραγματοποιείται ανοικτή αγορά όπου πωλούνται : αρτοσκευάσματα, λουκάνικα και αλλαντικά, αυγά, σαλάτες, φρούτα και λαχανικά, αποξηραμένα φρούτα, ξηροί καρποί, μέλι, άνθη, φυτά, χυμό μήλου, eau-de-vie, τσάι, χειροτεχνίες, ξύλινα παιχνίδια, μύλοι πιπεριού κ.ά.

ετήσιο κέρδος
14.000.000 ευρώ

Επίσημη ιστοσελίδα <http://www.spse.etat.lu/>

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: 1938

ΠΕΡΙΟΧΗ: Ανατολικό Λουξεμβούργο, πλησίον του χωριού Givenich (82 κάτοικοι, 2006)

ΕΚΤΑΣΗ: 140 εκτάρια

☒ μια από τις 3 ανοικτές φυλακές του Λουξεμβούργου

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 99 κρατούμενοι

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 22 υπάλληλοι με θέσεις σχετικές της επιτήρησης. Επιπλέον 15 υπάλληλοι με θέσεις που αφορούν σε υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας και εργασίας.

Εικ.1 Ατομικοί χώροι των κρατούμενων

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Δυνατότητα φοίτησης εντός της φυλακής, κατά τις ώρες της εργασίας (επιλογή εργασίας ή εκπαίδευσης). Τα μαθήματα ποικίλουν, ανάλογα με τις ανάγκες των κρατουμένων.

ΕΡΓΑΣΙΑ

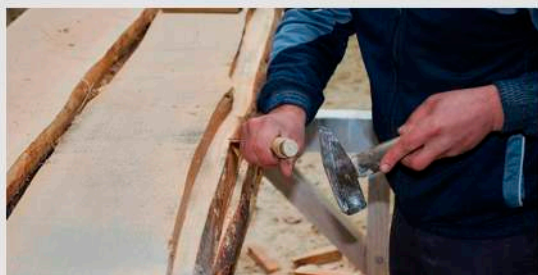
☒ εντός των ορίων της φυλακής ή εκτός αυτής, σε εργαστήρια
 ☒ *défi-job*: σύστημα εξασφάλισης προσωρινής εργασίας για κατάδικους. Πληρωμή σύμφωνα με τον προκαθορισμένο κατώτατο μισθό
 ☒ θέσεις εργασίας και πιστοποίηση: γεωργία (γεωπόνος τεχνικός), μαγειρική, κηπουρική, ξυλουργική, κλειθοποιία (τεχνίτης)
 ☒ στην έναρξη της θητείας αμοιβώνται με 8,6 ευρώ/ημέρα

ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

Καθημερινή επαφή με τον μη περιτειχισμένο χώρο της φυλακής. Ώρες οργανωμένης άθλησης και σπορ (κυρίως ομαδικών)

ΔΙΑΜΟΝΗ

99 ατομικά κελιά. Τα 75 τοποθετούνται σε 2 παραδοσιακές πτέρυγες, τα υπόλοιπα 24 είναι χωρισμένα σε 4 pavillons. Περιλαμβάνουν κοινόχρηστο χώρο, κουζίνα, πλυντήριο και χώρους υγιεινής.

Εικ.2

Κρατούμενος κατά τη διάρκεια εργασίας στο εργαστήριο ξυλουργικής. Τα προϊόντα πωλούνται μέσω του défi-job

Εικ.3

Οι κρατούμενοι του Givenich, κατά τη διάρκεια της ημερήσιας εργασίας παρασκευάζουν καρέκλες στην ύπαιθρο

Εικ.4

Ένα από τα 4 pavillions που φιλοξενούν τους κρατούμενους

5

Bastøy

prison

η πρώτη «οικολογική φυλακή»
στον κόσμο

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: 1982

ΠΕΡΙΟΧΗ: 75 χλμ νότια του Όσλο, Νορβηγία.
Ανήκει στη διοικητική περιφέρεια του Horten (πόλη 25.000 κατοίκων).

ΕΚΤΑΣΗ: 2,6 τετ. χλμ

- ☒ η μεγαλύτερη χαμηλής ασφαλείας φυλακή στη Νορβηγία
- ☒ καταπράσινο νησί με πεύκα και βραχώδεις ακτές με θέα στον ωκεανό
- ☒ ποσοστό υποτροπής 16 %

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 112

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 70, εκ των οποίων οι 35 είναι φύλακες. Κατά τη διάρκεια της νύχτας μόλις 5 από αυτούς μένουν στο νησί. Δεν έχουν όπλα.

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΣΤΟ Bastøy

- ☒ η συντριπτική πλειοψηφία, το 97% έχει εκτίσει μέρος της ποινής της σε ασυζητούμενες φυλακές
- ☒ προηγείται ο έλεγχος ψυχικής υγείας
- ☒ με την άφιξή τους, οι κρατούμενοι συναντώνται με τον υπεύθυνο της φυλακής για συζήτηση

"For the first time in my life I feel motivated and I believe in myself - I really believe I can break my circle of crime".

Frank, 48

ΕΡΓΑΣΙΑ

Υποχρεωτική ημερήσια εργασία, με ωράριο 8.30 - 15.30

- > ξυλουργική
- > κτηνοτροφία
- > καλλιέργεια γης
- > ψάρεμα αστακού με το ειδικό πλοίο της φυλακής

Η υπόλοιπη μέρα είναι ελεύθερη για κολύμπι, περιπάτους, μουσική και σπορ

Μισθοί 10\$ τη μέρα, με έξτρα 125\$ το μήνα για το φαγητό. Μπορούν είτε να τα αποταμιεύσουν είτε να τα αξιοποιήσουν αγοράζοντας πράγματα από το μίνι μάρκετ της φυλακής.

© Marco Di Lauro/Getty

Εικ. 1 Εργασίες των κρατουμένων στο νησί

Η αυτονομία ως εργαλείο, για να κτιστεί η προσωπική και η συλλογική ευθύνη σε ένα ασφαλές περιβάλλον

Εικ. 2 Κρατούμενος απολαμβάνει τον καφέ του

Εικ. 3 Ατομικοί τηλεφωνικοί θάλαμοι

ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

Η επαφή με την κοινότητα πραγματοποιείται είτε μέσω εργασίας, είτε εκπαίδευσης.

ΑΣΦΑΛΕΙΑ

❑ οι κρατούμενοι υποχρεούνται σε check in αρκετές φορές την ημέρα – κάτι περισσότερο από 2 χλμ τους χωρίζει από τη στεριά

❑ τα τελευταία έξι χρόνια έχει καταγραφεί μόνο μία απόπειρα δραπετεύσης

ΔΙΑΜΟΝΗ

Χρωματιστά, ξύλινα bungalows, χωρητικότητας έως και 6 ατόμων, με ένα δωμάτιο για τον κάθε κρατούμενο.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Εκπαιδεύονται σε ένα κτίριο κεντρικά του νησιού. Σε ορισμένους επιτρέπεται η παρακολούθηση μαθημάτων εκτός του νησιού.

ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

❑ οι κρατούμενοι διαχειρίζονται το ferry boat που συνδέει το Bastoy με την ηπειρωτική χώρα

❑ διαθέτει ηλιακούς συλλέκτες για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της

❑ τα περισσότερα από τα τρόφιμα που καταναλώνονται καλλιεργούνται εκεί

❑ πραγματοποιείται ανακύκλωση υλικών με στόχο τον περιορισμό παραγωγής διοξειδίου του άνθρακα

Στο νησί υπάρχει ελεύθερη στο κοινό παραλία, αγαπημένο μέρος συνάντησης πολλών ιστιοπλόων

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: Λειτουργούσε ως φυλακή νέων από το 1933, αλλά μετατράπηκε σε ανοιχτή φυλακή το 1973.

ΠΕΡΙΟΧΗ: πλησίον της πόλης Sennewald (4900 κάτοικοι το 2011), βορειοανατολική Ελβετία

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 118 κρατούμενοι

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 46 υπάλληλοι πλήρους απασχόλησης, 35 μερικής. Οι 15 υπάλληλοι, συνολικά, βρίσκονται σε θέσεις επιτήρησης

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

θέσεις εκπαίδευσης και πρακτικής άσκησης σε τομείς όπως η τυπογραφία, η βιβλιοδεσία, μεταλλουργία, τεχνικές μελέτες, CAD, κρεοπωλείο, λειτουργία

ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

Όταν πλησιάζουν στην αποφυλάκιση, τους επιτρέπεται να εργάζονται εκτός της φυλακής, με υποχρέωση να επιστρέφουν πίσω τη νύχτα.

ΔΙΑΜΟΝΗ

- ☒ μονάδες συλλογικής κατοίκησης, με ατομικούς χώρους, τουαλέτες, κοινή εστίαση, ημιυπαίθριους
- ☒ παράθυρα με θέα στο εξωτερικό

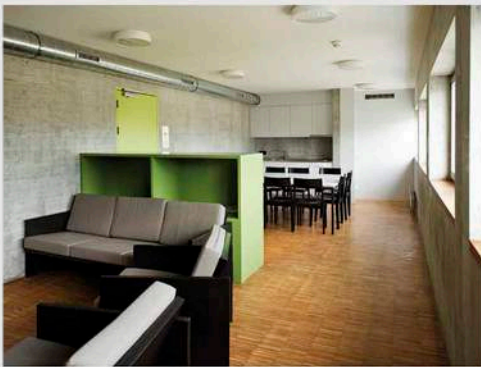

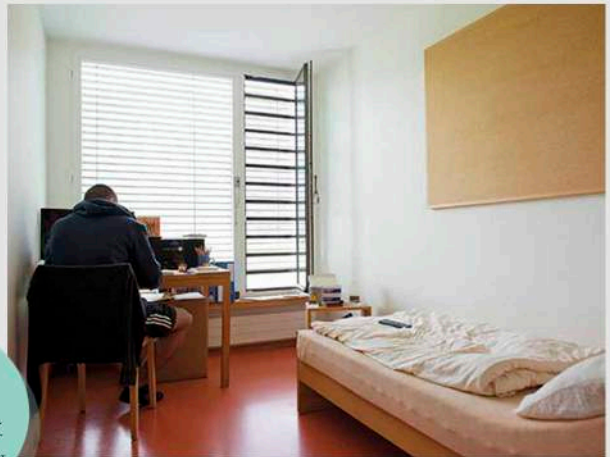
Εικ. 1 Χώροι εργασίας κρατουμένων

✓ ΕΡΓΑΣΙΑ

- ☒ Θέσεις εργασίας σε δύο κατηγορίες: βιομηχανική και αγροτική παραγωγή
- ☒ συνάφεια με την εκπαίδευση
- ☒ Οι τιμές των προϊόντων κινούνται στα ίδια επίπεδα με τις επιχειρήσεις της περιοχής, που αντιμετωπίζουν τη φυλακή ως ισάξιο ανταγωνιστή
- ☒ το ύψος της πληρωμής των κρατουμένων συνδέεται με την παραγωγικότητά τους

Εικ. 2 Κοινή εστίαση στις μονάδες

Εικ. 3
Ατομικός
χώρος - κελί
κρατουμένου

Εικ. 4
Άποψη της
εσωτερικής
αυλής

Gorgona

η φυλακή - νησί

της Ιταλίας

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: το 1879, μετατρέπεται σε ανοικτή φυλακή. Παλαιότερα ζούσαν μοναχοί.

ΠΕΡΙΟΧΗ: 37 χλμ δυτικά του Λιβόρνο, στο αρχιπέλαγος της Τοσκάνης

ΕΚΤΑΣΗ: 2.23 τ.χλμ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 40 κρατούμενοι

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 29 υπάλληλοι, μεταξύ αυτών 8 επόπτες και 12 φρουροί

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

☒ εκτάσεις με λαχανόκηπους, στην κορυφή του λόφου πλησίον του μεσαιωνικού κάστρου που δεσπόζει στο νησί

☒ ενδιάμεση ζώνη με εργαστήρια, αμπέλια, αγροκτήματα, σφαγεία

ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩ

☒ η άφιξη στο νησί πραγματοποιείται μόνο με ειδική άδεια

☒ οι κρατούμενοι δεν μετακινούνται από και προς το νησί, αλλά η κίνησή τους στο νησί είναι ελεύθερη, σύμφωνα με το καθημερινό τους πρόγραμμα

☒ οι ατομικοί τους χώρο κλειδώνουν μόνο κατά τη διάρκεια της νύχτας

ΕΡΓΑΣΙΑ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

☒ γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, επισκευή και ανακαίνιση παλαιών κατασκευών

☒ οινοποιία (2700 φιάλες ετησίως, 50 ευρώ/ φιάλη)

☒ εκτροφή τσιπούρας

☒ σεμινάρια που αφορούν στην κατανόηση των αρχών και των μέσων που περιλαμβάνει ο κάθε τομέας

"When I come up here in the morning I am struck by the peace. The time does not weigh on you. It is a different mentality here".

Brian Baldissin,
30χρονος κρατούμενος

4

dossier Arcipelago Toscano

LA GORGONA LIBERATA

Scogli, strade bianche e celle. Per il visitatore, più che un carcere, l'isola sembra un paradiso. Per i detenuti, una scassinata in tutto, e un'opportunità da sfruttare per rientrare nel mondo riappacificati dal contatto con la natura. Ancora per poco, forse, a causa degli alti costi di gestione. Sul futuro dell'isola incombe la dimissione, come a Capraia, o una riconversione, come a Pianosa. Ma anche la prospettiva di un futuro migliore.

Testo: Marco Belloni - Foto: Andrea Ranzani/Ansa

Una veduta dell'arcipelago di Gorgona, parte dell'arcipelago Toscano, con il mare azzurro e le rovine del castello del 1719. In primo piano: il porto di Gorgona. Nella pagina accanto: il mare. Nella pagina accanto: il mare.

Εικ. 1

Κρατούμενος εν ώρα εργασίας

Το κύριο προϊόν της φυλακής, το κρασί

Εικ. 2

5

Un detenuto, Francesco Frossi, aggrappato alla sbarra di un cancello del carcere. A destra: Marco Belloni, un detenuto che si occupa di allevare degli animali, della fattoria maestra, pecore, maiali, anatre, galline. In basso a sinistra: Gabriele Spina, all'ancora, a sinistra un altro detenuto. A destra: un detenuto che si occupa di allevare animali, in particolare maiali, anatre, galline, pecore.

Εικ. 3 Το λιμάνι - αστυνομικό τμήμα της νήσου Gorgona

6

Due a sinistra: Francesco Frossi, aggrappato alla sbarra di un cancello del carcere. A destra: Marco Belloni, un detenuto che si occupa di allevare degli animali, della fattoria maestra, pecore, maiali, anatre, galline. In basso a sinistra: Gabriele Spina, all'ancora, a sinistra un altro detenuto. A destra: un detenuto che si occupa di allevare animali, in particolare maiali, anatre, galline, pecore.

Εικ. 4,5,6 Αφιέρωμα τοπικής εφημερίδας στην περίπτωση της ανοικτής φυλακής

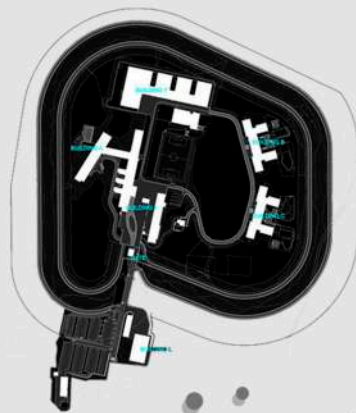
Halden

Prison

η πιο πολυτελής φυλακή

"There was much focus on the design.
We wanted it to be light and positive."

Υπεύθυνος φυλακής, Are Hoidal

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: 8 απριλίου, 2010
Αρχιτέκτονας Erik Møller
Υπεύθυνος φυλακής Are Hoidal

ΠΕΡΙΟΧΗ: Η εγκατάσταση βρίσκεται σε δασική περιοχή, έξω από την πόλη του Halden, Νορβηγία

ΕΚΤΑΣΗ: 75 στρέμματα

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 252 κρατούμενοι

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ: 340 μέλη προσωπικού, συμπεριλαμβανομένων των υπαλλήλων εκπαίδευσης και υγείας. Το προσωπικό είναι άοπλο.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Παράγουν ποικιλία προϊόντων από ξύλο, μέταλλο, κεραμικό, γυαλί. Ενθαρρύνονται να παρακολουθούν μαθήματα ή να συμμετέχουν σε εργασία καθημερινά, με αμοιβή περίπου 5\$ για όποιον αφήνει το κελί του.

Επίσημη ιστοσελίδα
<http://www.haldenfengsel.no>

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- > μαθήματα μαγειρικής
- > μουσική
- > σχέδιο
- > ζωγραφική
- > εργαστήρια ξυλουργικής
- > μαθήματα γλωσσών
- > πληροφορική
- > χειροτεχνία
- > επιστήμες

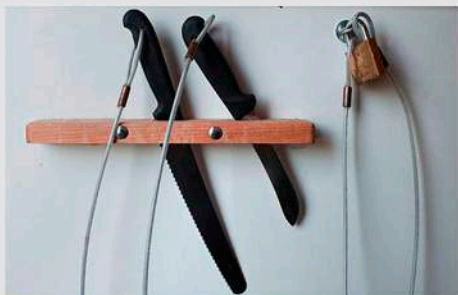

Εικ. 1 Προσωπικό και κρατούμενοι σε αθλητικές δραστηριότητες

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

- > γήπεδο
- > γυμναστήριο (δεν ενθαρρύνουν τα όργανα ενδυνάμωσης μυών αλλά προωθούν τα ομαδικά αθλήματα)
- > ιατρικό κέντρο
- > στούντιο εγγραφής
- > εργαστήρια
- > αίθουσες παιχνιδιών
- > αναρρίχηση

Βραβείο
εσωτερικής
διακόσμησης. Ιδιαίτερη η
σημασία της τέχνης. Τη
φυλακή κοσμούν πίνακες
ζωγραφικής, έργα τέχνης και
φωτογραφίας, αξίας 1
εκατομμυρίου
δολλαρίων

Εικ. 3 Οικιακός εξοπλισμός

Εικ. 4 Άποψη εξωτερικού περιβάλλοντος χώρου

Εικ. 6 Χώρος παροχής υπηρεσιών υγείας

▼ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Ένας χρόνος στο Halden κοστίζει
στο νορβηγικό κράτος περίπου
116.000\$

Εικ. 2 Δραστηριότητες αναρρίχησης

οι φυλακισμένοι
συμπληρώνουν ερωτηματολόγια
με κύριο ζήτημα τον τρόπο
βελτίωσης της διαμονής τους
στη φυλακή

Εικ. 5 Χώρος βιβλιοθήκης

▼ ΔΙΑΜΟΝΗ

☒ διαμερίσματα σε ομάδες των 8
ατόμων. Κλειδώνονται στα κελιά
τους στις 20.30 και αφήνονται
ελεύθεροι στις 7.30.

☒ ατομικοί χώροι κρατουμένων:
τηλεόραση, ατομική τουαλέτα με πόρ-
τα και ντους, ψυγείο, ντουλάπια, γρα-
φεία και μεγάλα, χωρίς κιγκλιδώματα
παράθυρα με θέα στο δάσος.

☒ μοιράζονται κοινόχρηστες κουζίνες
και σαλόνια ανά 10-12 κελιά.

Leoben

Justice Center

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΙΔΡΥΣΗ: 2005

Αρχιτέκτονας Josef Hohensinn

ΠΕΡΙΟΧΗ: Στην πόλη του Leoben, Αυστρία (25.000 κάτοικοι)

ΤΡΟΦΙΜΟΙ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

ΤΡΟΦΙΜΟΙ: 205 κρατούμενοι

ΔΙΑΜΟΝΗ

Ζουν σε οικιστικές μονάδες των 15 ατόμων. Οι κρατούμενοι κάθε μονάδας μπορούν να κινούνται ελεύθερα στην περιοχή τους κι έχουν πρόσβαση σε όλους τους κοινόχρηστους χώρους ανά πάσα στιγμή. Η κάθε μονάδα έχει πρόσβαση σε δικό της υπαίθριο χώρο.

Η φυλακή αφορά σε ελαφρά εγκλήματα και ποινές για μικρό χρονικό διάστημα

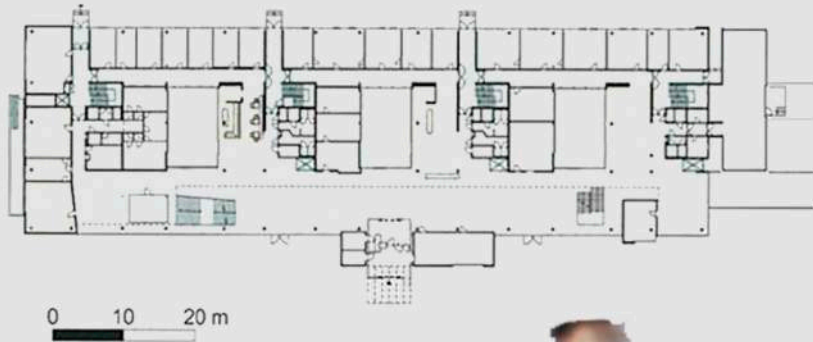
Εικ. 1
Εξωτερική
βραδυνή άποψη
του
καταστήματος

"All persons deprived of their liberty shall be treated with humanity and with respect for the inherent dignity of the human person."

from the International Covenant on Civil and Political Rights

Επιγραφή
στην είσοδο
του κτιρίου

Εικ. 2 Κότση
χώρων κράτησης

Εικ. 3 Υπαίθριες δραστηριότητες υπό επίβλεψη

Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία

Arnheim, R., 2003. *Η δυναμική της αρχιτεκτονικής μορφής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Αλεξιάδης, Σ., 1989. *Εγκληματολογία*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Αλεξιάδης, Σ., 1993. *Σωφρονιστική*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Αρχιμανδρίτου, Μ., 2000. *Η Ανοικτή Έκτιση της Ποινής. Μορφές ελαστικότητας στην ιδρυματική διαβίωση των κρατούμενων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Bozovic, M., 1995. *The Panopticon Writings*. London: Verso.

Bachelard, G., 1979. *L'intuition de l'instant*. Paris: Éditions Gonthier.

Bachelard, G., 1936. *La Dialectique de la Durée*. Paris: Bovin.

Bachelard, G., 1982. *Η Ποιητική του Χώρου*. Αθήνα: Χατζηνικολής.

Canter, D., 1974. *Environmental Psychology*. London: Architectural Press.

Ching, F., 1996. *Αρχιτεκτονική: μορφή, χώρος και διάταξη*. Αθήνα: Ίων.

Cohen, S., Taylor, L., 1981. *Psychological survival: the experience of long-term imprisonment*. New York: Pantheon Books.

De Beistegui, M., 2003. *Thinking with Heidegger*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Di Gennaro, G., 1975. *Prison architecture: an international survey of representative closed institutions and analysis of current trends in prison design*. London: Architectural Press.

Δημόπουλος, Χ., 2003. *Η φυλακή: ιστορική και αρχιτεκτονική προσέγγιση*. Κομοτηνή: Σάκκουλα.

Evans, R., 1982. *The fabrication of virtue – English prison architecture 1750-1840*. Cambridge Massachusetts: Cambridge University Press.

Fairweather, L., McConville, S., 2000. *Prison architecture. Policy, design, experience*. Oxford, Boston : Architectural Press.

Foucault, M., 1984. « *Des espaces autres* ». Paris : Éditions Gallimard.

Foucault, M., 1975. *Επιτήρηση και τιμωρία: η γέννηση της φυλακής*. Αθήνα: Πλέθρον.

Foucault, M., 1987. *Εξουσία, γνώση και ηθική*. Αθήνα: Ύψιλον.

Foucault, M., 1991. *Η μικροφυσική της εξουσίας*. Αθήνα: Ύψιλον.

Fraisse, P., 1967. *Psychologie du temps*. Paris: Presses Universitaires de France.

Goffman, E., 1968. *Asylums*. Harmondsworth: Penguin Books.

Harvey, D., 1989. *The Urban experience*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press .

Harvey, D., 2007. *Η κατάσταση της Μετανεωτερικότητας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Hertzberger, H., 2002. *Μαθήματα για Σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ.

Heidegger, M., 2008. *Κτίζειν, Κατοικείν, Σκέπτεσθαι*. Αθήνα: Πλέθρον.

Hirst, P., 1994. *Foucault and architecture*. Architectural Association Files, 26, 52-60.

Johnston, N., 2000. *Forms of constraint: a history of prison architecture*. Urbana, IL: University of Illinois Press.

Kittrie, N., 1971. *The right to be different: Deviance and enforced therapy*. Maryland: The John Hopkins Press.

Κουκουτσάκη, Α. (επιμ.), D'Elia, Alberto, 1999. *Εικόνες εγκλήματος*. Αθήνα: Πλέθρον.

Κουκουτσάκη, Α., Μανωλεδάκης Ι., 2006. *Εικόνες φυλακής*. Αθήνα: Πατάκη.

Leach, N., 1997. *Rethinking Architecture*. London: Routledge.

Lefebvre, H., 1970. *La révolution urbaine*. Paris : Éditions Gallimard.

Lefebvre, H., 1991. *La production de l'espace*. Paris: Éditions Anthropos.

Massey, D., 1994. *Space, place and gender*. Cambridge: Polity Press.

Melossi, D., Pavarini, M., 1981. *The Prison and the Factory. Origins of the Penitentiary System*. New York: Barnes and Noble Books.

Μανωλεδάκης, Ι., 1976. *Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Μαργαρίτης, Λ., Παρασκευόπουλος, Ν., 1991. *Ποινολογία*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Piaget, J., 1973. *Le développement de la notion de temps chez l'enfant*. Paris: Presses universitaires de France.

Reebs, W., 1988. *Φυλακές και αρχιτεκτονική. Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης*. Αθήνα: Αμχανία.

Ricoeur, P., 1975. *Les cultures et le temps: études préparées pour l'Unesco*. Paris: Payot.

Rossi, A., 1931. *Η αρχιτεκτονική της πόλης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press (1991).

Σταυρίδης, Στ., 2010. *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Tafuri, M., 1987. *The sphere and the labyrinth: avant-gardes and architecture from Piranesi to the 1970s*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Τριανταφυλλίδης, Ι., 1964. *Η αρχιτεκτονική των φυλακών: από πλευράς κοινωνικής πολεοδομικής και κτηριολογικής*, Διδακτορική Διατριβή: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Φατούρος, Δ., 2005. *Ένα συντακτικό της αρχιτεκτονικής σύνθεσης*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Διαδικτυακές πηγές

Α. Δημοσιεύσεις/ άρθρα

Alker, C., Castles and Prisons: The Architecture of Re-Socialization [internet].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.outofordermag.com/2012/02/the-architecture-of-re-socialization/>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Ασημάκη, Α., Κουστουράκης Γ., Καμαριανός Ι., 2011. Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΕ, τεύχος 80, [internet].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.uth.gr/tovima/60/5.pdf>

[Τελευταία προσπέλαση 16 Ιουλίου 2013].

Bird, T., 2009. *Progressive prison keeps doors open* [internet].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://finland.fi/Public/default.aspx?contentid=182226&nodeid>

[Τελευταία προσπέλαση 16 Ιουλίου 2013].

Campbell – Dollaghan, K., 2011. At Norway's Halden Fengsel Prison, Questions About Punishment Through Design [internet].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.architizer.com/en_us/blog/dyn/26425/prison-design/#.Ud8GF5V32-8

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Coman, J., 2001. Greenland calls time on the good life in prison. *The Telegraph* [internet] 21 Οκτωβρίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/greenland/1360102/Greenland-calls-time-on-the-good-life-in-prison.html>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Degen, G., 2009. Norwegian Prison Prepares Inmates For The Outside World. *Deutsche Welle* [internet] 25 Μαρτίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.dw.de/norwegian-prison-prepares-inmates-for-the-outside-world/a-4125865-1>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Faure, S., 2010. A Witzwil, la prison met la charrue avant les barreaux, *Libération* [internet] 27 Μαρτίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.liberation.fr/societe/0101619609-nouvelles-prisons-ultramoderne-solitude>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Faure, S., 2010. Nouvelles prisons, ultramoderne solitude, *Libération* [internet] 16 Φεβρουαρίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.liberation.fr/societe/0101619609-nouvelles-prisons-ultramoderne-solitude>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Gontard, P. – R., 2009. *La prison de Givenich, une réalité au plus près de la vie en société* [internet] 20 Αυγούστου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://gontard.fr/?p=516>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Gontard, P. – R., 2009. *La prison de Witzwil ou la socialisation par le travail* [internet] 20 Αυγούστου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://gontard.fr/?p=333>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Gontard, P. – R., 2008. *Le Centre de Détention de Casabianda: Emblématique prison de paradoxes*. Master 2 Lutte Contre l'Insécurité. Université Paul Cezane – Aix-Marseille III [internet].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://gontard.fr/wp-content/uploads/2009/11/Memoire-de-Master-2-le-CD-de-Casabianda-emblema->

[tique-prison-de-paradoxes.pdf](#)

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Gontard, P. – R., 2010. *Mission d'étude de Faisabilité: Le régime ouvert de détention peut-il être étendu dans le champ pénitentiaire français*. Paris: *Ministère de la Justice* [internet].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://www.ffsu.org/fileadmin/ffsu/pdf/Secutopics/Justice/synthese_rapport_prisons_ouvertes_mars_2010.pdf

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Henley, P., 2012. Crime and Punishment, Norwegian style. *BBC News* [internet] 18 Μαΐου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-18121914>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Hundley, T., 2003. Norwegian Jails Break Concept of Hard Time, *Chicago Tribune* [internet] 20 Μαΐου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://articles.chicagotribune.com/20031019/news/0310190344_1_prisons-correctional-inmates

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

James, E., 2011. Why life in an open prison is no holiday camp. *The Guardian* [internet] 13 Ιανουαρίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.guardian.co.uk/society/2011/jan/13/open-prison-no-holiday-camp>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Isaksen, T., *Halden Prison – the most humane jail in the world* [Online].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.e-architect.co.uk/norway/halden_prison.htm

[Τελευταία προσπέλαση: 11 Ιουλίου 2013].

Kilner, J., 2006. In Norway, Break the Law and Live by a Beach. *Reuters* [internet] 28 Μαρτίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.enn.com/top_stories/article/3950

[Τελευταία προσπέλαση: 11 Ιουλίου 2013].

Κολιάτσου, Ο. 2008. «Ανοιχτές» φυλακές στο Μπαστόϊ, Όσλο, *Ελευθεροτυπία* [internet] 3 Ιουνίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://athens-press.blogspot.gr/2008/06/blog-post_06.html

[Τελευταία προσπέλαση: 11 Ιουλίου 2013].

Lewis, J., 2009. Behind Bars ... Sort of. *The New York Times Magazine* [internet] 10 Ιουνίου.

Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.nytimes.com/2009/06/14/magazine/14prisons-t.html?r=2&>

[Τελευταία προσπέλαση: 11 Ιουλίου 2013].

Merkel, J., 1994. *Prison without walls*. The Ecology of Justice (IC#38) [Online].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.context.org/iclib/ic38/merkel/>

[Τελευταία προσπέλαση: 11 Ιουλίου 2013].

Sturley, R., 2010. *Architecture Effectiveness put to the test* [Online].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.worldarchitecturenews.com/index.php?fuseaction=wanappln.projectview&upload_id=15147

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Τσακαλάκης, Δ., 2009. Η πόλη και το σπίτι. *Η Καθημερινή*, [internet] 11 Ιανουαρίου.

Διαθέσιμο στο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_11/01/2009_298508

[Τελευταία προσπέλαση 16 Ιουλίου 2013].

Vinnitskaya, I., 2011. *Halden Prison / Erik Møller Arkitekter – The Most Humane Prison in the World* [Online].

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.archdaily.com/154665>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

B. Ιστοσελίδες

Centre pénitentiaire de Givenich. *Centre pénitentiaire de Givenich*. [Online]

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.spse.etat.lu/givenich.htm>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Direction de la police et des affaires militaires, 2013. *Etablissements de Witzwil*. [Online]

Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

http://www.pom.be.ch/pom/fr/index/freiheitsentzug-betreuung/vollzugseinrichtungen_erwachsene/anstalten_witzwil.html

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Kanton St Gallen, 2013. *Strafanstalt Saxerriet*. [Online]

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.saxerriet.sg.ch/>

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Prison and Probation Service – in brief, 2013

Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.globaldetentionproject.org/fileadmin/docs/Danish_Prison_and_Probation_Service_-_In_Brief.pdf

[Τελευταία προσπέλαση 11 Ιουλίου 2013].

Πηγές εικόνων

Εικ. 1: <http://indigenou.com/2010/11/26/this-world%E2%80%99s-a-stage/>

Εικ. 2: προσωπικό αρχείο

Εικ. 3: <http://www.usprisonculture.com/blog/tag/prison-art/>

Εικ. 4: <http://axiomamuse.wordpress.com/tag/panopticon/>

Εικ. 5: προσωπικό αρχείο

Εικ. 6: προσωπικό αρχείο

Εικ. 7: προσωπικό αρχείο

Εικ. 8: προσωπικό αρχείο

Εικ. 9: προσωπικό αρχείο

Εικ. 10: προσωπικό αρχείο

Εικ. 11: προσωπικό αρχείο

Εικ. 12: προσωπικό αρχείο

Εικ. 13: προσωπικό αρχείο

Εικ. 14: <http://www.cleanmpg.com/forums/showthread.php?p=349317>

Εικ. 15: α) <http://www.midianews.com.br/conteudo.php?sid=4&cid>
β) http://christinaskreiberg.blogspot.gr/2010_04_01_archive.html

Εικ. 16: προσωπικό αρχείο

Εικ. 17: <http://www.midianews.com.br/conteudo.php?sid=4&cid>

Εικ. 18: <http://actualite.lefigaro.fr/france-prisons.html>

Εικ. 19: α) <http://www.spse.etat.lu/givenich.htm>

β) <http://www.spse.etat.lu/givenich.htm>

Εικ. 20: <http://bingmaps.com/suomenlinna/birdseye>

Εικ. 21: α) http://www.19h59.com/Europe/4038_La-prison-de-Bastoy-

une-nouvelle-version-de-la-detention

β) <http://murderamongfriends.wordpress.com/category/discussion-books-2013/>

γ) http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bast%C3%B8y_Prison.jpg

Εικ. 22: <http://statsbygg.no/Aktuelt/Nyheter/Pressevisning-Halden-fengsel/>

Εικ. 23: <http://www.cleanmpg.com/forums/showthread.php?p=349317>

Εικ. 24: α) tenso.blog.br/tag/presidio/

β) <http://statsbygg.no/Aktuelt/Nyheter/Halden-prison-to-open-before-it-is-closed/>

Εικ. 25: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=924752&page=3>

Εικ. 26: α) <http://blamestorming.blogspot.gr/2012/05/halden-is-one-of-norways-highest.html>

β) <http://vunzooke.com/the-world-s-most-luxurious-prison-is-in-norway.html>

γ) <http://statsbygg.no/Aktuelt/Nyheter/Pressevisning-Halden-fengsel/>

Εικ. 27: <http://www.architectureforhumans.com/>

Εικ. 28: http://www.archdaily.com/406790/the-architecture-of-incarceration-can-design-affect-the-prison-system/51efbde7e8e44e94e50000e3_the-architecture-of-incarceration-can-design-affect-the-prison-system-_1311908013-untitled-6-copy-jpg/

Εικ. 29: προσωπικό αρχείο

Εικ. 30: α) <http://crime.in.ua/statta/20121116/tyurma-Norvegiya>

β) <http://alexmasi.photoshelter.com/image/I00009GRgSFH.EQA>

Εικ. 31: α) <http://www.spse.etat.lu/givenich.htm>
β) <http://forum.portaldovt.com.br/forum/index.php?showtopic=132800>

Εικ. 32: α) <http://www.spse.etat.lu/givenich.htm>
β) <http://www.spse.etat.lu/givenich.htm>

Εικ. 33: α) <http://www.bangstyle.com/2012/06/bostoy-prison-island>
β) http://frank-heydenrych.blogspot.gr/2011_07_01_archive.html
γ) <http://shock-reactor.com/prycoly/bastoy-prison-samaya-komfortnaya-tyurma-v-mire>

Εικ. 34: προσωπικό αρχείο

Εικ. 35: α) <http://memefacts.tumblr.com/post/25189478250/welcome-to-the-halden-prison-in-norway-crime-is-bad>
β) http://www.reddit.com/r/pics/related/1fso3g/confiscated_prison_items/
γ) <http://amazingcollectionblog.blogspot.gr/2012/01/prison-in-norway-norways-controversial.html>

Πηγές εικόνων παραρτήματος

Casabianda

Εικ. 1: <http://www.redbubble.com/people/patmo/works/4844544-a-peaceful-morning-at-casabianda-prison-beach-corsi>

Εικ. 2: <http://www.corsematin.com/diaporama/casabianda-cette-prison-ouverte-dou-lon-ne-sevade-pas.46894.html>

Suomenlinna

Εικ. 1: bingmaps/suomenlinns/birdseye

Εικ. 2,3: <http://finland.fi/Public/default.aspx?contentid=182226&no-deid>

Witzwil

<http://www.hebdo.ch/hebdo/quand-les-detenus-elevent-les-poulets>

Givenich

Εικ. 1: <http://www.spse.etat.lu/e-batimento.htm>

Εικ. 2: <http://www.glasjan.com/portfolio-item/al-chairs/>

Εικ. 3: <http://www.spse.etat.lu/e-pavillons.htm>

Εικ. 4: <http://jailbird.lu/index.php>

Bastoy

<http://www.dailymail.co.uk/home/moslive/article-1384308/Norways-controversial-cushy-prison-experiment--catch-UK.html>

Strafanstalt Saxerriet

<http://www.saxerriet.sg.ch/>

Gorgona

<http://www.terraproject.net/en/journal/2012/07/21/gorgona>

Halden

http://content.time.com/time/photogallery/0,29307,1989083_2137373,00.html

Leoben

Εικ. 1: <http://strafvollzug.justiz.gv.at/einrichtungen/justizanstalten/justizanstalt.php?id=18>

Εικ. 2: <http://www.friendskorner.com/forum/f34/%E2%80%9C5-stars-prison%E2%80%9D-justizzentrum-leoben-211720/>

